



Sborník  
Národního památkového ústavu  
územního odborného pracoviště v Liberci

2006

---

---

---

# Obsah

1. **Miloš Kadlec** str. 2  
Úvodem
2. **Petr Brestovanský** str. 3  
Žárové pohřebiště z pozdní doby bronzové v lokalitě Na Cecilce,  
k. ú. Příšovice, Liberecký kraj
3. **Martin Nechvíle** str. 11  
Archeologické nálezy získané při obnovené identifikaci nemovitých  
kulturních památek Libereckého kraje v roce 2006
4. **Vladimír Peša** str. 29  
Archeologie v okolí Zahradek u České Lípy
5. **Jan Prostředník, Martin Tomášek** str. 57  
Archeologická komise Libereckého kraje
6. **Miroslav Kolka, Michal Panáček** str. 61  
Hrádek nad Nisou - dům č. p. 65, 66 (takzvaný Azyl)  
Několik poznámek k zániku nejen unikátního barokního krovu
7. **Petra Šternová** str. 75  
Vila advokáta Glücka ve Frýdlantu
8. **Ivo Habán** str. 87  
Příspěvek k historii domu č. p. 278 U Červeného orla  
na Sokolovském náměstí v Liberci
9. **Jiří Vochomůrka** str. 99  
Sanace městských lázní v Liberci
10. **Tomáš Kesner** str. 103  
Dekoratívni články v lidové architektuře Podkrkonoší
11. **Miloš Krčmář, Markéta Vladyková** str. 109  
Obnova interiéru kostela sv. Václava v Deštné
12. **Hana Luštická** str. 117  
Architekti a stavitelé předválečného Jablonce
13. **Miloš Kadlec** str. 137  
Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)  
1820 - 1834

---

# Slovo úvodem

K 6. únoru 2006 vzniklo rozhodnutím generálního ředitele Národního památkového ústavu nové územní odborné pracoviště pro Liberecký kraj. Jsem přesvědčen, že většina širší i odborné veřejnosti přijala s povděkem vytvoření tohoto pracoviště, jehož posláním je naplňovat úkoly vyplývající ze zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Zajišťuje činnost Národního památkového ústavu v Libereckém kraji a vykonává právo hospodaření k osmi státním hradům a zámkům (hrad Bezděz, hrad a zámek Frýdlant, hrad Grabštejn, zámek Hrubý Rohozec, zámek Lemberk, zámek Sychrov, hrad Trosky, zámek Zákupy).

Cílem našeho počínání není jen neustálé připomínání minulosti, ale především nepřetržitý a neutuchající boj za záchranu a optimální budoucnost nejvyšších hodnot naší kultury, dokladů národní velikosti, síly a výtvarného nadání, jež jsou obsaženy v přírodě i duchovní atmosféře celého Libereckého kraje. Mnohdy máme jako památkáři pocit, že se omezujeme na pouhou pasivní ochranu památek, v níž často z nejrůznějších důvodů prohráváme. Domnívám se ale, že každá zachráněná památka nebo zachování rázu chráněného území stojí za to.

Dovolte mi vyslovit přání a zároveň i přesvědčení, že liberecké pracoviště Národního památkového ústavu bude mít možnost se kvalitně rozvíjet, bude bojovat za zachování našeho památkového fondu a odbornou a vědeckou činností přispěje k hlubšímu poznání našeho kulturního dědictví.

Dostává se Vám do rukou první sborník příspěvků odborných pracovníků tohoto pracoviště a jejich kolegů z jiných institucí, s nimiž úzce spolupracujeme. Jedná se o počáteční krůček prezentace naší odborné činnosti. Chtěli bychom, aby se do budoucna tento sborník stal jakousi tribunou, v níž se kromě odborných statí budou uplatňovat i náměty a názory na řešení určitých problémů, a byli bychom rádi, aby o toto periodikum projevil zájem nejen odborníci, ale všichni milovníci památek.

Budu velice potěšen, pokud uvedené příspěvky zvýší zájem o památkový fond našeho regionu, prohloubí jeho poznání a podpoří úsilí o jeho zachování pro další generace.

PhDr. Miloš Kadlec

---

# Žárové pohřebiště z pozdní doby bronzové v lokalitě Na Cecilce, k. ú. Příšovice, Liberecký kraj

(předběžná zpráva, stav k 15. 11. 2006), Petr Brestovanský

## 1. Archeologické nálezy na katastru Příšovic v minulosti

Obec Příšovice leží v jižním cípu bývalého okresu Liberec, na nevýrazné terase pravého břehu Jizery. První archeologické nálezy odsud známe z počátku tohoto století, kdy 9. srpna roku 1907 Dr. Prokop prozkoumal neolitickou jámu. Tuto zprávu ale i další nálezy učiněné do roku 1940 shrnul ve své knize Dějinné počátky Českého ráje archeolog J. Filip. Nejen archeologové, ale i místní sběratelé prehistorických památek o nalezištích věděli. Svědčí o tom zápis v místní kronice obce Příšovice, sepsané před rokem 1925, kde se na stránce 7 píše, že existuje „místo u pole J. Bernáta č. 46, kde se Jizera obrací k jihu“ a „v těch místech nalezl řídící učitel V. Větvička mnoho střepů, což svědčí, že v těch místech v dobách dávných lidé sídli“.

V roce 1955 prováděl v Příšovicích nedaleko Jizery výkopy A. Ouhrabka a v roce 1956 v nich pokračovala archeoložka E. Soudská. V této době se účastnil výzkumů i místní znalec pan Tomeš. Svou sbírku fragmentů keramiky z období popelnicových polí věnoval Severočeskému muzeu v Liberci v roce 2005.

Dne 8. a 9. listopadu 1971 byly při stavbě nových bytových jednotek nedaleko tehdejší provozovny Severočeských mlékáren narušeny neolitické objekty. Neporušen zůstal pouze jediný. Byla to jáma zhruba kosodélníkového půdorysu o stranách 420 x 280 cm. Odsud a sběrem v okolí se podařilo získat soubor mladší neolitické, takzvané vypíchané keramiky.

Dne 26. 9. 1978 provedla prom. hist. A. Procházková dohled nad výkopem vodovodu v Příšovicích. Navštívila též n. p. Severokámen, kde jí byla podána zpráva od pana Kvasničky, že na třídičce písku byla zachycena část nádoby s uchem, která zmizela beze stopy. V roce 1980 byl v areálu tehdejšího n. p. Severokámen vybagrován soubor čtrnácti středověkých železných předmětů. Jednalo se o sekery-širočiny, teslu, několik typů kladiv a podobně. Podrobná zpráva o tomto nálezů byla uveřejněna ve sborníku Severočeského muzea.

Další archeologickou akcí bylo objevení polykulturního archeologického naleziště pod kostelem, respektive ve slatiništi v polygonu mezi domy č. p. 39, č. p. 38, č. p. 64 a č. p. 68., dne 14. července 1996. V roce 2001 proběhl záchranný výzkum (vyvolaný pokládkou inženýrských sítí) ve slatiništi téhož polygonu a nalezené artefakty jsou datovatelné do mladší doby bronzové, halštatu, laténu a starší doby římské. Dále zde byly zastoupeny nálezy keramiky mladohradištní, vrcholně středověké a nechyběly ani nálezy z novověku.

Při archeologickém výzkumu v roce 2003 na stavební parcele 55, rodinného domu č.p. 38, bylo zjištěno celkem 20 různých komponent, z nichž některé obsahovaly opět datovatelné nálezy různých kultur a údobí (k. lužická, k. laténská, d římská/stěhování národů, d. hradištní, vrcholný středověk 1 a 2, novověk 1 a 2).

Na stavební parcele 284/7 se při archeologickém průzkumu v roce 2004 podařilo získat cennou kolekci neolitické keramiky kultury vypíchané a nástroj štípané industrie.

Fragmenty nádob několika kultur, převážně však z doby laténské, jsme objevili při výzkumu základových pasů budoucího rodinného domku v červnu 2005 na stavební parcele 95/1 u Nesvadbů.

## 2. Objev žárového pohřebiště v roce 2005

Jelikož obec Příšovice byla zahrnuta do Státního archeologického seznamu ČR jako území s archeologickými nálezy I. kategorie (UAN, podle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb.), je nutné sledovat všechny zemní práce vedené v této oblasti. O záměru vybudovat na lokalitě Cecilka v Příšovicích obslužnou komunikaci a rozprodat pozemky kolem silnice šestnácti soukromým subjektům (fyzickým osobám) bylo archeologické pracoviště Severočeského muzea v Liberci, příspěvková organizace, informováno 27. dubna 2005 (Č. j. SÚ-1267/2004-2005/15; stavební úřad Příšovice). Bohužel v územním plánu obce se v tomto místě s předstihovým archeologickým výzkumem nepočítalo, neboť do roku 2005 lokalita nebyla vůbec známa, natož zkoumána.

Dne 11. května začala skrývka pro silnici a den poté se našel první značně rozrušený žárový hrob (několik desítek keramických zlomků nádob kultury slezské; 10.-9. století př. Kr.) v hloubce cca 35 cm pod povrchem skrývky na parcele 406/36. Druhý žárový hrob se podařilo objevit až 19. srpna 2005. Třetí (zde byly poprvé nalezeny celé nádoby), čtvrtý a pátý hrob byly odkryty v liniovém výkopu pro elektrický kabel 12. září 2005. Tehdy již bylo jisté, že bude nutné sledovat veškeré zemní práce při hloubení základových pasů pro stavbu rodinných domů v okolí obslužné komunikace.

Na stavební parcele 406/38 byla na podzim roku 2005 zkoumána jen nezbytně dotčená plocha, kterou by poničily základové pasy rodinného domu (respektive základové pasy byly rozšířeny na plochu nezbytně nutnou k vyzvednutí kompletních celků žárových hrobů). I přesto, že se jednalo pouze o pětinu plochy domu (celá plocha měla cca 110m<sup>2</sup>, výměry stavebních parcel byly 896 – 1541m<sup>2</sup>), podařilo se vypreparovat a zachránit během čtrnácti dnů (26. 9. - 8. 10.) deset žárových hrobů (celkem obsahovaly více jak sto nádob z pozdní doby bronzové).

V této výjimečné lokalitě se potvrdila existence žárových hrobů i za obslužnou komunikací. Tam byl na parcele 406/35 vynucen 24. 10. - 7. 11. 2005 výzkum, a to kvůli stavbě dalšího rodinného domu. Jen v základových pasech (ostatní nálezy v ploše jsou zabetonovány pod základovou deskou) se objevilo dalších jedenác žárových hrobů. Nádob se podařilo odhalit dalších sto (některé až o průměru 60 cm). Jiné čtyři žárové hroby se podařilo odrýt v prosinci 2005 v počátcích archeologického průzkumu na parcele 406/55.

## 3. Datace a podobná naleziště

Slezská fáze lužických popelnicových polí či slezská kultura byla pojmenována podle Slezska, snad údajně mateřské oblasti nositelů kultury. Jedná se o úsek vývoje okruhu lužických popelnicových polí v pozdní době bronzové, zhruba mezi lety 950/920-800 př. n. l. V severovýchodních Čechách začalo slezské období na přelomu mladší a pozdní doby bronzové, na Moravě snad již v mladším úseku mladší doby bronzové. Někdy se dělí na dvě fáze podle keramiky, případně ještě podrobněji podle bronzové industrie. Pohřebiště (Březina, Domamyslice, Kateřinky, Kostelec nad Orlicí, Lukovna, Měník, Opatovice, Ostroměř, Skalice, Svijany, Třebešov, Určice, Vlachovice) pokračují často již z lužického období; slezské hroby na nich obvykle tvoří samostatný okrsek, ale místy byly ukládány i mezi hroby starší, které nezřídka porušují.

Počínaje J. L. Píčem se většina badatelů, kteří se věnovali slezské kultuře, vesměs vyslovila pro její invazní vznik, spojený s příchodem nového lidu ze severu a severovýchodu. Teprve v pozdějších pracích byla připuštěna možnost homogenního vývoje alespoň na Moravě. Nejnovější práce se slezskou fází zabývají spíše okrajově, pokud ji jako fází vůbec uznávají. V Pojizeří stojí nejbližší nálezům z příšovické nekropole již letité nálezy ze Svijan (katastrální území Svijan navazuje ze západu přímo na příšovický katastr), kde již dnes není bohužel možné rekonstruovat žádný z hrobových celků, a dále pak nálezy z Turnova-Maškových zahrad. Bohužel i odsud byla většina hrobových celků nenávratně ztracena již před příchodem archeologa a odbagrována (zbylo cca čtyřicet rekonstruovatelných nádob a den). Většina nálezů z velkých pohřebišť z východních Čech čeká na monografické zpracování a archeologizace materiálu postupuje. V tomto světle se jeví ochrana příšovické nekropole jako nutná i kvůli příznivému stavu zachování a možnosti provádět nové roz-bory (typologické, palynologické, antropologické, radiometrické a jiné).

#### **4. Polohopis a geomorfologie**

Nekropole leží na nevýrazné terase (241-243 m nad mořem) cca 300 m od Jizery, na jejím pravém břehu. Je součástí Mnichovohradištské kotliny ve střední a západní části Turnovské pahorkatiny. Strukturně-denudační sníženina protěkaná Jizerou je tvořena středoturonskými vápnitými a slinitými pískovci a svrchnoturonskými až koniackými slínovci a vápnitými jílovci. Charakteristické jsou rozsáhlé úpatní povrchy (kryopedimenty) navazující na středpleistocénní terasy a ojedinělé neovulkanické suky. Na pravém břehu Jizery se uložily pokryvy a závěje sprašových hlín, což je charakteristické právě pro polohu žárového pohřebiště v lokalitě Na Cecilce. Zde se pod 25-35 cm mocnou vrstvou sedozemě (ještě v 90. letech 20. století agrárně využívané půdy) nalézají čisté 2-3 m návěje žlutohnědé hlinitojílovité spraše. Pod nimi byly v hloubce 3 m detekovány říční štěrko-pisky. Sprašová vrstva je místy horizontálně přerušena černošedě zbarvenou vrstvou slatiništního charakteru. Tato vrstva je kulturní a váže na sebe většinu celků žárových hrobů a dalších objektů z pozdní doby bronzové (HB2, HB3; 9.-10. století před n. l.).

#### **5. Vymezení a ochrana žárového pohřebiště Na Cecilce**

Prozatím zkoumaná plocha s pohřebišťem o rozměrech 80 x 130 m je na východě ohraničena občasnou vodotečí, která svádí vodu z polností mezi obcemi Pěččín a Čtverín do Jizery. Na severu je plocha vymezena komunikací (914/1) mezi obcemi Příšovice a Přepere. Na východě je nálezíště odděleno hranicemi parcel starší zástavby (406/32, 406/31, 406/42) a na jihu hranicemi parcel 406/65, 406/56.

I přes to, že byl vlastníkům (fyzickým osobám) po dohodě s krajským úřadem nabídnut odkup pozemků či možnost náhradních pozemků, nebylo dosaženo optimálního řešení pro záchranu tohoto unikátního nálezíště. Pouze u jednoho pozemku (406/67) bude odkup realizován. Na ostatních stavebních parcelách stojí nebo budou stát rodinné domy (jedná se o parcely 406/66, 406/35, 406/14, 406/37, 406/38 a 406/55). Žárové hroby a objekty byly zjištěny téměř na všech parcelách.

Nejproblematictější bude ochrana kulturní vrstvy s hroby na parcelách 406/35 a 406/38. Zde jsou hrobové celky uloženy často velice mělce, to jest 25-35 cm pod současným povrchem. Jakýkoliv zásah v těchto hloubkách včetně prorůstání kořenového systému případných budoucích dřevin povede k likvidaci a další násilné destrukci tohoto nálezíště.



## 6. Zachovalost pohřebiště a archeologické nálezy

Žárové hroby jsou od sebe vzdáleny 150–200 cm a uloženy v hloubce 25–90 cm pod povrchem. Je téměř neuvěřitelné, že i některé z nejmělkých hrobů mají kompletně zachované nádoby (neporušené nádoby cca 30–40 cm pod povrchem). Nikdy zde totiž neprobíhala intenzivní hloubková orba. Většina pohřebišť z tohoto období byla nenávratně zničena právě hloubkovou orbou zaváděnou v 50. letech 20. století. Žádný z hrobů není narušen ani kořenovým systémem lesa, který zde zřejmě po 3000 let nebyl. Kořeny jsou schopné roztrhat nádoby a jednotlivé střepy protlačit až do vzdálenosti několika metrů. Ze zatím prozkoumané plochy pohřebiště (odhadem maximálně 5 %; k 15. 11. 2006) je prozatím přes sto dvacet přepravek materiálu z minimálně osmdesáti pěti žárových hrobů. Stovky pohřebních keramických nádob obsahují kromě kosterních ostatků i další předměty, například bohatě zdobené miniatury nebo takzvaná šamanská chrastítka, solární kotouče, napodobeninu v podobě pentagonálního sekeromlatu či šest miniaturních cca 1 cm vysokých trojbokých jehlanů a podobně. Na parcele 406/35 se podařilo odkrýt dokonce unikátní žároviště na spalování mrtvých.

## 7. Význam pohřebiště v rámci ČR

Příšovická nekropole patří k unikátním a nejrozsáhlejším v České republice (z dalších jmenujme Domamyslice, Opatovice, Svijany a podobně). Prozatím však byl archeologicky zkoumán pouze jeho zlomek. Pohřebištěm dotčená plocha se pohybuje odhadem mezi 4000–5000 m<sup>2</sup>. Máme indicie (sběry, letecké snímkování) i pro jeho další pokračování severně od silnice Příšovice - Přepře, kde navrhujeme stavební uzávěru. Chránit je nutné i ostatní, zatím nezkoumané, archeologické terény (více jak 95 %), které v sobě ukrývají další stovky hrobů a tisíce pravěkých nádob a dalších artefaktů. Tuto lokalitu je nutné zachránit pro budoucí výzkum, neboť nález podobně zachovalého pohřebiště se nemusí v tomto regionu opakovat.

Náš přední odborník na dobu popelnicových polí PhDr. Vít Vokolek mnohokrát zmiňuje, že „pohřebiště, ležící v prostředí oraných polí, jsou již většinou zcela polními pracemi devastována, takže výzkum zde nepřinese očekávané výsledky“; „v 60. letech 20. století postihla pohřebiště lidu popelnicových polí těžká pohroma v podobě hluboké orby“; „výzkumy z posledních let naše obavy potvrdily, z většiny hrobů tak najdeme v lepším případě jen spodky nádob nebo více méně jen shluky střepů“; „ani jediné pohřebiště však ani v minulosti, ani později nebylo prozkoumáno celé, což nadále již nikdy nebude možné. Tím jsme zcela ochuzeni o důležitá poznání o velikosti a rozsahu pohřebišť“.

Porovnejme nyní v několika vybraných ukazatelích příšovické pohřebiště s jedním z největších publikovaných pohřebišť z pozdní doby bronzové v České republice, v Domamyslicích na Moravě. Domamyslické pohřebiště, zkoumané převážně ve 20. a 30. letech 20. století, má podle posledního sčítání tři sta devatenáct známých hrobových celků. Velkým problémem je však rozsáhlá skartace nálezů, prováděná již v průběhu terénního výzkumu. K dispozici tak dnes máme 50–60 % původně vyzvednutého keramického inventáře z pohřebiště. U většiny nálezů nebyla prováděna nebo není dochována terénní dokumentace. Z celého pohřebiště se do dnešních dnů dochoval antropologický materiál pouze ze čtyř jedinců.



---

Na příšovické nekropoli byla provedena u všech hrobů (osmdesát pět celků) terénní kresebná i fotografická dokumentace (většina ve kvalitě 5 Mpix) a výškové zaměření (odvozené od základní sítě S-JTSK). Proplavením obsahů nádob je získáván velice důležitý kosterní materiál, který již v počátcích antropologického rozboru udivuje svou kvantitou (až 2,61 kg kostí v pohřební nádobě) a také velikostí zlomků skeletu (některé zlomky přes 8 cm). Například na žárovém pohřebišti v Plzni-Radčicích se velikost těchto zlomků pohybuje do 2 cm. Z podrobného rozboru pak na závěr vyplývá, že na příšovickém pohřebišti již dnes máme více kompletních hrobových celků s terénní dokumentací než na pohřebišti v Domamyslicích.

## **8. Stav zpracování nálezů, prezentace a ohlasy**

V současnosti je laboratorně zpracováno zhruba 10 % dosud nalezených hrobových celků z lokality, což představuje cca osmdesát pohřebních nádob a několik kilogramů antropologického materiálu. Nezpracovaný materiál je s popisem uložen v přepravkách, zajištěn fólií proti rozpadu a kontaktní prostory jsou vyplněny molitanovou drtí.

I když zpracovávání bude trvat ještě několik let, podařilo se již (při souběžně probíhajícím výzkumu) pro veřejnost dne 14. září 2006 otevřít menší výstavu a prezentaci výsledků výzkumu v Příšovicích v Severočeském muzeu v Liberci. Ukončena byla dne 29. října 2006. Referáty o příšovickém nalezišti zazněly 3. října 2006 na konferenci o době popelnicových polí a době halštatské v Bučovicích a 21. října 2006 na II. konferenci Památková péče v občanské společnosti pod Troskami. O unikátním nalezišti v Příšovicích informovaly Český rozhlas Sever – pořad Planetárium, Česká televize, televize Nova, GENUS TV, a. s., Bonus TV a desítky novinových a časopiseckých článků. Na obranu naleziště aktivně vystoupilo občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí. Přes šest set občanů podepsalo petici za záchranu příšovického naleziště. O naleziště se zajímalo a lokalitu navštívilo množství rodin s dětmi, cykloturistů, místních rodáků, školní třídy, odborníci i politici. Finančně podpořili záchranu příšovické památky především Liberecký kraj a Ministerstvo kultury ČR.

## **9. Nástin dalších prací**

Po ukončení záchraného výzkumu bude vhodné ohradit plochu parcely 406/37 nízkým dřevěným plotem, opatřeným jednou či dvěma volně prostupnými brankami z východní, popřípadě severní strany. Na zatravněné posečené ploše bude vysypaná cesta k několika lavičkám, u kterých budou informační tabule o příšovické nekropoli s texty, schematickou mapkou a obrázky. Uprostřed bude rekonstrukce jednoho ze žárových hrobů, krytá sklem. V další fázi je možné uvažovat o menší muzejní expozici ve vhodné stavbě bez základů umístěné na ploše naleziště, a prezentovat tak naše archeologické památky dětem, dospělým i zahraničním návštěvníkům. Podobná prezentace archeologické lokality z mladší doby bronzové či starší doby železné v naší republice neexistuje, nejbližší veřejnosti zpřístupněné lokality známe z Kyjatic (Slovensko) či Biskupin (Polsko).

## **10. Shrnutí a závěr**

Příšovická nekropole bude zřejmě vyhlášena kulturní památkou, avšak samo toto prohlášení jedinečné nálezy nezachrání. Může však nastolit alespoň nějaký režim pro vlastníky pozemků, za jejichž ploty bude jinak velice těžké cokoliv kontrolovat. Projekty na

---

záchranu archeologických nalezišť v Pojizeří akademika J. Filipa či J. V. Šimáka nebyly realizovány. Je nutné učinit všechny kroky pro to, aby již konečně přestala devastace unikátních nalezišť. U památky typu příšovické nekropole nesmí být v budoucnosti žádná diskuse o jakékoliv stavební činnosti. Tyto plochy je nutné ponechat v režimu louka a podobně a zajistit ostrahu. Nezájem o vlastní historii, neúcta k našim předchůdcům a v neposlední řadě síla peněz nesmí převážit odkaz našich předků, který dnes většinou ani neumíme vyhodnotit. Děkuji všem za pomoc při záchraně této jedinečné památky.

### **11. Prameny a literatura**

- ANZ 37/2003 - archeologické pracoviště Severočeského muzea v Liberci  
ANZ 39/2005 - archeologické pracoviště Severočeského muzea v Liberci (Brestovanský)  
Brestovanský, P. - Stará, M. 1998: Archeologie v Příšovicích. In: Archeologie Libereckého kraje 1/1998, 167-174.  
Brestovanský, P. 2006: Věc: odborný posudek k prohlášení lokality kulturní památkou. Pohřebiště z pozdní doby bronzové - kultura slezská; k. ú. Příšovice, p. č. 406/14, 406/35, 406/36, 406/37, 406/38, 406/55, 406/56, 406/66, 406/67 a 406/68; Liberecký kraj. Liberec, 1-3.  
Demek, J. a kolektiv 1987: Hory a nížiny. Praha, 1987, 357-358.  
Hrašková E. 2003: Prezentácia archeologických lokalít v Kyjaticiach a Pincinej. In: Monumentorum Tutela - Ochrana pamiatok 14, 133-138.  
Prahistoryczny gród w Biskupinie. Warszawa 1991.  
Kvičala, J. 1954: Vznik slezské kultury na Moravě, Památky archeologické XLV, 263.  
Prostředník, J. 1996: Záchraný výzkum sídliště lidu popelnicových polí a doby římské v Turnově. In: Pojizerský sborník, č. 3., 11-70.  
Sedláček, R. 2005: Domamyslice, pohřebiště lidu popelnicových polí. In: Pravěk NŘ 13, Supplementum.  
Sklenář, K.- Sklenářová, Z.- Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku. Praha, 320-321.  
Vokolek V. 1999: Východočeská halštatská pohřebiště. Pardubice.  
Vokolek V. 2003: Pohřebiště lužické kultury ve východních Čechách. Praha.



Obr. 1. Letecký snímek průběhu výstavby rodinných domů na žárovém pohřebišti v červnu 2006, foto autor.



Obr. 2. Vypreparovaný žárový hrob číslo 74 (listopad 2006), foto autor.



Obr. 3. Začišťování plochy s hroby a objekty v sondě číslo 4 před focením (září 2006), foto autor.



Obr. 4. Unikátní zároviště na spalování mrtvých je dnes zabetonováno pod základovou deskou jednoho z rodinných domů (stav z listopadu 2005), foto autor.



---

# Archeologické nálezy získané při obnovené identifikaci nemovitých kulturních památek Libereckého kraje v roce 2006

Martin Nechvíle

Následující soupis představuje archeologické nálezy získané pracovníky Národního památkového ústavu, pracoviště v Liberci v souvislosti s obnovenou identifikací (dále jen reidentifikací) nemovitých kulturních památek na území Libereckého kraje. Získány byly náhodným nálezem v areálu kulturní památky či v jejím okolí, sledováním nehlášených výkopů nebo cílenou terénní prospekci za účelem přesné lokalizace archeologického naleziště. Časově nálezy spadají převážně do období středověku a novověku, ale nezanedbatelnými položkami jsou i pravěké nálezy ze známých i ze zcela nových lokalit. Nalezené artefakty budou předány příslušným regionálním muzeím.

## 1. Bulovka (okres Liberec)

**LOKALITA:** Bulovka, u brány kostelního areálu (kulturní památka, číslo rejstříku 19908/5-4182).

**KULTURA:** Vrcholný středověk 2 / novověk 1 (druhá polovina 15. až 16. století).

**LOKALIZACE:** Mezi bránou do areálu kostela sv. Archanděla Michaela a litinovým křížem s pískovcovým soklem, ZM 10: 03-12-18, koordináty od ZSČ/JSČ 009/363 mm, nadmořská výška 318 m.

**OKOLNOSTI:** Povrchový sběr (9. 8. 2006, M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

**NÁLEZ:** Keramika (2 ks; obr. 1:16, 17).

**KOMENTÁŘ:** Nálezy byly učiněny na udusané hromádce hlíny, jediném nezatravněném místě (obr. 4:4). Nálezy souvisejí s existencí zdejší středověké vsi. První zmínka o vsi pochází z predikátu z roku 1354. Vlastní kostel i s farářem je uveden ve frýdlantském urbáři z roku 1381. Vesnice i s kostelem byla založena nejspíše někdy po polovině 13. století.

**LITERATURA:** Kracíková – Belling 2003, 40-43.

## 2. Frýdlant (okres Liberec)

**LOKALITA:** Frýdlant, podzámčí, u č. p. 4018.

**KULTURA:** Novověk 2 (17.-19. století).

**LOKALIZACE:** Výkop při východní obvodové zdi č. p. 4018, p. p. č. 3240, ZM 10: 03-12-22, koordináty od ZSČ/JSČ 231/146; 232/147 mm, nadmořská výška 312 m.

**OKOLNOSTI:** Povrchový sběr na hromádách hlíny a dokumentace profilu (7. 9. 2006, M. Nechvíle, P. Šternová, M. Ouhrabka, L. Pivrcová).

**NÁLEZ:** Keramika (43 ks; obr. 1:22-29, 32, 33), kamenina (1 ks; obr. 1:34).

**KOMENTÁŘ:** Nálezy a stratigrafická situace z výkopu při východní obvodové zdi domu dokumentují jeho existenci během novověku.

**LITERATURA:** Nepublikováno.

### 3. Frýdštejn (okres Jablonec nad Nisou)

LOKALITA: Hrad Frýdštejn (kulturní památka, číslo rejstříku 22899/5-16).

KULTURA: Vrcholný středověk 2 (14.-15. století).

LOKALIZACE: Hradní zřícenina se nachází na ostrohu skalního hřebene nad údolím s bezejmenným potokem tekoucím do Malé Skály, ZM 10: 03-32-13, koordináty od ZSČ/JŠČ 333/221; 335/223; 337/222; 338/220; 334/218 mm, nadmořská výška 480-496 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (25. 10. 2006, M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: Keramika (6 ks).

KOMENTÁŘ: Vzhledem k atypičnosti keramických fragmentů je lze datovat rámcově do 14.-15. století, tedy do období existence hradu. Počátky hradu nejsou zcela jasné. Dle komparace písemných pramenů je vznik hradu kladen někde do druhé čtvrtiny 14. století. Poprvé je jako hradní pán uváděn roku 1385 Bohuněk Puklice, kdy dosadil ke kostelu v Hodkovicích nového faráře. Ve stavební podobě hradu lze rozlišit celkem tři základní stavební fáze. Jako jediná vojenská akce související s hradem je v písemných pramenech zmiňováno v srpnu 1432 obléhání husity, které však brzy skončilo příměřím. Definitivní ztráta významu a následné opuštění hradu jsou spojeny s rokem 1540, kdy hrad i s panstvím koupil Jan z Vartenberka. Ten téhož roku prodal vesničanům podhradní poplužní dvůr, a tak hrad jako hospodářská jednotka pozbyl na významu. Druhým rozhodujícím faktorem byla obtížná vojenská hájitelnost hradu v době rozmachu střelných zbraní.

LITERATURA: Sedláček 1932, 254-261; Durdík 2000, 139; Gabriel 1991, 279-292; Gabriel 2002, 173-192; Nechvíle 2003, 211-222.

### 4. Frýdštejn (okres Jablonec nad Nisou)

LOKALITA: Skalní hřbet západně od hradu Frýdštejna.

KULTURA: Pozdní doba kamenná (4.-3. tisíciletí př. n. l.), vrcholný středověk 2 (14.-15. století).

LOKALIZACE: Skalní hřbet na druhém straně severojižního údolí, cca 100 m západně od hradu, p. p. č. 416, ZM 10: 03-32-13, koordináty od ZSČ/JŠČ 322/222; 324/226; 326/225; 324/221 mm, nadmořská výška 460-472 m.

OKOLNOSTI: Povrchový průzkum a sběr (25. 10. 2006, M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: Křemencový hrot šípu (obr. 7), maznicová destrukce, spáleništní vrstva, tesané trámové kapsy (obr. 6).

KOMENTÁŘ: V severní části skalního hřbetu při silnici byly v říjnu 2006 nalezeny na temeni hřbetu tesané kapsy. Jedná se o trámové kapsy sloužící nejspíše k ukotvení dřevěné konstrukce, jež byla patrně roubená, o čemž svědčí maznicová vrstva, která pokrývá plochu původní stavby. Rozměry původní stavby lze jen odhadovat; severní hrana obdélné či čtvercové věžovitě (?) stavby měřila 5,7 m. Na temeno skály stoupají od severu tři tesané schůdky nejspíše recentního stáří. Původní přístupová komunikace patrně obcházela severní část skalního hřbetu od severozápadu a západu.

Zároveň byla provedena i rekognoskace zbylé části hřbetu, který se rozpadá na dvě části - severní a jižní. V jižní části severního úseku hřbetu byla nalezena spáleništní uhlíkatá vrstva v místech, která mohla být díky rovné ploše využita. Vzhledem k blízkosti hradu lze uvažovat o nějaké formě předemnatého opevnění kontrolujícího kolem procházející přístupovou komunikaci. Dobu jejího vzniku určit nedokážeme. V úvahu by mohlo přicházet období husitských válek, kdy byl hrad v roce 1432 obléhán. Další možností vybudování předemnatého opevnění je celková přestavba hradu za účelem vyššího komfortu a obranyschopnosti v době po polovině 15. století. V té době byla k Frýdštejnu přistavěna dolní část hradu se studniční věží.

Pozoruhodným nálezem učiněným na maznicové vrstvě uprostřed předpokládané středověké roubené stavby je eneolitická křemencová šipka. Způsob jejího transportu do těchto míst není zcela jasný. Nejbližší lokalita s doloženým eneolitickým sídlištěm je asi 1,5 km vzdálená pískovcová skalní oblast Drábovna. Zde bylo výzkumem J. V. Šimáka doloženo osídlení několika převisů. Mezi nejzajímavější nálezy patří kamenný hrot šípů a pískovcový brousek se žlábkem užívaným patrně k obrušování násad šípů. Jako jediný dosud známý pravěký nález z katastru obce Frýdštejn uvádí J. Filip ve svém soupisu keramickou nádobu ze starší doby železné (tzv. billendofský typ). Jako naleziště je v Národním muzeu uveden hrad Frýdštejn.

LITERATURA: Filip 1947, 203-204, 207.

### 5. Chvalčovice (okres Liberec)

LOKALITA: Klamorna (kulturní památka, číslo rejstříku 27132/5-4301).

KULTURA: Pravěk, raný středověk 4 / vrcholný středověk 1 (12.-13. století).

LOKALIZACE: Ostrožna nad soutokem Oharky a Mohelky. Jižní a východní svahy prudce spadají do říčních údolí. Na severní a západní straně navazuje mírně zvlněný terén směrem k Hradčanům a Chvalčovicím. Celkový rozsah lokality: p. p. č. 447/1, 478, 477, 475/3, 447/14, 472/2, 447/9, 475/5, 447/8, 475/7, 447/4, 447/5, 447/3, 475/5, 447/2, 420/2, 473/1, 475/1, 475/4, 475/8, 419, 447/2, 413/4, 519/2, 418/1, 519/1, 442/4, 371, 356, 342/3, 413/3, 410/2, 412/3, 586/2, 410/1, st. parc. č. 75; sběr na parcelách: 475/1, 475/4, 475/8, 419, 413/3, 418/1, ZM 10: 03-32-111, koordináty od ZSČ/JŠČ 345/049; 346/053; 352/052; 351/047 mm, nadmořská výška 371-378 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (15. 9. 2006, M. Nechvíle, L. Pivrcová, L. Brožová) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: keramika (17 ks; obr. 1:9-15), štipaná industrie (1 ks; obr. 1:8)

KOMENTÁŘ: V literatuře je lokalita bez bližších argumentů uváděna jako hradiště, avšak žádné fortifikační prvky v terénu nebyly dosud objeveny. Jan Filip uvádí na základě shody jmen možnou funkční souvislost s Klamornou na Mužském u Mnichova Hradiště. V okolí se nacházejí podobné názvy poloh jako na Mužském (například Hrádek, Starohradí, Na kavkách



– Kavčina). Polykulturní charakter sídliště svědčí o vhodných sídelních podmínkách. Ze starších nálezů získaných sběrem jsou doloženy komponenty z pozdní doby kamenné, mladší doby bronzové a ze středověku. Existence hradiště není podepřeno ani nálezy z období starohradištního a středohradištního. Veškerou dostupnou nalezenou keramiku lze datovat do rozmezí 12.-13. století. Je možné, že se jedná o zaniklou kolonizační vesnici založenou z popudu benediktinů vlastnických zdejší rozsáhlý újezd Vladislavice od roku 1115, nebo vzniklou po roce 1237 činností dubských johanitů. Exponovaná poloha lokality na hraně říčního údolí sloužící jako argument pro existenci hradiště postrádá na síle ve srovnání s polohou vesnice Letařovice, kde je geografická poloha podobná. Bez významu není ani blízkost Letařovic a Klamorny k předpokládané komunikaci vedoucí údolím Mohelky k Hodkovicím nad Mohelkou a dále ve směru dnešní rychlostní silnice E 442 do Liberecké kotliny.

**STAV:** Části lokality, které se nacházejí na lesních pozemcích nebo jsou zatravněny, jsou bez porušení. Avšak plochy užívané jako orná půda jsou minimálně od 19. století orbou soustavně narušovány. Výrazné destrukci podorničních archeologických situací odpovídá i výrazně nižší počet dnes nalezených artefaktů v porovnání se situací předválečnou. Povrchové nálezy artefaktů se v současné době vyskytují téměř výhradně v jihozápadní části lokality (obr. 5:5). Ostatní plocha je dnes již bez nálezů, ačkoli v literatuře jsou zmiňovány téměř z celé plochy ostrožny.

**LITERATURA:** Filip 1947, 163-165, obr. 24; Louda 1939-1946, 140-142; Nechvíle – Černý 2005, 52.

## **6. Jablonec nad Nisou (okres Jablonec nad Nisou)**

**LOKALITA:** Č. p. 346, st. parc. č. 372/1 (kulturní památka, číslo rejstříku 32953/5-4787).

**KULTURA:** Novověk 2 (19.-20. století).

**LOKALIZACE:** Mlýnská ulice, hranice MPZ, ZM 10: 03-32-03, koordináty od ZSČ/JSČ 409/319 mm, nadmořská výška 511 m.

**OKOLNOSTI:** Dokumentace jímky po vybrání výplně (29. 8. 2006, M. Nechvíle).

**NÁLEZ:** Keramika (27 ks; obr. 2, obr. 3:1-3, 6, 8, 9), dlaždice (5 ks), sklo (1 ks), železo (3 ks; obr. 3:4, 5, 7; obr. 4:1), zvířecí kosti (3 ks), žárovka (1 ks), gramofonová deska (1 zl.).

**KOMENTÁŘ:** Do žulové skály tesaná odvodňovací jímka v suterénu č. p. 346 (obr. 4:2, 3). Jímka byla vytesána patrně již v souvislosti se stavbou kamenného domu v 18. století. Pozdně barokní dvoupatrový dům s mansardovou střechou je poprvé zmiňován v gruntovní knize k roku 1773, kdy dům vlastnil sedlák a rychtář Josef Hemmrich. O čtvrt století později dům získal výrobce a exportér skleněné bižuterie Josef Dressler. Jeho zeť Vincent Emanuel Schneider zde mezi lety 1812-1826 provozoval lékárnu U Černého orla. Dům byl několikrát přestavován, poprvé na konci 19. století. Po adaptacích z roku 1913 sloužil jako zahradní restaurace a hostinec Belvedere. Poslední generální rekonstrukce proběhla v letech 1994-1998.

Hlavní funkcí nalezené jámy bylo stahování vody a omezení jejího vzli-  
nání zdivem. Jáma byla nejspíše zasypaná spolu s nepotřebným odpa-  
dem v souvislosti s poslední rekonstrukcí objektu a betonováním podla-  
hy koncem 90. let 20. století. Archeolog byl přizván až po vybrání výplně  
jámy, a tak byla stratigrafická situace dokumentována jen na její stěně.  
Dle sdělení Ing. S. Řeháka bude jáma ponechána nezasypaná a mírně  
nadezděna, aby mohla plnit svou původní funkci. Nálezy reprezentují  
odpad domácnosti z období od 19. do druhé poloviny 20. století.

LITERATURA: Nепublikováno.

### 7. Kobyly (okres Liberec)

LOKALITA: Laténské pohřebiště (kulturní památka, číslo rejstříku 24691/5-4341).

KULTURA: Mladší doba železná, eponymní lokalita Kobylské skupiny (2-1. století př. n. l.).

LOKALIZACE: Severní okraj obce (p. p. č. 184), místo sběru severovýchodní okraj obce,  
p. p. č. 254/1, 254/2, 227/1, ZM 10: 03-32-16, koordináty od ZSČ/JŠČ  
127/192; 137/212; 144/207; 132/190 mm, nadmořská výška 344-362 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (16. 10. 2006, M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní  
památky.

NÁLEZ: Keramika (24 ks), zvířecí (?) kosti (5 ks).

KOMENTÁŘ: Plocha původního pohřebiště a sídliště zkoumaného v letech 1931-1932  
(J. Böhm) je zatrávněná. Povrchová prospekce byla provedena na sou-  
sedních oraných pozemcích, kde bylo zjištěno pokračující osídlení pa-  
trně ze stejného období (obr. 5:2). Jde-li o sídelní, či pohřební aktivitu,  
nelze určit. Část nálezů jsou vrcholně středověká a novověká keramika  
a zvířecí kosti, které nejspíše souvisejí s hnojením polí.

LITERATURA: Filip 1947, 47-50, 165-176, obr. 21, 22, 38, 39 (s lit.); Mähling 1944.

### 8. Letářovice (okres Liberec)

LOKALITA: Areál kostela sv. Jakuba Většího se hřbitovem (kulturní památka, číslo  
rejstříku 18493/5-4302).

KULTURA: Vrcholný středověk I (13. století).

LOKALIZACE: Jihozápadní roh hřbitova při zdi márnice, p. p. č. 1032, ZM 10: 03-32-11,  
koordináty od ZSČ/JŠČ 108/037 mm, nadmořská výška 360 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (15. 9. 2006 M. Nechvíle, L. Pivrcová, L. Brožová)  
v rámci reidentifikace kulturní památky (obr. 4:5).

NÁLEZ: Keramika (1 ks).

KOMENTÁŘ: Kostel je poprvé zmiňován roku 1369, kdy byl papeži odváděn desátek  
ve výši šesti grošů. Z původní středověké stavby patrně z konce 13. sto-  
letí se zachovaly reliktů severní a jižní zdi lodi z lomového kamene, na  
kterých byly v roce 1992 odkryty freskové malby s torzem postavy sv.  
Mikuláše a ornamentálními motivy. Z areálu hřbitova pochází ze starších  
nálezů zlomek nádoby z mladší doby železné a keramika pozdně hra-  
dištní (12.-13. století). Na Patočkově poli pak byla nalezena eneolitická  
kamenná broušená sekera.

LITERATURA: Filip 1947, 176-177; Louda 1939-1946, 142; Edel 2006, 116-119.

### 9. Pěncín (okres Liberec)

LOKALITA: Pěncín – U Kříže (kulturní památka, číslo rejstříku 17762/5-4408).

KULTURA: Neolit (6.-5. tisíciletí př. n. l.).

LOKALIZACE: Jihovýchodní okraj obce, u kamenného kříže, jižně od silnice Pěncín - Čtveřín, p. p. č. 23/1, 172, 182/3, 955/2, 961/1, 981, ZM 10: 03-32-22, koordináty od ZSČ/JSČ 167/366; 174/375; 185/373; 187/363 mm, nadmořská výška 264-269 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (2. 10. 2006 M. Nechvíle, M. Ouhrabka) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: Keramika (11 ks), kámen (2 ks; obr. 1:7), štípaná industrie (8 ks; obr. 1:16), zvířecí kosti (4 ks).

KOMENTÁŘ: Lokalita je známa již od počátku 20. století, kdy zde roku 1901 provedli výzkum J. V. Šimák, K. Buchtela a řídící učitel Hrdina. Bylo nalezeno množství keramiky, mazanice, jeden zlomek vrtaného broušeného kamenného nástroje a několik kusů štípané industrie. Na základě keramiky byla datována do mladšího období kultury s lineární keramikou a do průběhu kultury s vypíchanou keramikou. Nálezy v rámci reidentifikace kulturní památky obsahují pouze atypickou keramiku a štípanou industrii, a tak je nelze jednoznačně časově a kulturně zařadit v rámci mladší doby kamenné (obr. 5:3).

LITERATURA: Filip 1947, 238-240 (s lit.).

### 10. Starý Dub (k. ú. Modlibohov, okres Liberec)

LOKALITA: Pole u kaple Navštívení Panny Marie (kulturní památka, číslo rejstříku 29827/5-4392).

KULTURA: Vrcholný středověk 1-2 (13.-15. století).

LOKALIZACE: Orané poličko asi 30 m západně od kaple, p. p. č. 954, ZM 10: 03-31-06, koordináty od ZSČ/JSČ 003/167 mm, nadmořská výška 334 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (17. 10. 2006 M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: Keramika (7 ks).

KOMENTÁŘ: Na této lokalitě, nápadné vyvýšenině s kaplí, prováděl povrchový sběr již koncem 80. let 20. století T. Edel. Zaměřil se na pole náležící k č. p. 16 (p. p. č. 954). Na základě jeho podnětu byl v letech 1990-1991 proveden zjišťovací výzkum formou dvou sond, v nichž byla registrována sídelní aktivita již z první poloviny 13. století a staletí následujících. Z důvodu zákazu majitele nebyla položena sonda na terénní hraně ostrožny, a tak možné opevnění této polohy zůstává nezodpovězenou otázkou (obr. 5:4).

LITERATURA: Stará 1993, 108-112.

### 11. Svijany (okres Liberec)

LOKALITA: Severovýchodně od obce, u křížku (kulturní památka, číslo rejstříku 43801/5-4459).

KULTURA: Vrcholný středověk 1-2 (13.-15. století).

**LOKALIZACE:** Severovýchodně od obce, severně od silnice Svijany - Příšovice, p. p. č. 224, místo pozitivního sběru p. p. č. 224/9, 224/10, 224/11, ZM 10: 03-32-22, koordináty od ZSČ/JSČ 012/183; 014/188; 029/188; 029/184 mm, nadmořská výška 272-275 m.

**OKOLNOSTI:** Povrchový sběr (13. 10. 2006 M. Nechvíle, L. Pivrcová) v rámci reidentifikace kulturní památky.

**NÁLEZ:** Keramika (3 ks).

**KOMENTÁŘ:** Lokalita je známa z výkopů J. Svobody, J. Káry, P. Patsche, J. L. Píče a J. V. Šimáka z roku 1890. Pohřebiště datované do pozdní doby bronzové a starší doby železné bylo zkoumáno nesystematicky a několika lidmi najednou. Nálezy pak byly rozmístěny do několika sbírek. Výkopy byly prováděny patrně na dnešních parcelách 224/11, 224/14 a 224/7, památkově chráněna je celá parcela č. 224 a její díly. Ač byla povrchová prospekce prováděna v místech starých výzkumů, žádné nálezy nebyly učiněny. Tři středověké keramické zlomky pocházejí z pásu pole u silnice, přičemž nelze vyloučit jejich transport do těchto míst při hnojení (obr. 5:6).

**LITERATURA:** Filip 1947, 249-252, obr. 12.

### **12. Svijany (okres Liberec)**

**LOKALITA:** Západně od obce, u zahrádkářské kolonie.

**KULTURA:** Pravěk.

**LOKALIZACE:** Západně od obce, severně od silnice Svijany - Loukov, p. p. č. 190/5, 190/6, 190/19, ZM 10: 03-32-21, koordináty od ZSČ/JSČ 424/131; 430/141; 434/139; 427/129 mm, nadmořská výška 275 m.

**OKOLNOSTI:** Povrchový sběr (13. 10. 2006 M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

**NÁLEZ:** Keramika (3 ks).

**KOMENTÁŘ:** Místo sběru je nejspíše pokračováním lokality objevené a zkoumané v místech přes silnici v areálu zahrádkářské kolonie. Zde již počátkem 20. století našel množství slezskoplatěnické keramiky zahradník Maruška a roku 1909 je daroval do turnovského muzea. V roce 1944 pak další nálezy získal sběrem F. Louda (obr. 5:6).

**LITERATURA:** Filip 1947, 252-253 (s lit.).

### **13. Vlachové (okres Liberec)**

**LOKALITA:** Hospodářská usedlost č. e. 101 (kulturní památka, číslo rejstříku 50665/5-5877).

**KULTURA:** Novověk 2 (19.-20. století).

**LOKALIZACE:** Výkop pro inženýrské sítě před domem č. e. 101, p. p. č. 686, ZM 10: 03-31-10, koordináty od ZSČ/JSČ 015/038 mm, nadmořská výška 421 m.

**OKOLNOSTI:** Povrchový sběr (21. 9. 2006 M. Nechvíle) v rámci reidentifikace kulturní památky.

**NÁLEZ:** Keramika (3 ks), kámen (1 ks).

**KOMENTÁŘ:** Nálezy byly sebrány z hromad podél výkopu. Novověká keramika souvisí s existencí hospodářské usedlosti. Pisemné prameny ji dokládají v obdo-

---

bí renesance, současné stavby pocházejí z přelomu 19. a 20. století.

LITERATURA: Nepublikováno.

#### **14. Všeň (okres Semily)**

LOKALITA: U kostela sv. Jakuba a Filipa (kulturní památka, číslo rejstříku 16013/6-2854).

KULTURA: Vrcholný středověk 1 (13. století).

LOKALIZACE: Asi 30 m severně od kostela, p. p. č. 55/3, ZM 10: 03-34-02, koordináty od ZSČ/JŠČ 353/380 mm, nadmořská výška 282 m.

OKOLNOSTI: Povrchový sběr (6. 10. 2006 M. Nechvíle, L. Pivrcová) v rámci reidentifikace kulturní památky.

NÁLEZ: Keramika (1 ks).

KOMENTÁŘ: Nález keramického zlomku byl učiněn u informační tabule s mapou. Zlomek nejspíše pochází z drobnějšího výkopu vzniklého při budování cesty k tabuli. Středověké osídlení Všeně je doloženo pro 13. století nálezy z několika poloh. Významná je zejména zahrada (p. p. č. 107/1) za č. p. 11, kde se nachází novověkým pískovcovým lomem narušené tvrzíště se středověkými nálezy. Všeň je v písemných pramenech poprvé připomínána roku 1318, kdy byla v majetku pana Vikarta z Polné. Tomu v této neklidné době učinili okolní šlechtici z neznámého důvodu značné škody ve vsích Příšovice, Všeň a Olešnice. Zdejší kostel je poprvé připomínán roku 1369, kdy odvedl papeží desátek v poměrně značné výši 21 grošů.

LITERATURA: Filip 1947, 267-268; Nechvíle 2004, 655-670 (s lit.).

#### **Literatura:**

Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Edel, T. 2006: Českosudsko v památkách 12.-20. století. Český Dub.

Filip, J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Praha.

Gabriel, F. 1991: Keramický soubor z hradu Frýdštejna, *Archaeologia historica* 16, 279-292.

Gabriel, F. 2002: Hrad Frýdštejn, *Castellologica bohemia* 8, 173-192.

Kracíková, L. – Belling, V. 2003: Středověká sakrální architektura na Frýdlantsku. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 12. Praha.

Louda, F. 1939-1946: Praveké nálezy z Podještědí, *Památky archeologické* XLII, 140-142.

Mähling, W. 1944: Das spätlatenezeitliche Brandgräberfeld von Kobil, *Bezirk Turnau*. Praha.

Nechvíle, M. 2003: Nové archeologické nálezy z hradu Frýdštejna, *Muzejní a vlastivědná práce* 41 - *Časopis společnosti přátel starožitností* 111, č. 4, 211-222.

Nechvíle, M. 2004: Všeň na Turnovsku ve světle archeologických nálezů, *Archeologie ve středních Čechách* 8, 655-670.

Nechvíle, M. – Černý, M. 2005: Archeologická povrchová prospekce horního Pojizeří v letech 2004 a 2005, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 31, 51-56.

Sedláček, A. 1932: Hrad, zámky a tvrze království Českého X. Praha.

Stará, M. 1993: Archeologický výzkum v osadě Starý Dub (k. o. Modlibohov), okr. Liberec, v letech 1990-1991, *Sborník Severočeského muzea – Historia* 11, 108-112.

## Souhrn

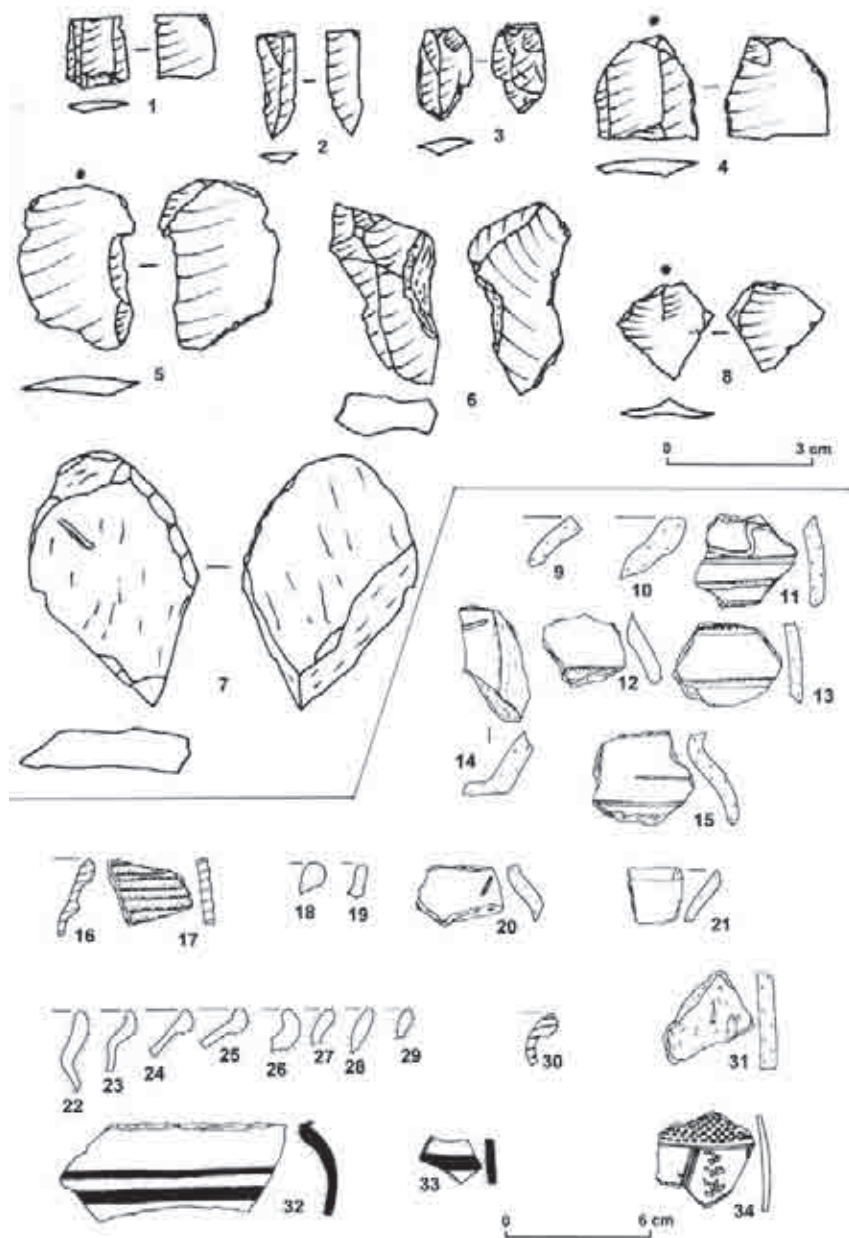
Archeologické nálezy získané při obnovené identifikaci nemovitých kulturních památek Libereckého kraje v roce 2006

### Martin Nechvíle

Článek reprezentuje soupis archeologických nálezů získaných pracovníky NPÚ, územního odborného pracoviště v Liberci ze třinácti lokalit v souvislosti s obnovenou identifikací nemovitých kulturních památek na území Libereckého kraje. Získány byly náhodným nálezem v areálu kulturní památky či v jejím okolí, sledováním nehlášených výkopů nebo cílenou terénní prospekci za účelem přesné lokalizace archeologického naleziště. Časově nálezy spadají převážně do středověku a novověku, ale nezanedbatelnými položkami jsou i pravěké nálezy ze známých i ze zcela nových lokalit.

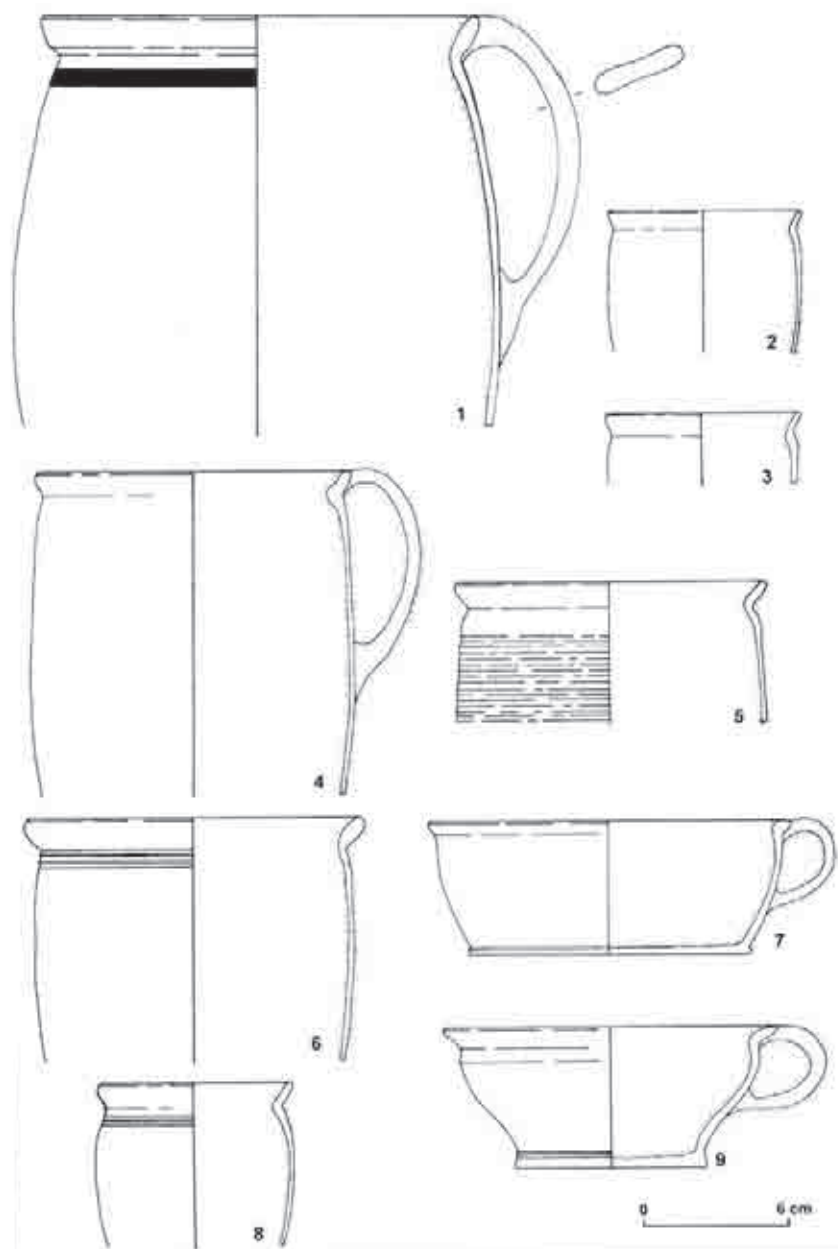
### Obrazová dokumentace:

- Obr. 1. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1-7: Pěnčín (LB); 8-15: Chvalčovice - Klamorna (LB); 16-17: Bulovka (LB); 18-20: Svijany (LB), u křížku; 21, 31: Svijany (LB), u zahrádkářské kolonie; 22-29, 32-34: Frýdlant (LB), č. p. 4018. 1-8: štípaná industrie; 9-33 keramika; 34 kamenina. Kresba autor, 2006.
- Obr. 2. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1-9: Jablonec nad Nisou (JN), Mlýnská ulice, Galerie Belveder, č. p. 346. 1-9: keramika. Kresba autor, 2006.
- Obr. 3. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1-9: Jablonec nad Nisou (JN), Mlýnská ulice, Galerie Belveder, č. p. 346. 1: porcelán; 2, 3, 6, 8, 9: keramika; 4, 5: železná hřebíky; 7: železná klika. Kresba autor, 2006.
- Obr. 4. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1-3: Jablonec nad Nisou (JN), Mlýnská ulice, Galerie Belveder, č. p. 346; 4: Bulovka (LB), výřez katastrální mapy, křížkem v kruhu je označeno místo nálezu keramiky; 5: Letařovice (LB), výřez katastrální mapy, křížkem v kruhu je označeno místo nálezu keramiky. 1: železná kování dveří s přirezým drždlem keramické pánvičky; 2: č. p. 346, půdorys prvního podzemního podlaží, černým bodem je označena poloha jímký; 3: půdorys a profil jímký, stratigrafická situace: 1 - beton, 2 - uhelný prach s kousky uhlí, 3 - šedohnědá kyprá písčité hlína, 4 - navětralá žulová skála. Kresba autor, 2006, půdorys č. p. 346 dle plánu Z. Pěničkové, 1994.
- Obr. 5. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1: Frýdlant (LB), č. p. 4018, plán výkopu a dokumentovaný profil, stratigrafická situace: 1 - hnědá kyprá písčitohlinitá hlína s kousky drčeného čediče, 2 - šedohnědá jílovitohlinitá hlína s kousky drčeného čediče, 3 - černá hlinitopísčité hlína, 4 - zlomky malty, 5 - hnědá hlinitopísčité hlína s nálezy keramiky; 2: Kobyly (LB), výřez katastrální mapy, šrafovaně je označeno místo sběru, tučně vyznačen prohlášený rozsah kulturní památky - laténských pohřebišť; 3: Pěnčín - U Kříže (LB), výřez katastrální mapy, šrafovaně je označeno místo sběru; 4: Starý Dub (LB), ostrožna s kaplí Navštívení Panny Marie, šrafovaně je označeno místo sběru; 5: Chvalčovice - Klamorna (LB), šrafovaně je označeno místo sběru; 6: Svijany (LB), SV - lokalita u křížku, JZ - lokalita u zahrádkářské kolonie, šrafovaně je označeno místo sběru. Kresba autor, 2006, plán Starého Dubu z roku 1991 podle M. Staré.
- Obr. 6. Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci v roce 2006: 1: Frýdštejn (JN), skalní hřbet západně od hradu, výřez katastrální mapy, šrafovaně je označena poloha severní části hřbetu; 2: plán severní části hřbetu s tesanými kapsami, v severní části plánu je tečkovaně označena maznicová vrstva, v jižní části plánu uhlíková vrstva, křížkem je vyznačeno místo nálezu eneolitického hrotu. Kresba autor, 2006.
- Obr. 7. Frýdštejn (JN), eneolitická křemencová šipka. Foto T. Slavík, 2006.
- Obr. 8. Frýdštejn (JN), skalní hřbet západně od hradu, pohled od východu. Foto autor, 2006.
- Obr. 9. Frýdštejn (JN), skalní hřbet západně od hradu, detail tesané trámové kapsy s mazanicovou vrstvou. Foto autor, 2006.
- Obr. 10. Jablonec nad Nisou (JN), Mlýnská ulice, Galerie Belveder, č. p. 346, jímka. Foto autor, 2006.

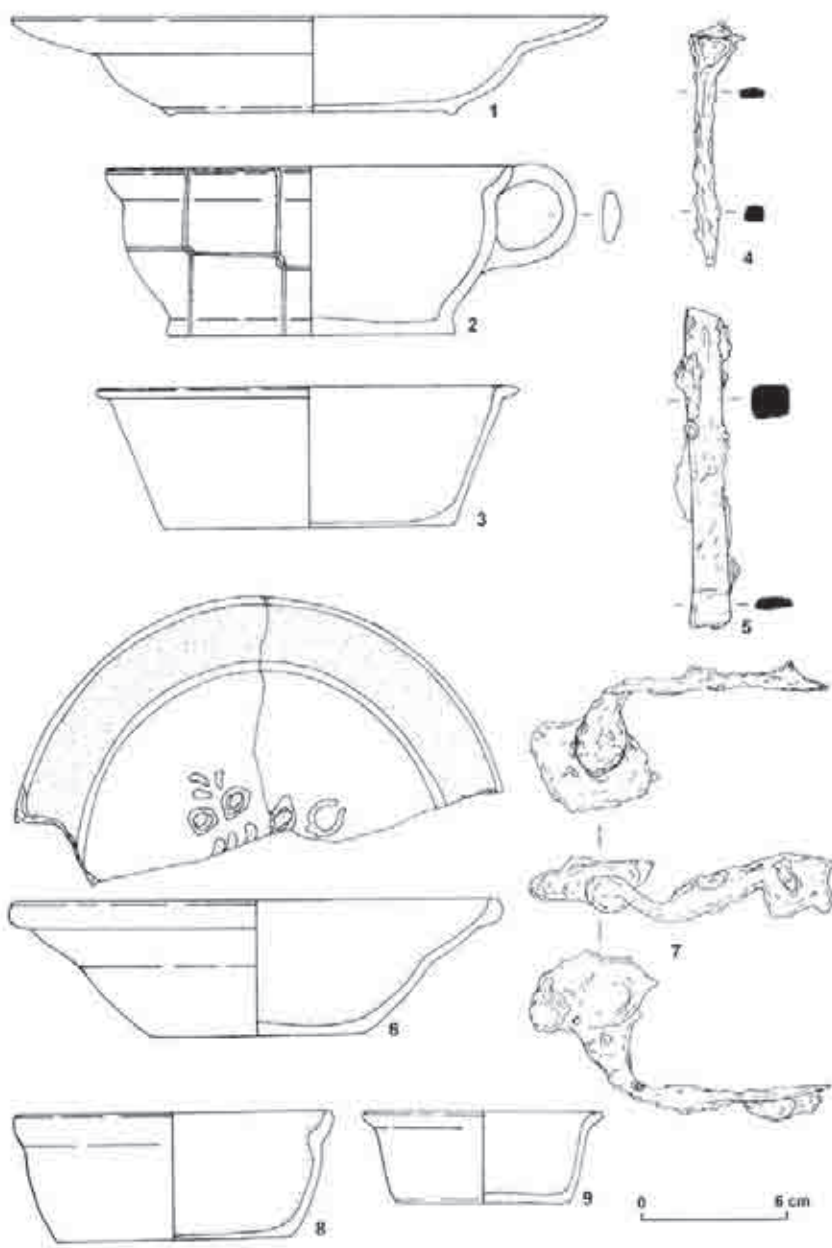


Obr. 1.

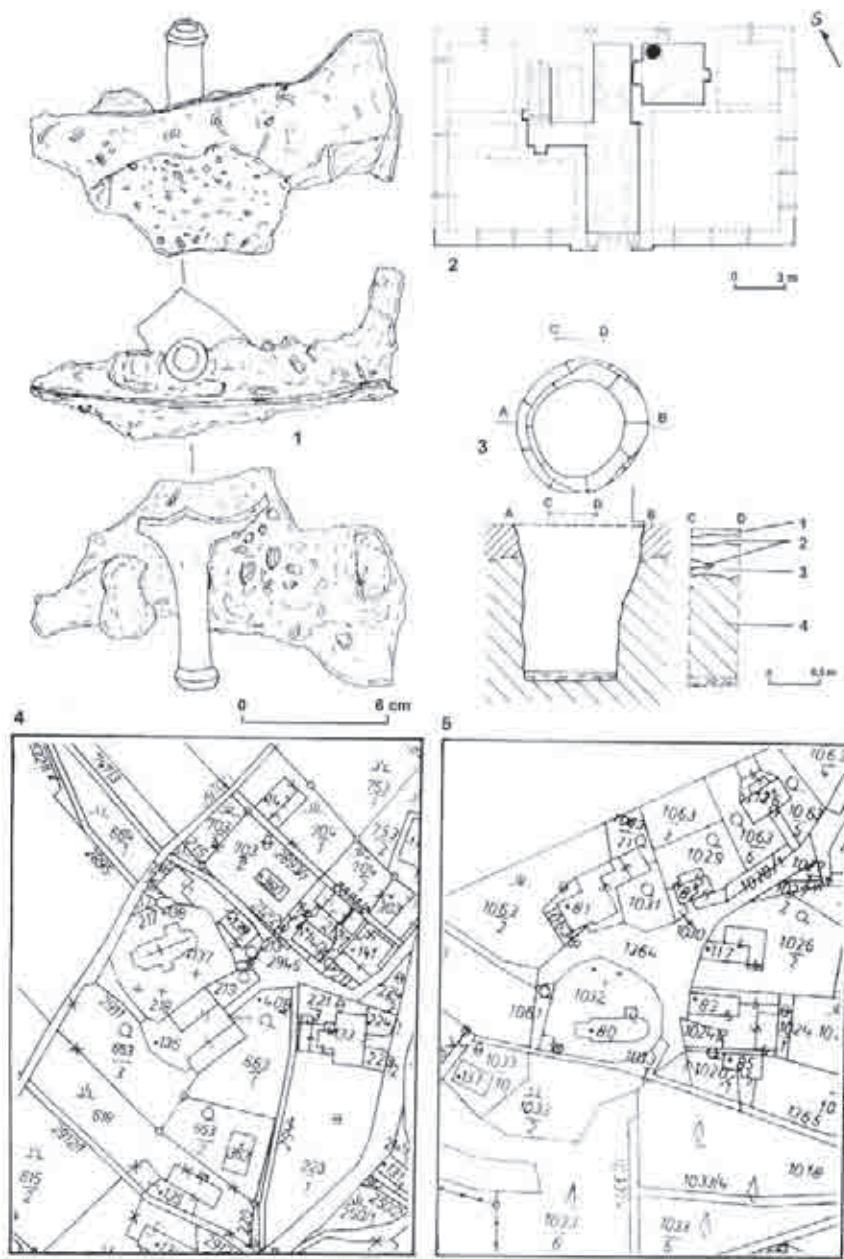




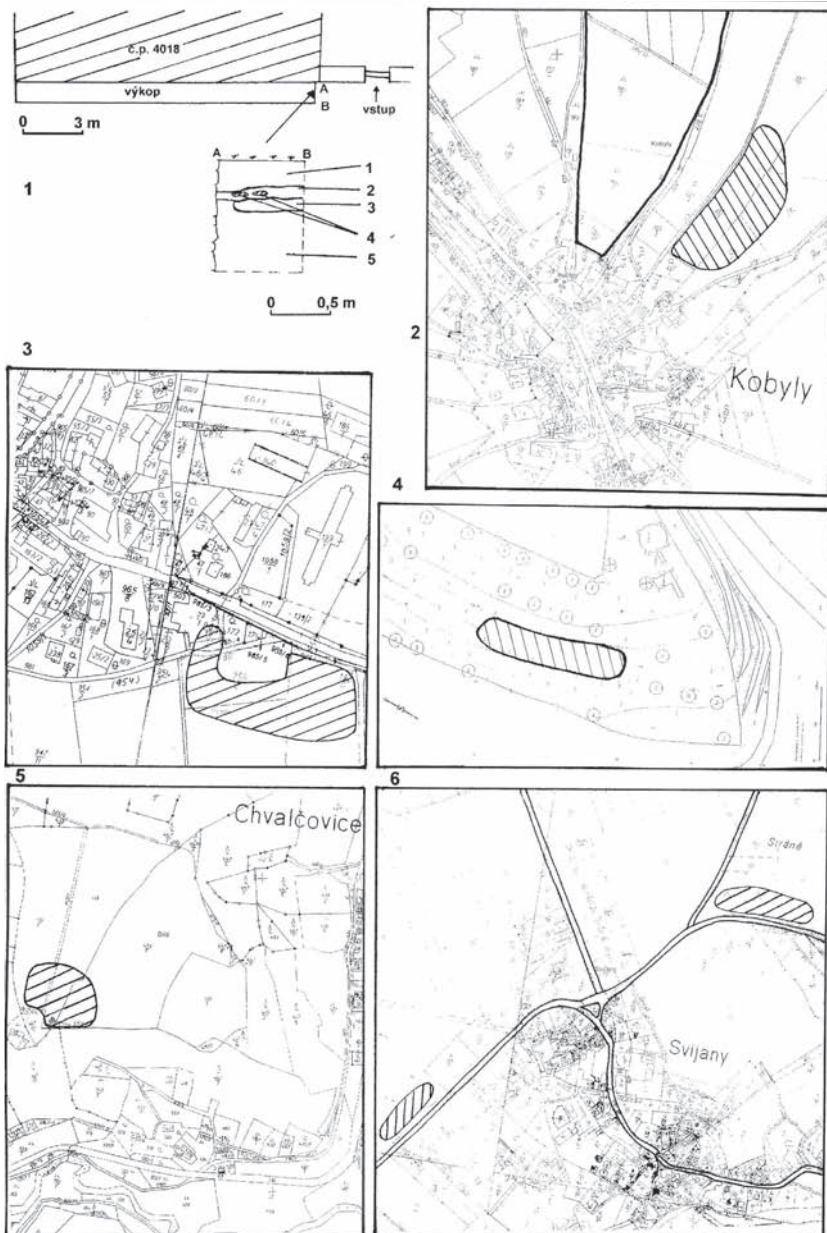
Obr. 2.



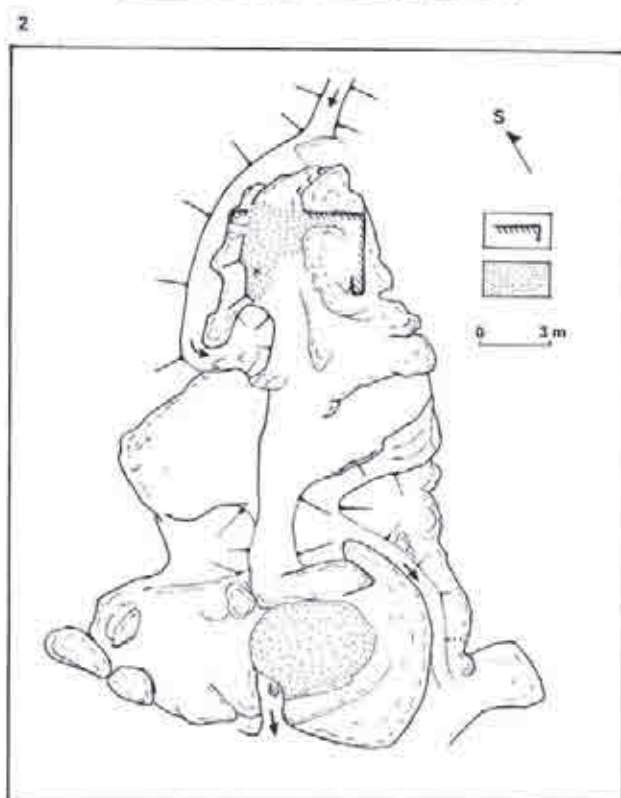
Obr. 3.



Obr. 4.



Obr. 5.



Obr. 6.





Obr. 7.



Obr. 8.



Obr. 9.





Obr. 10.

# Archeologie v okolí Zahrádek u České Lípy

Vladimír Peša

Jihozápadním Českolipskem se mezi Kravařemi a Bezdězem obloukem táhne Jestřeb-  
ská kotlina, jejíž mokřiny byly v průběhu středověku a novověku postupně nahrazeny  
rybníky. Z obou stran ji ohraničují skalnaté oblasti Polomených hor a Kumerských vrchů  
s Hradčanskými stěnami (Hradčanská pahorkatina), na severu potom pískovcová plošina  
s kaňonem Peklo a úpatí východních výběžků Českého Středohoří (Provodínská pahorka-  
tina). Oblast patří klimaticky k nejteplejší části Českolipska (zóna MT 9 s průměrnou letní  
teplotou 17-18 °C a ročním srážkovým průměrem 600 mm; Mackovčin et al. 2002) a díky  
přítomnosti sprašovitých půd nabízí velmi příznivé podmínky pro pravěké osídlení.

Není proto nic překvapivého, že právě zde před 2. světovou válkou nasbíral ekologický  
hospodář a politik Karl Stellwag na svých polích největší sbírku pravěkých nálezů na Čes-  
kolipsku (Peša 2006). Patří sem i známé pohřebiště kobylské skupiny v Jestřebí, prozkou-  
mané ve 30. letech archeoložkou Camillou Streitovou, dále nejstarší známý dům kultury  
s vypíchanou keramikou vykopaný v téže době profesorem Leonhardtem Franzem u Stvo-  
líněk a řada paleolitických a mezolitických lokalit, které v 70. letech objevil archeolog Jiří  
A. Svoboda (přehled Jenč – Peša 2000). Sledovaná oblast se katastrem Zahrádek u České  
Lípy bezprostředně dotýká archeologicky nejbohatšího území v okolí Holan; katastry obcí  
Kvítkov, Sosnová a Srní leží na plošině tvořící přirozený předěl mezi Jestřebskou kotlinou  
a povodím řeky Ploučnice na severu (obr. 1, 2).

Předložený příspěvek volně navazuje na předchozí práce, které postupně mapují ar-  
cheologickou topografii širšího území Českolipska (Peša 2001, 2002, 2003, Peša – Jenč  
v přípravě) a jejichž hlavním cílem je ověřovat a publikovat dosud neznámé předměty  
z archeologické sbírky Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě (dále jen VMG) nebo  
zapomenuté a rozptýlené údaje předválečné literatury. Podrobněji jsou zmíněny také  
menší záchranné výzkumy z posledních let.

Vzhledem k častému výskytu německých názvů obcí usnadní orientaci ve starší litera-  
tuře následující přehled: K obci Kvítkov (Quitkau) je připojena část Podolí (Halbemulde).  
Sosnová vznikla spojením původně samostatných vsí Sosnová (Kynast) západně od hlavní  
silnice a Lesná (Zuckmantel), rozkládající se podél této komunikace. K Srní u České Lípy  
(Rehdörfel) patří samoty Kraví Hora. Dnešní obec Zahrádky představuje předválečné  
a původně samostatné obce Neugarten/Neuschloss (okolí zámku) a Herrnsen/Hirnsen  
(u hráze Novozámeckého rybníka), k nimž jsou připojeny malé vsi Karba, Borek (Reger-  
sdorf), Karasy (Karsch) a osada Šestidomí (Sechsstätten).

## 1. KVÍTKOV

### 1.1. Pravěk

První archeologické nálezy byly v okolí Kvítkova rozpoznány na počátku posledního  
desetiletí 19. století. Jak bývalo v této době obvyklé, jednalo se o nápadné broušené ka-  
menné nástroje. Z katastru Kvítkova jsou uváděny tři.

Při stavbě domu čp. 24 byl v roce 1891 nalezen nevrtnaný nástroj, opracovaný do čtyř-  
hranu v podobě sekery nebo dláta. Byl 8 cm dlouhý, v nejširším místě – břitu – měřil 4 cm,  
v prostřední části byl 3,5 cm široký a přes 2 cm silný. Týlní část se opět zužovala, ale byla

poškozena; podle odhadu mohla být kolem 1 cm široká a 2-4 mm silná. Předmět převzala v roce 1892 redakce Zpravodaje Exkursionsklubu (MNEC) a byl zapsán do sbírky pod číslem 23. V současné sbírce VMG (v níž skončila větší část sbírky Exkursionsklubu) se předmět nepodařilo identifikovat (Wenzel 1892, Hantschel 1897, 234 a 1911, 707, Exkursions-Klub, I. Abt., Nr. 23). Podle laskavé informace starostky obce Jany Zelenkové stával dnes zbořený dům čp. 24 pravděpodobně v proluce zástavby na jižní straně návsi v západním sousedství kostela.

Podle zprávy redakce MNEC se v roce 1892 jiný kamenný nástroj z Kvítkova – větší sekerka (Beil) – nacházel ve sbírce obecní školy<sup>1</sup>, kam ho daroval obecní zastupitel F. Zeißler (Wenzel 1892, Hantschel 1897, 234).

Na poli v poloze Kalter Grund (Studený důl) našel na podzim 1941 sedlák Kindermann z Kozlů kamennou sekeru, kterou získal studijní rada prof. Karl Schober v České Lípě. Po intervenci archeologického zplnomocněnce Karla Suskeho na starostu České Lípy požádalo město K. Schobera o darování pravěkého nástroje městskému muzeu, k čemuž došlo nejpozději v červnu 1942 (Suske 1942). Sekerka o délce 100 mm, šířce 50 mm a síle 25 mm je vyrobena z grauer Tonschiefer (amfibolový rohovec?). Délka břitu je 25 mm a průměry vývrtu 19 a 22 mm (Suske – AfV, č. j. 1970/52, Suske 1941/42, 140). Předmět byl podle rozměrů a skici identifikován v roce 2005 ve staré sbírce bývalého Městského muzea v České Lípě a je uložen pod inv. č. A-9510 (př. č. 11/84). Váží 274 g (obr. 3:3).

Další pravěké lokality byly objeveny a prozkoumány teprve v 90. letech 20. století pod skalními převisy v pískovcových roklích na jižním a východním okraji kvítkovského katastru. Nejstarší nálezy pocházejí z převisu Pod křídlem v kaňonu Peklo, kde byla v roce 1997 zdokumentována mezolitická kulturní vrstva s početnou štípanou industrií z pazourku a křemenců (Svoboda ed. 2003). Mezolitické nálezy jsou uloženy v Archeologickém ústavu AV ČR (ARÚ) Brno, oddělení Dolní Věstonice). Lokalitu o několik let později stihl smutný osud. Dva až tři obyvatelé z České Lípy prakticky veškerou výplň převisu odstranili (patrně do Robečského potoka) a vybudovali zde zemljanku, využívanou k občasným pobytům. Stavba byla objevena na jaře 2003 a pracovníky Agentury ochrany přírody a krajiny ČR následně zlikvidována. Dřevěnou konstrukci zemljanky rozebrali, poskládali na vyklizenou podlahu stavby a jámu částečně zaházeli pískem ze střechy bunkru. Nedřevěný odpad byl odvezen.

Potenciálně jsou ohroženy také dvě lokality nazvané Sněhurka a Pod Sněhurkou, z nichž Sněhurka je využívána jako tábořiště. V malých zjišťovacích sondách objevil v roce 1997 Václav Cílek z Geologického ústavu AV ČR Praha značné množství nálezů především v podobě silně fragmentární pravěké keramiky pozdní doby bronzové a mladší doby halštatské (obr. 5). Osamocený zlomek nádoby kultury s vypíchanou keramikou dokládá nejstarší lidské aktivity na lokalitě Sněhurka již v mladším neolitu (Peša 2000). Nálezy z převisů budou publikovány samostatně. Jsou uloženy ve VMG pod př. č. 35-36/98.

## 1.2. Středověk

Nejstarší středověké nálezy pocházejí z bezejmenného hradu na jižním okraji kaňonu Peklo, který býval donedávna nesprávně spojován s Frydlantem, ležícím ve skutečnosti zřejmě v okolí Blíževedel. Opevněná lokalita byla v poslední době podrobně publikována a svými nálezy z průběhu 13. století představuje jeden z nejstarších hradů na Českolipsku (Gabriel – Panáček 1991-94; 2000, 99-101, s lit.).

Při východním okraji hradní plošiny získali v dubnu 1999 V. Peša, P. Jenč a P. Chváta povrchovým průzkumem v místech rozrytých od divočáků soubor sto čtyřiceti jedna zlomků keramiky, která odpovídá dosud známým nálezům. Keramika pochází převážně z plochy A (obr. 6), kde bylo nalezeno také osm menších fragmentů mazanice (délka do 3 cm). Z plochy B pochází jen několik stěnových zlomků a v prostoru C se nacházela kumulace osmi kusů mazanice (délka do 5 cm) doprovázená jedním tenkostěnným zlomkem světlé keramiky s rytou šroubovicí. Jeden keramický zlomek byl nalezen v sekundární poloze splachového kuželu ve skalní puklině – D. V keramickém souboru je zastoupeno dvanáct okrajů, osm zlomků z podhrdlí a pět fragmentů ze dna, třicet tři zlomků s rytou výzdobou a jeden zlomek s červeně malovanou linkou. Dva zlomky z prostorů A a D obsahují výraznou příměs slídy, malý zlomek pochází z polokameninové nádoby. V počtu šesti zlomků se objevuje uvnitř zduřelý okraj a ve třech případech jeho zjednodušené varianty. Po jednom zlomku je zastoupeno prožlabené okruží, vně vytažený okraj a okraj jednoduché profilace (obr. 7). Uvedený soubor odpovídá dosud publikovaným nálezům F. Gabriela a podporuje časné datování objektu, jehož životnost pravděpodobně nepřekročila 13. století. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 100/99, inv. č. A-12970 až A-13036. Do okolí prostoru C je lokalizován amatérský výkop Rudolfa Prihody z roku 1924, z něhož pochází bronzová páska s vybíjenou výzdobou vyplňovaných trojúhelníků (obr. 7), znovuobjevená při inventarizaci archeologické sbírky VMG<sup>2</sup>. Měla být nalezena v hloubce 30 cm (Archiv NZ v ARU AV ČR Praha, Kvítokov č. j. 5131/57).

Panské sídlo v Kvítokově existovalo podle písemných pramenů již na konci 13. století, kdy je uváděn Jan z Kvítokova. Jeho poloha zatím není potvrzena, protože dosud známé archeologické nálezy z prostoru dnešní zříceniny (dříve zvané Blumstein) na severním okraji obce odpovídají konci 14. a první polovině 15. století. Předměty jsou uloženy v muzeích v Liberci a Teplících (Gabriel – Panáček 2000, Panáček 2002). Z předválečných nálezů je uváděn pouze hrot šipu/kuše, který v září 1888 předal do sbírky Exkursionsklubu J. Wiedemann z Kvítokova (Exkursions-Klub: Abt. III, Nr. 26; MNEC 1889, 76). Předmět dnes ve sbírce VMG nelze identifikovat.

V únoru 1900 předal Josef Hammer z Kvítokova do sbírky Exkursionsklubu dnes neznámý fragment meče, který byl nalezen na poli u obce (Exkursions-Klub: Abt. III, Nr. 55). Jeho stáří neznáme.

Přehled lidských aktivit v okolí středověkého Kvítokova doplňují ojedinělé nálezy keramiky z výše zmíněných skalních převisů. Jeden zlomek z lokality Pod křídlem lze zařadit do 13. století, ostatní na rozhraní 14. a 15. století (Svoboda – Cílek – Jarošová – Peša 1999, 258). Menší soubor atypické středověké keramiky z převisu Sněhurka pravděpodobně také náleží více časovým horizontům. Zastoupen je i pozdní středověk či raný novověk podobně jako v sousedním převisu Pod Sněhurkou. Jsou uloženy ve VMG pod př. č. 35-36/98 a 39/98.

### 1.3. Novověk

V říjnu 2002 předal do VMG student Petr Sládek z České Lípy torza dvou novověkých kachlů, které našel pod samotami Na Vrších západně nad obcí Kvítokov. Samoty stojí na okraji výběžku Kozelského hřebene, který pískovcovými skalami spadá strmě dolů směrem ke Kvítokovu. V nároží skalních stěn je v horní části vytesána malá obdélná prostora se stěnou v podobě parapetní zídky a okénkem tvaru střílny. Severně od prostoru je stěnový

lom, jižně je po vytesaných schodech možné sestoupit na úpatí skalní stěny. Mírný svah pod stěnou je zarovnan několika tarasy, které dokládají dřívější hospodářské využití. Oba kachle byly nalezeny mezi kořeny bezprostředně nad západní stěnou vytesané prostory. Vzhledem k poloze nálezu nemají spojitost s touto prostorou, ale dostaly se na místo z horní části svahu. Souvisejí tedy s aktivitami spojenými pravděpodobně s nejbližší usedlostí nad svahem.

Kachel (inv. č. A-15435) je rohovým fragmentem komorového kachle s trojstupňově profilovanou římsou a rovnou čelní vyhřívací stěnou (dále jen ČVS), se zelenou glazurou nerovnoměrného odstínu. Druhý kachel (A-15436) je dochován téměř v úplnosti, má rozměry 200 x 205 mm a výšku 50-53 mm. Odstupňovaná římsa obklopuje ČVS s reliéfem dvojhavé orlice s korunou v rostlinném kruhu. Uvnitř jsou mimo jiné iniciály HM a EP. Podle Petra Brestovanského (Severočeské muzeum Liberec) jsou kachle s prakticky identickým motivem a provedením známy například z Grabštejna a odpovídají 16. až počátku 17. století (obr. 8).

Interpretace nálezů není jasná. Regionální vlastivědná literatura se o lokalitě blíže nezmiňuje. Hospodářská usedlost nad místem nálezu je dnes dochovaná jen v torzu a její původní rozsah připomínají pouze terénní relikty, začleněné do rekreační novostavby. Podle nálezce zde měl být dříve zájezdní hostinec, ale zdroj informace se nepodařilo ověřit. V této souvislosti jsou zajímavé romantické úpravy okraje skal (vyhlídka?), jejichž stáří ovšem neznáme.

Nejbohatší soubor novověké keramiky z okolí Kvítkova známe z převisu Pod křídlem v severním ústí kaňonu Peklo. Výzkum v létě 1997 zachytil mocnou vrstvu s menšími novověkými ohništi a mohutným ohništěm z průběhu 20. století. Více než sto zlomků keramiky z plochy 6 m<sup>2</sup> dokládá využívání převisu v průběhu delšího období, které skončilo nejpozději ve druhé polovině 19. století (Svoboda – Cílek – Jarošová - Peša 1999, 258). Z nálezů není zřejmé, zda tyto aktivity souvisely s úkrytem obyvatel České Lípy v dobách ohrožení, nebo se zpřístupněním pekelského kaňonu novozámeckou vrchností a následným cílým návštěvníckým ruchem. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 39/98. Z převisů Sněhurka a Pod Sněhurkou pochází jen několik zlomků novověké glazované keramiky. Sněhurka poskytla také fragment trojnožky (kuthanu) a část dýmky, aktivity na konci 19. nebo v první polovině 20. století dokládá zlomek polokameninové nádoby. Jsou uloženy ve VMG pod př. č. 35-36/1998.

Zajímavý nález byl v Kvítkově učiněn kolem roku 1903. V kuchyňské podlaze v domě krejčovského mistra Langra byl pod cihlou objeven hrnec, ve kterém se nacházelo údajně 7 kg velkých měděných mincí císaře Františka I., vesměs z roku 1807. K uložení pokladu tedy nejspíš došlo nedlouho po tomto roce (anonym 1903, s. 2928, Nohejlová-Prátová 1957, č. 3940). Počátek 19. století byl obdobím neustálých změn co se týče vydávání mincí, snižování jejich hodnoty či stahování z oběhu nebo vydávání nedostatečně krytých bankocetlí. Tato finanční krize vyvolávala pocit nejistoty a především na venkově často ústila v hromadění kovových mincí, které ve skutečnosti měly jen malou hodnotu. Jedním z těchto případů je právě kvítkovský poklad měděných krejcarů - „kupráků“ (Svobodová 1996, 84).

V roce 2001 předal do českolipského muzea Bohumil Daniel (Střední odborná škola v České Lípě) skleněné fragmenty, které byly nalezeny v okolí domu čp. 36 na západním okraji Podolí. Jedná se o tři závěsy z lustrů z bílého skla a skleněné tyčky, které mohly

být případně jejich výchozím materiálem. Podle posouzení Michala Gelnara (Nový Bor / Praha) jsou závěsy datovatelné do období první republiky a budou nejspíš produktem nějakého místního brusiče, nikoliv dokladem hutní výroby. Jsou uloženy ve VMG pod př. č. 44/05, inv. č. A-18947 až A-18951.

## 2. SOSNOVÁ

### 2.1. Pravěk

První pravěké nálezy<sup>3</sup> z katastru Sosnové jsou spojeny teprve s výzkumy posledního desetiletí v rámci projektu Poslední lovci a sběrači na severu Čech, který prováděl Archeologický ústav AV ČR v Brně (J. A. Svoboda, L. Jarošová) ve spolupráci s VMG v České Lípě (V. Peša, P. Jenč), Geologickým ústavem AV ČR v Praze (V. Cílek) a dalšími institucemi. Pod třemi skalními převisy v severním vyústění kaňonu Peklo proběhl výzkum v roce 1997. Dva z převisů leží na k. ú. Sosnová.<sup>4</sup>

Převis Pod zubem se zařadil k nejvýznamnějším českým mezolitickým lokalitám. Více než 1 m mocné kulturní souvrství obsahovalo množství ohnišť a uhlíkatých poloh, někdy doprovázených kotlíkovými jamkami. Nejstarší etapa osídlení byla vázána na mělkou depresi uprostřed severní části převisu a obsahovala rovněž ohništvé polohy. Střední a mladší etapa mezolitického osídlení trvala podle radiokarbonových dat přinejmenším tisíc let. Kromě početného souboru štipané industrie, vyráběné především z pazourku a v menším množství i z křemenců, byl objeven soubor kostěných nástrojů dosud největší svého druhu v České republice (čtyři hrotité předměty, dlátovitý nástroj a parohovitý artefakt se stopami odřezávání), kousky barviva, korunka lidského zubu, zvířecí kosti i rostlinné makrozbytky (Svoboda – Cílek – Jarošová - Peša 1999, Svoboda ed. 2003).

Mikroskopická analýza vybraných kamenných nástrojů (zčásti i z převisu Pod křídlem, viz Kvítok, kapitola 1.1.) před jejich umytím přinesla další zajímavé poznatky: 70 % z nich obsahovalo stopy původního používání s pozůstatky pryskyřice, rostlinné a dřevěné tkáně, peří a chlupů. Dochovaly se pryskyřičné stopy po zasazení nástrojů do rukojetí stejně jako pracovní stopy po používání tvrdých i měkkých materiálů. Vlákna z měkkého dřeva a pozůstatky škrobu se vyskytovaly prakticky na všech nástrojích (Hardy 1999). Nálezy jsou uloženy v ARÚ Brno (odd. Dolní Věstonice).

Další využívání převisu Pod zubem následovalo v mladším neolitu a je zatím nejseverněji doloženým osídlením v tomto období na Českolipsku. Tyto zřejmě jen epizodické pobyty dokládá kolem čtyřiceti zlomků nádob vypíchané keramiky. Okrajově byl převis navštěvován ještě v mladší době bronzové v období lužické kultury, jak naznačuje desítky keramických zlomků (Svoboda – Cílek – Jarošová - Peša 1999, Svoboda ed. 2003). Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 40/98.

S obdobím mezolitu nebo mladší/pozdní doby kamenné souvisí ojedinělý nález pazourkového úštěpu, který v roce 1997 objevil J. A. Svoboda na pěšině nad severním ústím Pekla. Nálež dokládá aktivity tehdejších lidí mezi zmíněnými převisy (Pod křídlem, Pod zubem, Grošák?). Je uložen v ARÚ Brno (odd. Dolní Věstonice).

V období lužické kultury byl navštěvován také blízký převis nazvaný Grošák (viz níže). Průzkum Václava Cílka v létě 1997 přinesl nálezy několika zlomků keramiky a ukázal, že písčité sedimenty byly značně poškozeny při historických úpravách tohoto mohutného převisu. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 38/98 (Peša 2000). V srpnu 2006 jsme pod převisem zjistili poměrně čerstvý hluboký výkop od neznámého pachatele, který se



prokopal až na spodní světlý písek na ploše téměř 1 m<sup>2</sup>. Dva atypické zlomky keramiky lužických popelnicových polí byly objeveny na povrchu dalšího převisu „Skála“ v srpnu 2006 (J. A. Svoboda – V. Peša; datace keramiky P. Jenč).

## 2.2. Středověk, novověk

Nejstarší soubor středověké keramiky na katastru Sosnové byl objeven v roce 1984 povrchovým sběrem nedaleko od Nového Dvora a je datován již do předkOLONIZAČNÍHO horizontu, tedy do 13. století. Zda tato osada souvisela s blízkou opevněnou lokalitou na skále za Novým Dvorem (viz Zahrádky 4.2.), nelze zatím prokázat, protože skromné nálezy z opevnění pocházejí pouze z mladšího období středověku. Všechny nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Tepličích (Gabriel – Panáček 1986).

Menší, nevýrazný soubor středověké keramiky objevil František Gabriel v roce 1980 na jižním okraji Lesné v poloze u bývalého kravína (Budinský 1986, 107-108). Zda se jedná o lokalitu předcházející dnešní obec, nelze zatím bez dalších nálezů potvrdit (srov. Měcholupy viz Panáček – Gabriel 1983, 141).

Zajímavý nález - poklad mincí z období vlády krále Vladislava II. Jagellonského (1471-1516) - byl objeven již v létě 1886 na neznámém místě v lese u Sosnové. Poklad obsahoval dvě zlaté a šedesát sedm stříbrných mincí různého původu. Do vídeňského muzea se dostalo čtyřicet jedna pražských grošů králů Jiřího a Vladislava II., dvacet pět míšeňských grošů, jeden groš z Hesenska (Marburg) a dva dukáty uherského krále Matyáše Korvína (Domanig 1886, Nohejlová-Prátová 1956, č. 2781).

Dnes blíže neznámý nález – hrot meče – předal v listopadu 1898 do sbírky Exkursions-klubu učitel ze Sosnové Jindřich Steppan (Exkursions-Klub: Abt. III, Nr. 50).

Historické nálezy pocházejí také z výše jmenovaných převisů zkoumaných roku 1997 v souvislosti s pravěkým osídlením. Grošák byl podle fragmentů keramiky využíván v průběhu první poloviny 15. století, dnešní název však získal až podle o něco mladšího nálezu – drobné mince, takzvaného bílého peníze Ferdinanda I. z roku 1561 (určila Z. Nemeškalová, ARÚ AV ČR Praha, 1999). Početné trámové kapsy ve stěně a stropu dokládají existenci dřevěné stavby. Zda vznikla již ve středověku, anebo souvisí s novověkými aktivitami doloženými několika keramickými zlomky, nelze bez dalšího výzkumu rozhodnout. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 38/98 (Peša 2000).

Více než dvě stě třicet zlomků keramiky a několik fragmentů železných předmětů pochází z výzkumu převisu Pod zubem. Mimo ojedinělých starších nálezů (okraj renesanční mísy a o něco mladší část talíře) soubor představuje běžnou polévanou hrncinu vyráběnou po dlouhé období až do počátku druhé poloviny 19. století. K typům nálezů, jež se pod skalními převisy vyskytují méně často, patří tři zlomky kameninových nádob z produkce dílen v Porýní a slezském Boleslavci. Fragmenty keramického koníka a hliněná kulička mohou dokládat přítomnost dětí. Převis leží prakticky uprostřed areálu pískovcových povrchových lomů datovaných ojedinělými vyrytými letopočty do první poloviny 19. století. Zdá se pravděpodobné, že převis byl využíván především kameníky pracujícími v lomech jako místo poledního odpočinku nebo úkrytu před nepříznivým počasím. Část nálezů může souviset také s turistickým ruchem rozmáhajícím se od konce 18. století. Nejmladší období, 19. a 20. století, dokládá několik zlomků polokameninových a porcelánových střepů. Podle recentních předmětů byl převis často navštěvován i po 2. světové válce. Na konci 70. let 20. století vznikl v sousedství pionýrský tábor a pod převisem bylo vykopáno

několik odpadních jam, které vážně porušily archeologické kulturní vrstvy. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 40/98 (Svoboda – Cílek – Jarošová - Peša 1999, Peša 2002a, č. 1/15, Svoboda ed. 2003).

### 3. SRNÍ U ČESKÉ LÍPY

#### 3.1. Pravěk

Jednu ze dvou předválečných pravěkých lokalit v okolí Zahrádek objevil hospodář Karl Stellwag přímo za svým bydlištěm v Karasech, na poli severně od dvora Mariánov. Kromě kamenné šipky zmiňuje „10 a více střepů atd. otřelých“, které dnes nejsou dochovány (Stellwag – Suske s. d.). Drobný hrot šípu je zhotoven z křemence, obě hrany mají jemnou retuš. Původní délka byla 26 mm, ale špička je odlomena. Šipka je datovatelná do průběhu eneolitu s možným přesahem do počátku doby bronzové. Druhým dochovaným předmětem je úštěp z šedého pazourku. Zčásti je pokryt kůrou a má pracovní retuš vzniklou používáním (obr. 3:2). Předměty jsou uloženy ve VMG pod inv. č. A-1610, A-1611. Ověření lokality povrchovým sběrem zatím nebylo úspěšné, ale vzhledem k jejímu zakreslení v mapě (Stellwag – Suske s. d.) a k dochovaným nálezům není důvod o její věrohodnosti pochybovat.

Pouhých 400 m východně od Stellwagovy lokality nalezl v roce 1981 J. Křenek z Karas na poli ve sníženině kamenný provrtaný sekeromlat z prozelezivělé horniny. Kamenný nástroj nese na týlu a ostří stopy otlučení pravděpodobně z doby jeho používání. Zdá se, že zejména odlomení horní části břitů znemožnilo jeho další použití. Sekeromlat je 148 mm dlouhý, v břitové části zbrousený do hran. Otvor vývrtu má průměr 24/27 mm, váha je 662 g. Uložen je ve VMG pod př. č. 46/81 (obr. 3:4). Svým tvarem se řadí do období eneolitu a nevylučuje souvislost s předchozí lokalitou.

K mimořádnému objevu u nejstaršího období pravěku došlo v roce 2000 v souvislosti s archeologickým dohledem při kopání dvou bazénů na soukromém pozemku parc. č. 102/1 v místní části Kraví Hora (V. Peša, P. Jenč, M. Spáčil, M. Rezler). Úpatí neovulkanického kuželu Kraví hory (378 m) v tomto místě přechází do úžlabiny, která je od vlastního bažinatého terénu na březích Novozámeckého rybníka (253 m) oddělena nízkým hřbetem (obr. 4). V úžlabině, kde stojí několik samot Kraví Hora, není žádný povrchový vodní zdroj ani vodoteč, sledovaná zatravněná plocha však byla koncem zimy silně podmáčena. Zatímco zemina z horní nádrže obsahovala pouze novověkou keramiku, snad související s dřívějšími poli, z dolní nádrže jsme získali i starší doklady osídlení či využití krajiny. Protože se obě nádrže ještě před naším příchodem naplnily až po okraj vodou, bylo znemožněno jakékoli stratigrafické pozorování a případné zjištění objektů v odkrytých stěnách.

Téměř všechny předměty jsme získali sběrem na haldě vytěžené zeminy. Jedinou výjimku představoval nejstarší nález ze starší doby kamenné z období acheulénu - křemencový sekáč na úštěpu s negativy úštěpů typu Kombewa, který objevil student Martin Spáčil v těsné blízkosti severního okraje spodní nádrže. Tento druh nástroje je v České republice velmi vzácný a mezi několika málo známými sekáči patří k nejzachovělejším (Svoboda 2001, obr. 7).

Pravěkou keramiku tvoří jedenáct drobnějších zlomků převážně velmi špatně dochovaného povrchu (polovina z nich byla zcela „omleta“), z nichž umožňuje určit orientační stáří pouze zlomek s protlačovanou páskou na podhrdlí. Také některé další zlomky ukazu-

jí do doby bronzové nebo halštatské (určil Petr Jenč, obr. 3:5). Další dvanáct stěnových zlomků náleží do doby vrcholného středověku, několik drobných tenkostěnných a vnitřně transparentně glazovaných zlomků do pozdního středověku/raného novověku a nejpčetnější soubor několika desítek zlomků je novověkých. Se souborem pravěké nebo vrcholně středověké keramiky může souviset fragment mazanice s dochovanou vnější stěnou s otisky vyhlazení prstů, zatímco do novověku pravděpodobně náleží kamenná hrací kulička o průměru 15 mm.

Interpretace lokality vzhledem k málo početnému souboru pravěkých nálezů a absenci stratigrafických dat není jistá. Poloha lokality na podmáčené louce, plnicí alespoň část roku funkci prameniště (ta bývají častá právě na kontaktu neovulkanitů s pískovci) nabízí spíše spojení nálezů s vodním zdrojem, který tu byl díky geologické situaci nepochybně již v pravěku, než se sídelními objekty. Pokusy najít další keramiky v četných krtincích v okolí spodní nádrže nebyly úspěšné. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 84/2001 (sekáč – inv. č. A-14069).

### 3.2. Středověk, novověk

Na poli u Karas v jihovýchodním sousedství Stellwagovy lokality jsem při povrchovém průzkumu v lednu 1998 našel pouze středověký fragment z podhrdlí nádoby, obsahující v keramické hmotě hrubé ostřívo. Na stejném poli dále k severovýchodu našli Marcel Rezler s Danou Kulíkovou v říjnu 1999 soubor sedmnácti převážně drobných stěnových zlomků vrcholně středověké světlé hrnciny s výraznějším ostřívem a neglazované jemné keramiky z počátku novověku (uloženo ve VMG pod př. č. 89/05). Nepočtená středověká keramika naznačuje, že Karasy budou pravděpodobně staršího založení, než by připouštěla první zmínka k roku 1525 (Kolektiv 1978). Ojedinelé středověké nálezy spolu s početnou novověkou keramikou pod Kraví Horou byly zmíněny již výše.

## 4. ZAHRÁDKY

### 4.1. Pravěk

První pravěké lokality objevil v Zahrádkách a nejbližším okolí teprve v průběhu 2. světové války biologický hospodář a senátor Karl Stellwag poté, co se v roce 1938 přestěhoval ze Stvolínek do Karas (Peša 2006). Nepočítáme-li nálezy kamenných nástrojů od okraje obory (k. ú. Holany) a nálezy z pole u Karas (k. ú. Srní – viz výše), další lokalita leží přímo na území Zahrádek. Stellwag o ní lakonicky poznamenal pouze toto: „U prvních domů pod kótou 298 pod mostem silnice Lípa – Jestřebí dva dobré kusy, na katastru Neugarten.“ (Stellwag – Suske s. d.) Ve sbírce VMG (př. č. 96/84, inv. č. A-8987) se dodnes dochoval pouze jeden z nich – šedohnědý pazourkový úštěp (negativ) s popiskem Neugarten a Stellwagovým číslem 219 (obr. 3:1).

Teprve v roce 1998 a 1999 našel geolog V. Cílek další doklady pravěkého osídlení Zahrádek. Dvě sondy pod vysokými skalními stěnami, nazvanými Zámecký převis I a II, prokázaly výraznou kulturní vrstvu z období lužických popelnicových polí (mladší doba bronzová až starší doba železná), která však byla na nálezy poměrně chudá. Vrstva poskytla pouze dvanáct drobných zlomků nádob a čtyři silicitové úštěpy (obr. 11). Zvířecí kosti s využíváním převisu člověkem zřejmě nesouvisí, fragmentární lastura škeble říční (*Anodonta anatina anatina*, Linné) z pravěké vrstvy je pravděpodobně v druhotném uložení. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 229/01.

V roce 2005 byl při inventarizaci nálezů z výzkumu provedeného 1976 u kostela sv. Barbory objeven mezi středověkou keramikou také mírně zatažený okraj hrubě zpracované pravěké nádoby. Nález pochází ze sondy uvnitř přízemí zvonice (2/1976) z vrstvy 1 a je evidentně v sekundárním uložení. Uložen ve VMG pod př. č. 52/76, inv. č. A-32254.

#### 4.2. Středověk

Pověstmi opředený kostel sv. Barbory (například Klapper 1896), stojící osamoceně jižně od obce (obr. 9), bývá na základě historické topografie a především archeologických nálezů spojován se zaniklou středověkou vsí Mnichov. Ves se v písemných pramenech uvádí mezi léty 1345 a 1456, k roku 1352 je zmíněn i kostel. V roce 1545 byla již pustá (Panáček – Gabriel 1983), ale kostel mohl přetrvat, později být opět obnoven a nakonec byl v období baroka od základů nově postaven. Spojení jména Mnichov s osídlením u sv. Barbory však komplikuje skutečnost, že kostel měl stávat také v jiné zaniklé středověké osadě, která se rozkládala pouhý kilometr východně na břehu dnešního Novozámeckého rybníka (na k. ú. Jestřebí) a které dnes bývá přisuzováno jméno Krušina, historicky propojené s dějinami hradu Jestřebí (Panáček 2002). Disharmonickým objektem v areálu sv. Barbory je masivní věž zvonice, jejíž stáří a účel jsou dlouhodobě předmětem diskusí (např. Kracíková – Smetana 2000).

Přesnější určení měl přinést archeologický výzkum, který uvnitř zvonice a v jejím okolí provedl F. Gabriel v roce 1976. Osídlení místa bylo doloženo již ve 13. století. Vlastní zvonice byla postavena na ploše překryté mazanicovou destrukcí, která může naznačovat starší dřevohlinitou stavbu. Věž je zároveň starší než hřbitovní zeď a v době, kdy vznikla barokní novostavba kostela, byla zvýšena o patro (Gabriel – Panáček 1991-1994). Nálezy z výzkumu v roce 1976 nebyly podrobněji publikovány, jsou uloženy ve VMG pod inv. č. 52/76. Nacházejí se mezi nimi některé zajímavé předměty, které stojí alespoň za zmínku. Ze sondy 1 (před hřbitovní zdí) pocházejí z vrstvy 1 dva ovalené okraje a přeslen vybrošený ze silnostěnného zlomku nádoby (A-32016, A-32018, přeslen A-32040; obr. 10B:3) a z vrstvy 3 dva okraje uvnitř zduřelé, dokládající nejstarší středověký horizont (A-32110 až A-32111; obr. 10B:2). V sondě 2 uvnitř zvonice ve vrstvě 2 byly nalezeny skleněné fragmenty číše či poháru (A-32895 až A-32903; obr. 10B:5), které určila v roce 1976 Eva Černá. Nejzajímavější mezi nimi je fragment spodní části nádoby, na jejímž dolním obvodu je nataven plochý pásek s okrajem štípaným a vytahovaným do hvězdovitých lalůčků, ukončených nataveným zrnem kobaltově modrého skla. Na stěnách jsou zřetelné negativní stopy po horizontálně nataveném tenkém vláknu. Stěny nádoby zdobí nálepy. Z téže sondy z vrstvy 1 pochází okraj mísy s hubicí, zdobený na obvodu ústí rytým geometrickým ornamentem (A-32257; obr. 10B:4).

Od srpna 2003 do dubna 2004 probíhaly v areálu hřbitova u kostela sv. Barbory stavební práce spojené s pokládkou trubek odvádějících dešťovou vodu od kostela. Šířka výkopů se pohybovala v rozmezí 30-40 cm. Výkop v roce 2003 sledoval severní stěnu kostelní lodi (úsek 1/03) a dosáhl hloubky 50-70 cm. Výplň tvořila jednolitá promíšená vrstva obsahující drobné úlomky cihel, kamenů a lidských kostí. V roce 2004 následoval krátký výkop od jihovýchodního nároží závěru kostelní lodi (úsek 1/04) a hlavní trativod, který vycházel od přístavku na jižní straně kostela, procházel prostorem před průčelím a bránou u zvonice opustil prostor hřbitova (úsek 2/04), před bránou se lomil k jihozápadu a protnul prostranství před hřbitovní zdí (úsek 3/04)<sup>5</sup>. V celé délce výkopů – s výjimkou polohy

2b/04 – nebyly nalezeny neporušené vrstvy. Výkopy však mimo krátké části úseku 3/04 nedosáhly podloží, takže neumožňují formulovat širší závěry o vývoji terénu v dané lokalitě. Nález keramiky potvrzuje osídlení v areálu kostela sv. Barbory i v průběhu mladšího středověku (15. století) - obr. 10A.

Dosud nevyřešenou otázkou je poloha panského sídla se středověkou vsí Zahrádky. Stavebně-historický průzkum zámku prokázal pozůstatky starších zdí, portálku a klenby neznámé stavby, předcházející dnešní barokní novostavbu (Gabriel – Panáček 1993, Panáček 2002), ze zámeckého areálu ale zatím chybějí odpovídající archeologické nálezy. Skromné keramické fragmenty středověké keramiky z obou Zámeckých přewisů ani ojedinelý zlomek přehnutého okraje nádoby z mladšího středověku<sup>6</sup> nejisté lokalizace ze souboru Ladislava Porcala (viz níže kapitola 4.3.) k této otázce nové informace nepřinášejí.

V souvislosti s hledáním středověkých Zahrádek se objevila také hypotéza, která je lokalizuje do okolí Nového Dvora nad údolím Peklo. Zde se na skalním výběžku za objektem dvora nachází terénní relikv opěvněné stavby, datovaný málo početnou keramikou do konce 14. až 15. století (Gabriel – Panáček 2000). K tomuto sídlu mohla náležet vesnice; objevená v roce 1984 povrchovým sběrem v jihovýchodním směru (viz katastr Sosnová); tento soubor středověké keramiky je však datován již do předkolonizačního horizontu, tedy do 13. století. Všechny nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Teplicích (Gabriel – Panáček 1986).

Pozůstatky další zaniklé středověké vsi objevili František Gabriel a Jaroslav Panáček u rybníka Jílek, odkud povrchovým sběrem v 70. a 80. letech 20. století získali soubor kolem padesáti zlomků keramiky a datovali ho do předkolonizačního horizontu. Autoři uvažují o spojení lokality se zaniklou středověkou vsí Záluží, připomínanou v letech 1380-1542. Nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Teplicích (Panáček – Gabriel 1983).

#### 4.3. Novověk

Průzkum Zámeckých přewisů I a II přinesl mimo nálezů pravěkého osídlení také několik nevýrazných zlomků středověké hrnciny a sedm glazovaných zlomků novověké keramiky. Pravděpodobně do staršího novověku náleží splepený fragment větší mísy/talíře, další zlomky nádob mohou být i mladší (obr. 11). Zajímavým nálezem jsou dvě keramické trubky z vrstvy 3 v hloubce 30 cm. První trubka je 225 mm dlouhá, o průměru 45-48 mm, s asymetricky umístěným otvorem o průměru 26-30 mm; na jednom konci je slabě zdeformovaná a oboustranně rovně seříznutá. Druhá trubka má dochovanou délku 303 mm, průměr 45-48 mm, symetricky umístěný otvor má průměr 26-30 mm; na jedné straně je rovně seříznutá se stopami struny. Trubky jsou vytvářeny bez vytáčení na kruhu z cihlářské červenice a vysušením jsou mírně prohnuté.

Podle laskavého posudku Vítězslava Štajnohra (Národní památkový ústav, ústřední pracoviště v Praze) byly na základě dochovaných výrobních stop nejpravděpodobněji zhotoveny z hliněného válce, který byl protahován otvorem v desce (tažné stopy na povrchu trubek). Poté byl válec proříznut okem (podélný šev) a zbytek vnitřku vypadl. Zřetelný je také kolek patrně s písmeny AD (obr. 12:4).

Funkci není možné z malého rozsahu sondy rozřešit, ale s velkou pravděpodobností jde o trubky vodovodní, které bývaly volně přiloženy k sobě a spojeny bandáží. Z nálezo- vé situace vyplývá, že byly nalezeny spolu s cihlami v sousedství kamenité úrovně, snad cesty, podél níž mohly být vedeny. Nad přewisem I se v zámeckém parku nalézá empírový

skleník a okolo sousedního převisu II je nejsnazší přístup k vodě v údolí - to by podporovalo vodovodní funkci trubek. Jakým způsobem by však byl překonáván výškový rozdíl 25 m mezi údolním dnem a zámeckým parkem, nelze z výsledků sondáže ani z terénní situace určit. Vzhledem k tomu, že se ve vesnickém prostředí objevují kovové trubky již od poloviny 19. století (v panských sídlech mohly být již na konci 18. století; informace V. Štajnochr), je určena orientační horní hranice stáří trubek. Nový zámek v Zahrádkách je renesančním sídlem Vartenberků z poloviny 16. století, v 70. letech 18. století byl radikálně přestavěn do dnešního rozsahu a ve 20. letech 19. století empírově upraven. V případě kamenité úrovně pod převisem lze pomýšlet na součást úprav v okolí zámku, například promenádní cestu údolím Robečského potoka. Nálezy jsou uloženy ve VMG pod př. č. 229/01.

V roce 1999 předal do VMG v České Lípě učitel ve výslužbě Ladislav Porcal větší soubor novověké keramiky, která pochází z několika míst v okolí zámku. Zajímavostí souboru je drtivá převaha takzvané zakuřované keramiky. Větší část nálezů (sedmdesát pět zlomků) pochází z parcely č. 198/2, na níž stojí domek pana Porcala č. p. 45, a byla získána kolem roku 1976 při budování dnešní novostavby a při úpravách zahrady. Podle informací nálezce, poskytnutých v dubnu 1999, neměly být v místě novostavby patrné žádné starší stavební pozůstatky. Na mapě stabilního katastru je však do těchto míst situován dlouhý objekt označený jako spalný, který zanikl nejpozději do konce 19. století. Podle sdělení L. Porcala má menší část souboru pocházet také ze staveniště bývalé prodejny potravin, stojící u litoměřické silnice proti Valdštejnské aleji. Nádoby převážně kónického, „květináčového“ tvaru s kyjovitým okrajem mají pod okrajem mělké horizontální žlábky a v některých případech svisle vleštované svazky pásů. Jeden zlomek je vyroben ze světlé hrnciny, ale tvarem a provedením kopíruje zakuřované nádoby (obr. 12:2). Soubor nálezů obsahuje také běžnou glazovanou hrncinu. Dalších osm zlomků zakuřované keramiky nalezl v 70. letech 20. století tehdejší žák Igor Kašpar u empírového skleníku čp. 3 v severozápadním rohu zámeckého parku (obr. 12:3). Nález předal svému učiteli Ladislavu Porcalovi. Keramika je od roku 1999 uložena ve VMG pod př. č. 103-104/99.

Tento zajímavý soubor v roce 1999 posoudil specialista na novověkou keramiku Vítězslav Štajnochr: Soubor zakuřované keramiky je obecně datován do 18. až 19. století. Podle strmé, jednoduché profilace by se snad mohlo jednat o mísy na mléko. Uhlíkatá vrstva na hrubším povrchu nádobu dobře chránila před působením kyselin a zakuřované hrnce vydržely mnohonásobně déle než obyčejné glazované, které mnohdy již po první sezoně užívání zkorodovaly; zakuřované nádoby byly tedy i finančně více ceněny. Střep s plasticou páskou (obr. 12:2) by eventuelně mohl pocházet ze stírky (tzv. wassergrant). Byla to zakuřovaná nádoba zapuštěná pevně do podlahy domácnosti, do níž se přiváděla zvenku voda. Bývala vyráběna z pásů, spojovaných podélně (případně i svisle) páskami; mohla být však i kamenná.

Další nález zajištěný Ladislavem Porcalem náleží do období staršího novověku a představuje zhruba jednu čtvrtinu kachle, který je na čelní stěně zdoben rostlinným ornamentem. Kachel z druhé poloviny 16. až 17. století nalezli v 70. letech 20. století Miroslav a Jaroslav Koželuhovi v potoce pod zahradnictvím čp. 74. Podle lomů a reliéfu slabě ohlazených vodou ležel kachel v potoce zřejmě delší dobu a nelze vyloučit ani jeho transport z jiného stanoviště výše proti proudu. Je uložen ve VMG pod př. č. 102/99 (obr. 12:1).

Z Robečského potoka pochází také rozsáhlejší soubor novověké keramiky, který shro-



máždily v polovině 90. let 20. století Helena Kryndlerová s dcerou v místech bývalého mostku západně od zámeckého parku, v sousedství vytesané skalní maštale datované leto-počtem 1772. Tehdy se za nízkého stavu vody objevily v řečišti rozvalené pískovcové kvádry a mezi nimi fragmenty keramiky. Většinu z nich však objevitelky našly v písku mezi kameny i kolem nich mimo přímý dosah proudící vody, což potvrzují ostré hrany střepů. Z dosud nezpracovaného souboru, předaného do VMG v roce 2005 (př. č. 104/2006), stojí za pozornost především z velké části dochovaný soudkovitý hrnec pravděpodobně ze starší etapy novověku. Vnější vyhlazený povrch s jemným ostřivem je zdoben červeně malovanými pásy, na okraji a páskovém uchu je přeteklá silnější hnědobéžová glazura. Vnitřní stěny nádoby, pokryté světle hnědou transparentní glazurou, nesou nevyhlazené stopy válečků a ukazují technologii výroby hrnce (obr. 13).

Pod sousední nízkou převislou skálou, na východ skalní maštale objevila Helena Kryndlerová s dcerou v téže době zajímavý soubor renesančních a barokních kachlů, které ležely pod silnou vrstvou prachu přímo na povrchu převisu. Tři reliéfní kachle jsou dochovány více než z poloviny, ostatní jsou silně fragmentární.

1. Komorový římsový, zeleně glazovaný kachel, s rostlinnou výzdobou zobrazující mochnu, dvojitá komora, délka 307 mm, výška 130 mm, sbírka VMG (př. č. 103/2006; A-20193, obr. 14).
2. Komorový základní kachel, zeleně glazovaný, dochovaný z poloviny včetně části ženské postavy v arkádě a písmeny IOPE, která představují jméno múzy Kaliope; A-20194 (obr. 14).
3. Neglazovaný komorový základní kachel s dvojhlavou orlicí s korunkou v rostlinném kruhu; A-20195 (obr. 14).
4. Komorový základní kachel, zeleně glazovaný, s plochou ČVS a šířkou 260 cm; A-20196.
5. Dvě torza komorových základních kachlů (případně téhož kachle) s plochou ČVS a zelenou glazurou; A-20197, A-20198.
6. Fragment komorového základního rohového kachle s plochou ČVS (dochované rozměry 80 x 147 mm) a protlačovanou nárožní hranou, zelená glazura; A-20199.

Další zlomky náležejí komorovým kachlům se zelenou glazurou, některé jsou pravděpodobně římsové (profilované okraje); A-20200 – 20213. Jeden zlomek patří kuthanu. Kachle se na své místo dostaly evidentně jako odpad, protože převis je pro nízkou výšku člověkem nevyužitelný.

Na blíže neznámém místě v kaňonu Peklo, „v sesypovém kuželu při úpatí skalního bloku“, nalezl v roce 1971 tehdejší spolupracovník libereckého muzea V. Weber keramické zlomky a fragmenty dutého skla a okenních terčů, které datoval do 17. až 18. století. Materiál mohl být pod skalní blok vyvezen (Weber 1975, č. 227). Je uložen v Severočeském muzeu v Liberci.

Na poli v okolí vodárny u Šestidomí nasbíral F. Gabriel v roce 1987 zlomky nádob ze staršího novověku. Nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Teplicích (Gabriel 1994). V prostoru Šestidomí se vyskytují keramické zlomky z průběhu staršího i mladšího novověku. Na mapě stabilního katastru z roku 1843 stávala v těchto místech usedlost, jejíž kamenné základy z pískovcových štuk jsou zčásti zachovány.

Nepříliš výrazné novověké situace jsem zdokumentoval při záchranném výzkumu v místní části Borek roku 2005. U návěsní komunikace severně od kaple, podél plotu

domu č. p. 6 protnul výkop elektrického kabelu v délce 17 m a hloubce 25–30 cm kulturní vrstvu, která je zčásti pozůstatkem objektu zaniklého požárem. Vrstvu tvořila dočervena až dočerna přepálená rozpadlá mazanice, rozpadlé bílé pískovce, uhly, úlomky vulkanitů a málo početné zlomky novověké keramiky a kachlů. V severní části kulturní vrstvy je mazanice s pískovcovými kameny nahrazena ulehlym šedým pískem s uhlíky a novověkou keramikou. Atypická keramika neumožňuje bližší datování. V jihovýchodní části obce, při hranici katastru Šváby, na okraji cesty k chatám výkopy protnul pískovcové základy zaniklé stavby (podezdívka domu?), která pravděpodobně souvisela s parcelou č. 649/18. Zatímco zde bylo zaznamenáno jen několik novověkých zlomků keramiky, větší soubor byl zpozorován v okolí chaty č. p. 35 při stejné cestě vedoucí dále k jihozápadu.<sup>7</sup>

## 5. Přehled

### Pravěk

Jak již bylo řečeno v úvodu, katastry Zahrádek a Srní jsou součástí Jestřebské kotliny a sdílejí s ní také bohatou historii pravěkého osídlení. Katastry Kvítkova a Sosnové leží na předělu mezi touto kotlinou a údolím Ploučnice a představují spojnici obou v pravěku osídlených území.

Nejstarší lokalitou je Kraví Hora u Srní, kde byl v roce 2000 nalezen unikátní křemencový sekáč vyrobený v acheuléenské tradici staršího úseku paleolitu (cca 800 000–120 000 př. n. l.). Úštěpy vzniklé při výrobě podobných sekáčů jsou známé z nedalekých lokalit u Holan a Stvolínek (Svoboda 2001) a naznačují rozsah území využívaného nejstaršími lovci a sběrači na severu Čech. Další doklady osídlení následují s velkým časovým odstupem. Po ojedinělých nálezech z pozdního paleolitu (Holany, Nížká Lešnice u Zátyní) bylo doloženo osídlení větší části Českolipska v období mezolitu (cca 9000–5500 př. n. l.). Tito lovci kromě vyvýšených poloh nad močály s oblibou využívali také skalní převisy. Dva z nich leží na sledovaném území (Pod křídlem u Kvítkova, Pod zubem u Sosnové; Svoboda ed. 2003).

Nálezy z období nejstarších zemědělců známe nejbliže z okolí Blíževedel a Heřmánek, ale v mladším neolitu – v kultuře s vypíchanou keramikou (cca 5000–4400/4300 př. n. l.) – se objevily také v okolí údolí Pekla: málo početné fragmenty nádob z lokalit Pod zubem u Sosnové a Sněhurka u Kvítkova. Osídlení z průběhu následujícího eneolitu (4400/4300–2200 př. n. l.) dokládají kamenné nástroje – ať v podobě pazourkových či křemencových úštěpů (Karasy u Srní, Zahrádky?), nebo broušených seker a mlatů (Kvítkov, Karasy). Koncentrace nálezů u Karas (včetně retušovaného hrotu šípů) naznačuje pravděpodobnou přítomnost eneolitického sídliště. Nejbližší známá osada v tomto období stávala také západně od Holan (Jenč – Peša 2000).

Další doklady osídlení v podobě zlomků nádob a ohnišť rozpoznáváme až ze závěru doby bronzové, kdy byly občasné využívány některé skalní převisy (Sněhurka u Kvítkova, Pod zubem a Grošák u Sosnové). Z lokality Sněhurka je doložena také mladší doba halštatská. Do kterého z období kultury lužických popelnicových polí (1400–400 př. n. l.) patří ojedinělé fragmenty keramiky z lokalit Kraví hora u Srní, Pod Sněhurkou u Kvítkova, Skály u Sosnové či Zámeckých převisů v Zahrádkách, nelze rozhodnout.

Z protohistorických období na sledovaném území nálezy zatím chybějí, ale podle blízkých lokalit jistě nezůstalo zcela nevyužívané. V době laténské existovalo několik osad v okolí Holan, jiná patrně bývala u Jestřebí – patřilo k ní žárové pohřebiště. Osídlení z počátku doby římské doložil výzkum před 2. světovou válkou u Stvolínek (Jenč – Peša 2000).

### **Vrcholný středověk**

Zahrádecko leží na východním okraji starého sídelního území, kolonizovaného nejpozději v závěru hradištního období. Zatímco z katastrů Holan a Stvolínek pochází při nejmenším ze dvou povrchových lokalit keramika hradištního charakteru (nepublikované nálezy P. Břicháčka s J. A. Svobodou a M. Rezlera), pro sledované území uvádějí F. Gabriel a J. Panáček nejstarší lokality takzvaného předkolonizačního horizontu, předcházejícího vrcholné středověkou kolonizaci závěru 13. a počátku 14. století. V průběhu 13. století existoval bezejmenný hrad v Pekle u Kvítkova a s ním soudobé vesnice u Nového Dvo-  
ra (Sosnová), u Robče (nepublikovaná lokalita, sběr V. Peša 2003), u rybníka Jílek jižně od Zahrádek a u Novozámeckého rybníka (bývalá Krušina?, Gabriel – Panáček 1986). Okraje s vnitřním zduřením k těmto lokalitám řadí také osídlení u sv. Barbory (bývalý Mníchov?).

Nálezy ze 14. a 15. století jsou početněji doloženy z tvrze v Kvítkově a zaniklé vsi u sv. Barbory u Zahrádek. Ojedinelé aktivity mimo sídelní jednotky dokládají sporadické nálezy zlomků nádob pod skalními převisy (Pod křídlem, Sněhurka a Pod Sněhurkou u Kvítkova, Grošák u Sosnové), a to i v následujícím pozdním středověku a starším novověku (Sněhurka a Pod Sněhurkou u Kvítkova). Zajímavým svědectvím je poklad mincí od Sosnové, uložený do země nejdříve roku 1516 a ojedinelá mince z roku 1561 z téhož katastru.

### **Novověk**

Z novověkých archeologických nálezů stojí za pozornost především soubor reliéfních kachlů z údolí Robečského potoka v Zahrádkách a další dva kusy ze samoty Na Vrších u Kvítkova. Z výzdobných motivů se objevuje dvojhlavá orlice, rostlinný dekor a múza Kali-  
ope. Soubory novověké keramiky bez podrobnějších stratigrafických souvislostí pocházejí z okolí bývalého mostku pod zámeckým parkem v Zahrádkách a prakticky ze všech skal-  
ních převisů, ale ve větším množství pouze z lokalit Pod křídlem u Kvítkova a Pod zubem u Sosnové. Z blízkého okolí zámku v Zahrádkách je doložen zvýšený výskyt zakuřované keramiky květináčových tvarů. Nejmladší výrazný archeologický nález představuje poklad měděných mincí, ukrytý v jednom z kvítkovských domů v roce 1807 či nedlouho poté.

### **Za pročetí rukopisu děkuji kolegovi Petru Jenčovi.**

#### **Poznámky:**

- 1 Stará kvítkovská škola z roku 1838 v č. p. 6 byla v roce 1931 přestěhována do nově postaveného objektu na jihovýchodním okraji obce (Hantschel 1911; škola Kvítkov in SOKA Česká Lípa). O školní sbírce se nepodařilo nalézt údaje.
- 2 Bronzovou přezku předal do tehdejšího Městského muzea v České Lípě v roce 1942 Karl Suske, pověřený památkovou péčí na Českolipsku (dopis Suskeho starostovi České Lípy z 15. 4. 1942; fond Archiv města Č. Lípa, karton 1083, SOKA v České Lípě). Ve sbírce VMG byl předmět znovu identifikován v roce 1999 a je uložen pod př. č. 11/84, inv. č. A-9519.
- 3 Do sbírky VMG v České Lípě daroval v roce 1984 Oldřich Čech z Ramše křemencový artefakt zdánlivě připomínající plošně retušovaný nástroj. Hrany předmětu jsou však lidskou činností nedotčené, podle Jiřího Svobody (ARÚ Brno) se jedná o takzvaný hranec.

- 4 Na některých topografických mapách z 90. let 20. století, které jsme měli v době výzkumu k dispozici, probíhala hranice katastrů Česká Lípa - Sosnová o něco jižněji, a lokality Pod zubem a Grošák jsou proto v odborné literatuře vedeny pod k. ú. Česká Lípa.
- 5 Archeologický dohled u kostela sv. Barbory v Zahrádkách v roce 2004 přinesl následující informace (Peša – NZ 2155/05 v ARÚ Praha, obr. 10A). Úsek 1/04: Výkop dosáhl hloubky 90 cm a v celé délce protínal překopané sedimenty bez stratigrafie. Z různých hloubek pocházejí z profilů dva zlomky středověké keramiky a objevují se převážně fragmentární lidské kosti, z nichž některé byly zpozorovány bezprostředně u základového zdiva kostela. Okrajový červeně malovaný zlomek nádoby rámcově odpovídá 15. století (typický přehnutý okraj podle Gabriela 1986); uloženo v VMG pod př. č. 187/04). Úsek 2/04: Výkop v celé délce dosahoval hloubky kolem 90 cm a procházel překopanými sedimenty s drobnými úlomky cihel, kamenů a malými atypickými zlomky středověké až novověké keramiky (nevzorkováno). V úseku podél kostelní lodi má sediment písčitohlinitý charakter, zatímco před průčelím a v prostoru cesty je písčité a velmi tvrdý. Zvýšená pozornost byla věnována úseku před zvonící, ale v profilech nebyly zřetelné žádné archeologické situace. V jihozápadním koutu mezi lodí a přístavkem (poloha 2a/04) uzavíral dno úzkého výkopu pískovec nejasné interpretace (skála?, rozšířený základ?). V rozšíření výkopu u jihozápadního nároží kostela (poloha 2b/04) se objevila stratigrafická následnost vrstev: Dvě řady základových kvádrů, zasahujících 45 cm pod úroveň dnešního terénu, jsou zasazeny v šedohnědém, promíšeném, jílovitém až hlinitém písku (1). Ten v hloubce 80-90 cm pozvolna přechází do hnědavého až narezlého jílu (2). Maximální hloubka profilu je 110 cm. Úsek 3/04: V prostoru hřbitovní brány a jejího vnějšího sousedství výkop odkryl starší elektrické vedení, které znemožnilo sledování této části výkopu. Také v tomto úseku nebyla zjištěna žádná stratigrafie a promíšené sedimenty dosahovaly až na dno výkopu, v úseku od šestého metru za branou až na pískovcové podloží. Hloubka výkopu se pohybovala kolem 60 cm, na okrajích plošiny před hřbitovem se výkop zahluhoval do recentních navážek.
- 6 Středověký okraj nádoby se nachází v souboru novověké keramiky, který má z větší části pocházet z parcely domu č. p. 45 (u křižovatky Zahrádky – Holany). Tmavý a mírně ohlazený povrch včetně lomů připomíná kachel nalezený v potoce pod zahradnictvím, a nemusí proto s ostatními nálezy souviset.
- 7 V. Peša: nálezoř zpráva v archivu nálezoř zprávy v ARÚ Praha.

#### **Prameny a literatura:**

ARÚ: Archeologický ústav AV ČR.

Exkursions-Klub: Katalog sbírek Exkursionsklubu. Evidence sbírek VMG v České Lípě.

MNEC: Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursionsklubs. Česká Lípa.

Anonym 1903: Münzfunde. Blätter für Münzfreunde 38, s. 2928. Berlin.

Budinský, P. 1986: Výzkumy a přírůstky archeologického odboru Krajského muzea v Teplicích v letech 1972-1981. Archeologický výzkum v severních Čechách 13. Teplice.

Domanig (Dg.) 1886: Münzfund von Künast. Monatsblatt der numismatischen Gesellschaft in Wien, Nr. 41, s. 166.

Gabriel, F. 1986: České Švýcarsko očima archeologa. Děčín.

Gabriel, F. 1994: Okres Česká Lípa. In: Budinský, P. a kol.: 100 let archeologické práce teplického muzea (1894-1994). Archeologický výzkum v severních Čechách 24, 54-59. Teplice.

- Gabriel, F. – Panáček, J. 1986: Příspěvek k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa. *Historická geografie* 25, 355-363.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 1991-1994: Vývoj panských sídel na Horním území novozámec-kého panství. *Castellologica bohemica* 2: 23-52, 3: 7-46, 4: 27-62.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: Hradý okresu Česká Lípa. Praha.
- Hantschel, F. 1897: Prähistorische Fundchronik. *MNEC* 20, 1-43, 218-264 a 351-373.
- Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa. Česká Lípa.
- Hardy, B. L. 1999: Preliminary results of residue and use-wear analyses of stone tools from two Mesolithic sites, Northern Bohemia, Czech Republic. *Archeologické rozhledy* 51, 274-279.
- Jenč, P. – Peša, V. 2000: Nejstarší osídlení severních Čech. Okresní muzeum: Česká Lípa.
- Klapper, M. 1896: Neuschloß und seine Sagen. *Aus Deutschen Bergen* 11, 17-20, 32-35. Ústí nad Labem.
- Kolektiv 1978: Osídlení českolipského okresu ve světle archivních dokladů. Česká Lípa.
- Kracíková, L. – Smetana, J. 2000: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa. *Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností*, sv. 9. Praha.
- Mackovčín, P. – Sedláček, M. – Kuncová, J. (eds.) 2002: Liberecko. Chráněná území ČR, sv. III. AOPK ČR.
- Nohejlová-Prátová, E. 1956, 1957: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, III. Praha.
- Panáček, J. 2002: Sídla nižší šlechty na Českolipsku v době předhusitské. *Castellologica bohemica* 8, 9-32.
- Panáček, J. – Gabriel, F. 1983: Přehled pramenů k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa. *Historická geografie* 21, 133-175. Praha.
- Peša, V. 2000: Česká Lípa, Kvítkov. *Výzkumy v Čechách* 1998. ARÚ v Praze.
- Peša, V. 2001: Archeologie okolí Doks. *Bezděz* 10, 39-86.
- Peša, V. 2002: Temný dávnověk. In: *Česká Kamenice* (kol. autorů), 22-24 a 40-41. Studio REMA, Česká Lípa.
- Peša, V. 2002a: Člověk a jeskyně v novověku (1500-2000). *Kuděj* 4, č. 1: 3-19, č. 2: 3-19. Praha.
- Peša, V. 2003: Archeologické poznávání dějin Mimoně. *Bezděz* 12, 5-50.
- Peša, V. 2006: Karl Stellwag a archeologické nálezy z okolí Panenských Břežan u Prahy. *Archeologie ve středních Čechách* 10, 123-135.
- Peša, V. – Jenč, P. v přípravě: Pravěk Markvartické kotliny v Českém středohoří.
- Stellwag, K. – Suske, K. s. d.: korespondence a hlášení o nálezech, k. ú. Zahrádky, č. j. 422-423/87. *Archiv NZ, ARÚ v Praze*.
- Suske – AfV: hlášení a nálezkové zprávy K. Suskeho do Amt für Vorgeschichte. *Archiv NZ* (k. ú. Kvítkov), ARÚ v Praze.
- Suske, K. 1941/42: Kwitkau, in *Neue Funde aus dem Sudetengau bis zum 31. 12. 1941*. *Sudeta N. F.* 2, 140.
- Suske, K. 1942: korespondence ve fondu *Archiv města Č. Lípa*, karton 1083, inv. č. 3224.351-10, SOKA v České Lípě.
- Svoboda, J. A. 2001: Paleolit Českolipska a přilehlých území sev. Čech. *Bezděz* 10, 11-37.
- Svoboda, J. A. (ed.) 2003: *Mezolit severních Čech. Dolnověstonické studie* 9. Brno.
- Svoboda, J. (A.) – Čílek, V. – Jarošová, L. – Peša, V. 1999: Mezolit z perspektivy regionu:

---

výzkumy v ústí Pekla. Archeologické rozhledy 51, 243-264.

Svobodová, D. 1996: Konvenční měna, in: Peníze v českých zemích do roku 1919. ČNB & NUGA Pacov.

Weber, V. 1975: Zahrádky, o. Česká Lípa. Výzkumy v Čechách 1971, s. 156. ARÚ v Praze.

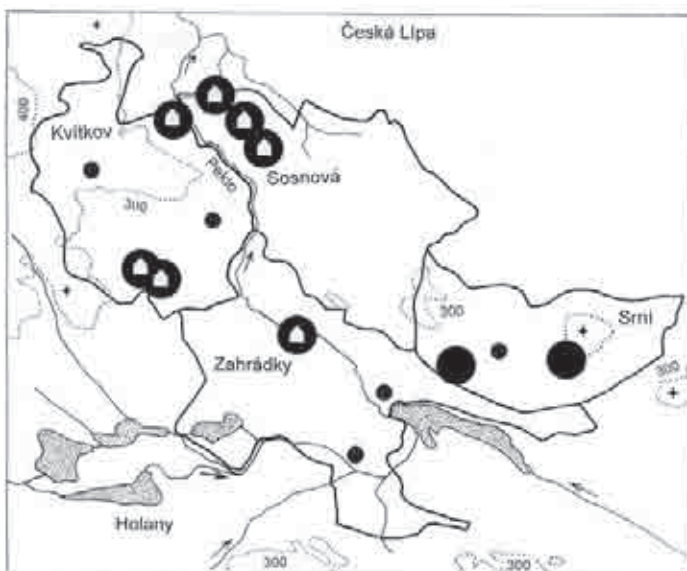
Wenzel, W. 1892: Correspondenzen – Quitkau. MNEC 15, 203-204.

### **Obrazová dokumentace:**

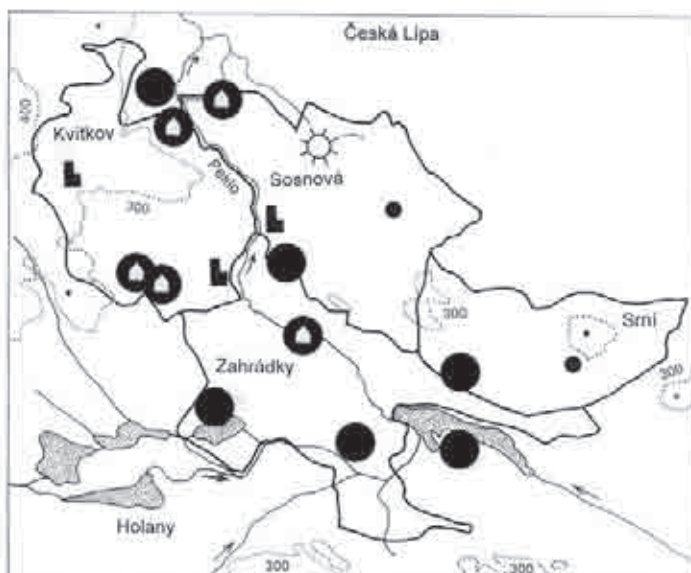
Autorem všech ilustrací je V. Peša.

- Obr. 1. Přehled pravěkých lokalit: skalní převisy, sídliště (velké •), ojedinělé nálezy (malé •).
- Obr. 2. Přehled lokalit se středověkými archeologickými nálezy: zaniklé vesnice (velké •), malé soubory keramiky (malé •), opevněné lokality (L), poklad mincí (•), skalní převisy.
- Obr. 3. Pravěké nálezy. Neolit až eneolit: 1 – Zahrádky: pod kótou 298; 2, 4 – Srní: u Karas; 3 – Kvítkov: nad Studeným dolem. Období popelnicových polí: 5 – Kraví Hora u Srní: keramika.
- Obr. 4. Lokalita Kraví Hora u Srní se staveništi obou bazénů.
- Obr. 5. Kvítkov - převis Sněhurka: ukázka pravěké keramiky.
- Obr. 6. Bezejmenný hrad u Kvítkova. Plochy A, B, C a puklina D (x) s archeologickými nálezy. Plán podle Gabriela – Panáčka 1993, upraveno.
- Obr. 7. Bezejmenný hrad u Kvítkova: keramika (sběr v roce 1999) a bronzová zdobená páska (výkop R. Prihody 1924).
- Obr. 8. Kvítkov – Na Vrších: renesanční kachel.
- Obr. 9. Zahrádky – kostel sv. Barbory: historická pohlednice (sbírka VMG v České Lípě).
- Obr. 10A. Zahrádky – kostel sv. Barbory: záchranný výzkum v roce 2004.
- Obr. 10B. Zahrádky – kostel sv. Barbory: výběr nálezů z výzkumu v roce 1976. 1 – pravěká keramika; 2 – keramika 13. století; 3 a 4 – keramika 14.-15. století; 5 – zlomky skleněného poháru.
- Obr. 11. Zahrádky – Zámecké převisy I a II: pravěké a novověké nálezy keramiky.
- Obr. 12. Zahrádky – novověké lokality: 1 – kachel z potoka pod zahradnictvím; 2 – převážně zakuřovaná keramika (tečkována) z parcely č. p. 45; 3 – zakuřovaná keramika z č. p. 3 v zámeckém parku; 4 – keramická trubka ze Zámeckého převisu.
- Obr. 13. Zahrádky – bývalý můstek přes potok: hrnec ze souboru novověké keramiky.
- Obr. 14. Zahrádky – renesanční a barokní kachle pod skálou u skalní maštale.

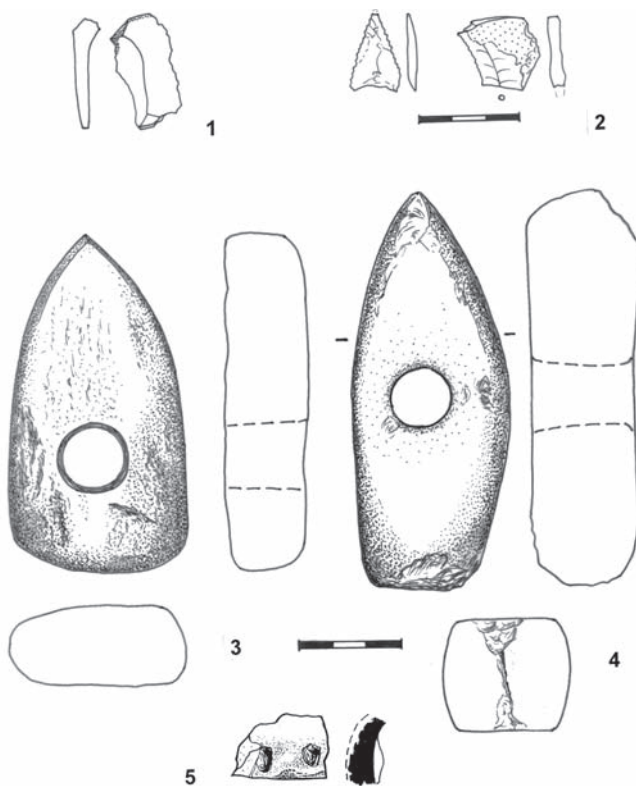




Obr. 1. Přehled pravěkých lokalit: skalní převisy, sídliště (velké ●), ojedinelé nálezy (malé ●).



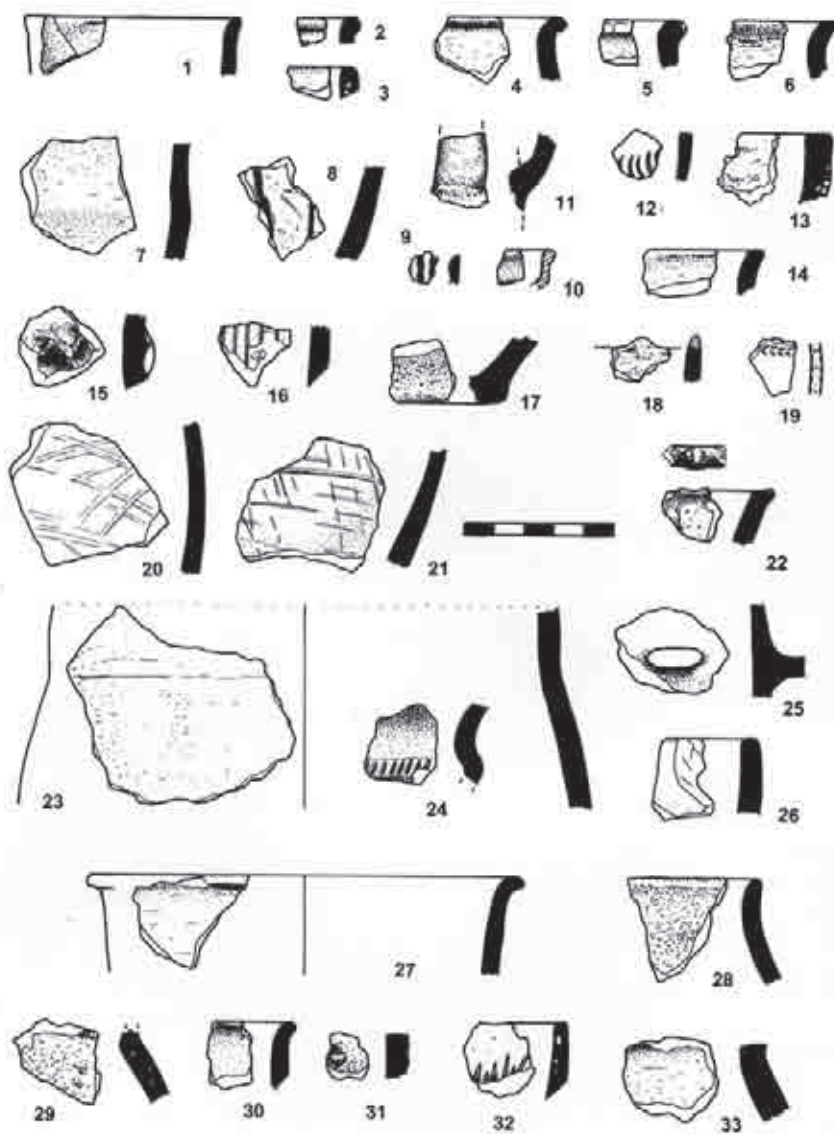
Obr. 2. Přehled lokalit se středověkými archeologickými nálezy: zaniklé vesnice (velké ●), malé soubory keramiky (malé ●), opevněné lokality (L), poklad mincí (●), skalní převisy.



Obr. 3. Pravěké nálezy. Neolit až eneolit: 1 – Zahrádky: pod kótou 298; 2, 4 – Srní: u Karas; 3 – Kvítkov: nad Studeným dolem. Období popelnicových polí: 5 – Kraví Hora u Srní: keramika.



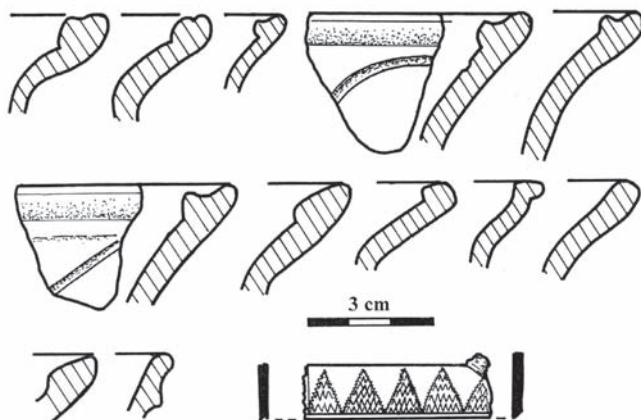
Obr. 4. Lokalita Kraví Hora u Srní se staveništi obou bazénů.



Obr. 5. Kvitkov - převis Sněhurka: ukázka pravěké keramiky.



Obr. 6. Bezejmenný hrad u Kvítkova. Plochy A, B, C a puklina D (x) s archeologickými nálezy. Plán podle Gabriela – Panáčka 1993, upraveno.



Obr. 7. Bezejmenný hrad u Kvítkova: keramika (sběr v roce 1999) a bronzová zdobená páska (výkop R. Prihody 1924).



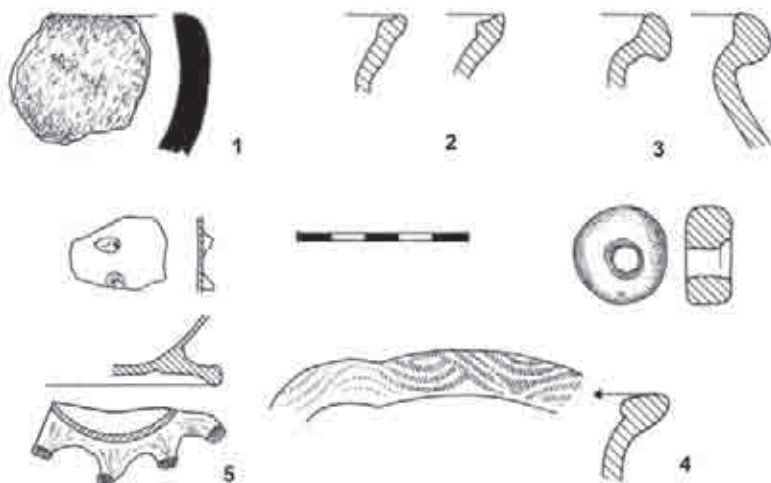
Obr. 8. Kvitkov – Na Vrších: renesanční kachel.



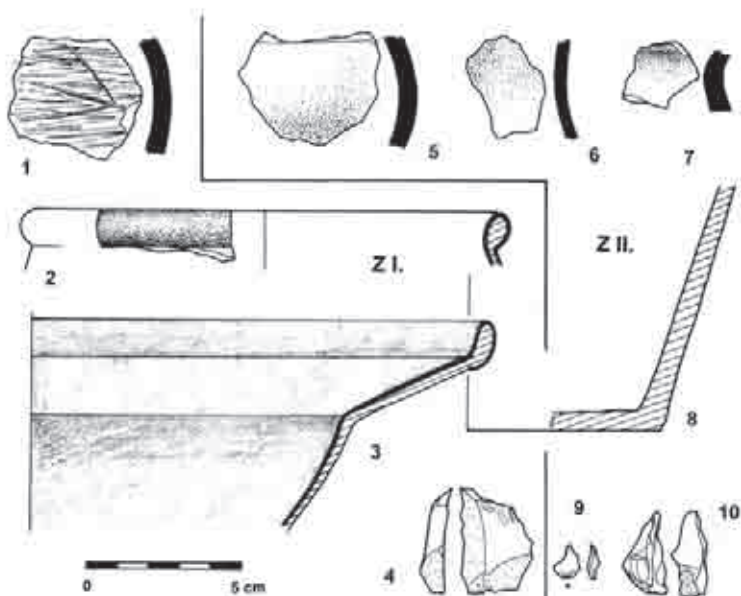
Obr. 9. Zahradky – kostel sv. Barbory: historická pohlednice (sbírka VMG v České Lípě).



Obr. 10A. Zahradky – kostel sv. Barbory: záchranný výzkum v roce 2004.

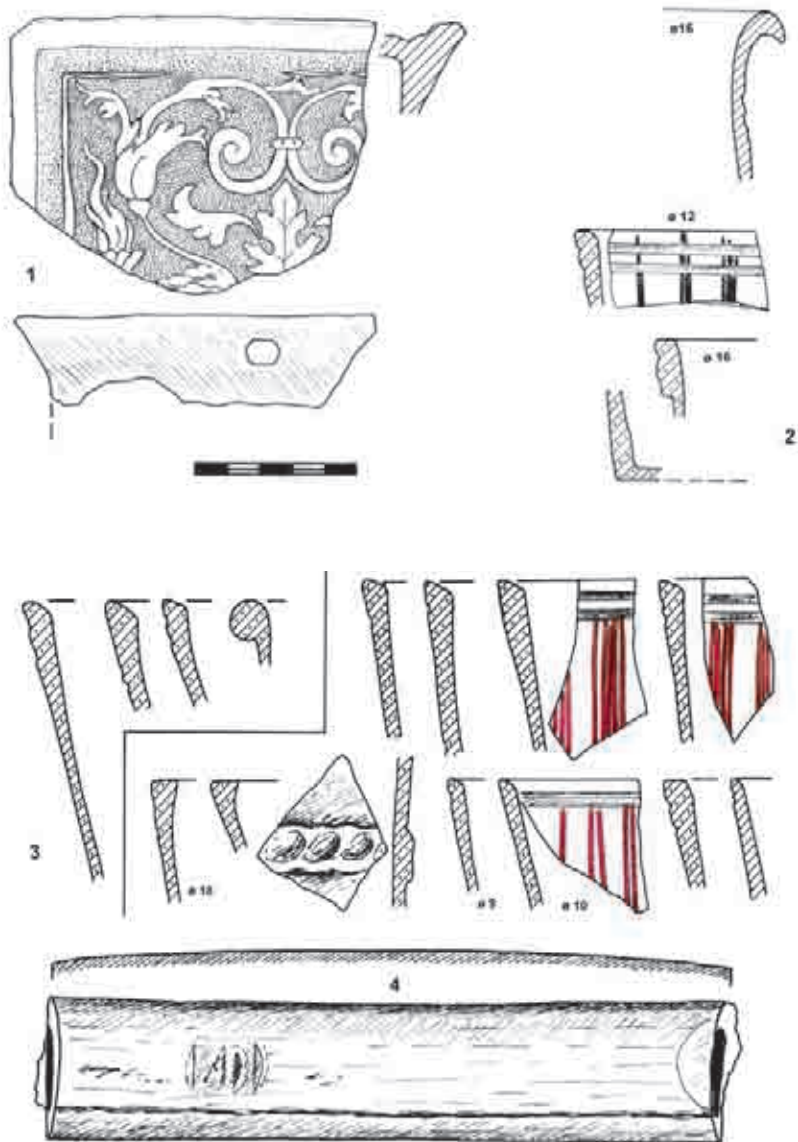


Obr. 10B. Zahrádky – kostel sv. Barbory: výběr nálezů z výzkumu v roce 1976. 1 – pravěká keramika; 2 – keramika 13. století; 3 a 4 – keramika 14.-15. století; 5 – zlomky skleněného poháru.

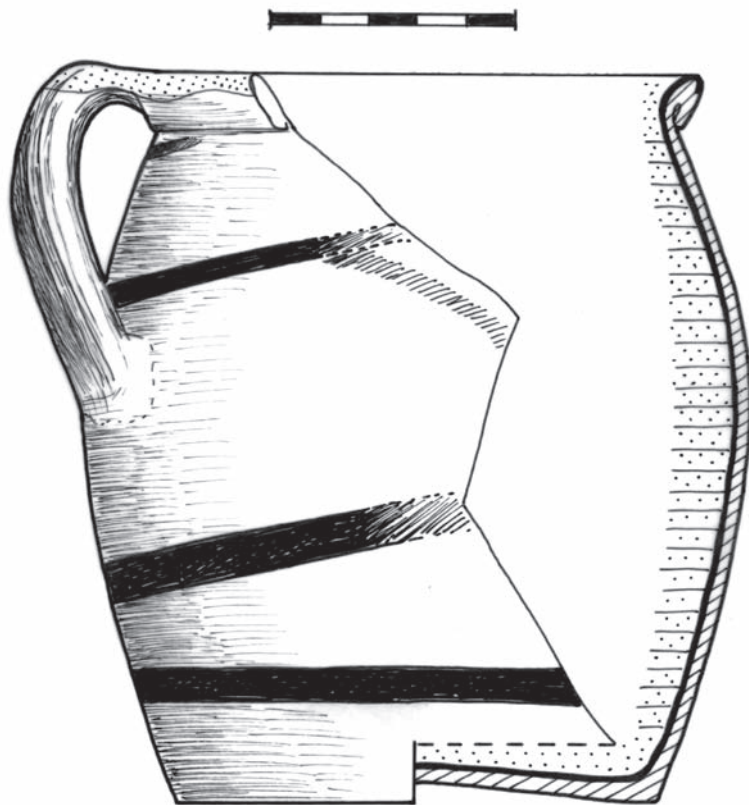


Obr. 11. Zahrádky – Zámecké převisy I a II: pravěké a novověké nálezy keramiky.

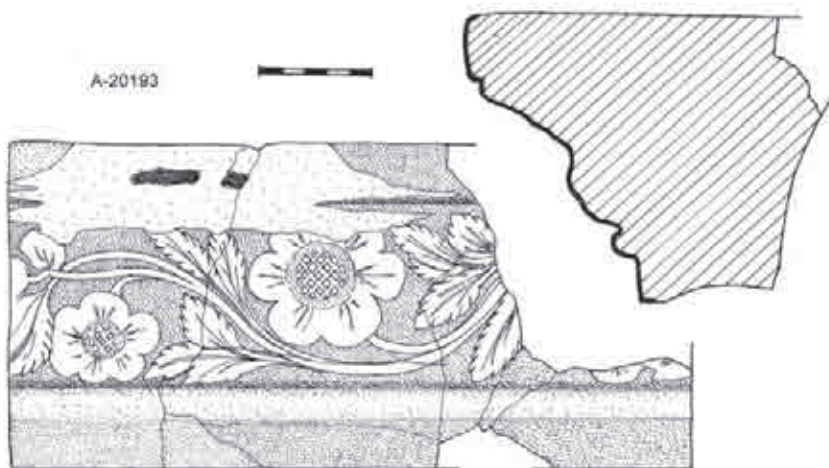




Obr. 12. Zahrádky – novoveské lokality: 1 – kachel z potoka pod zahradnictvím; 2 – převážně zakuřovaná keramika (tečkována) z parcely č. p. 45; 3 – zakuřovaná keramika z č. p. 3 v zámeckém parku; 4 – keramická trubka ze Zámeckého převisu.

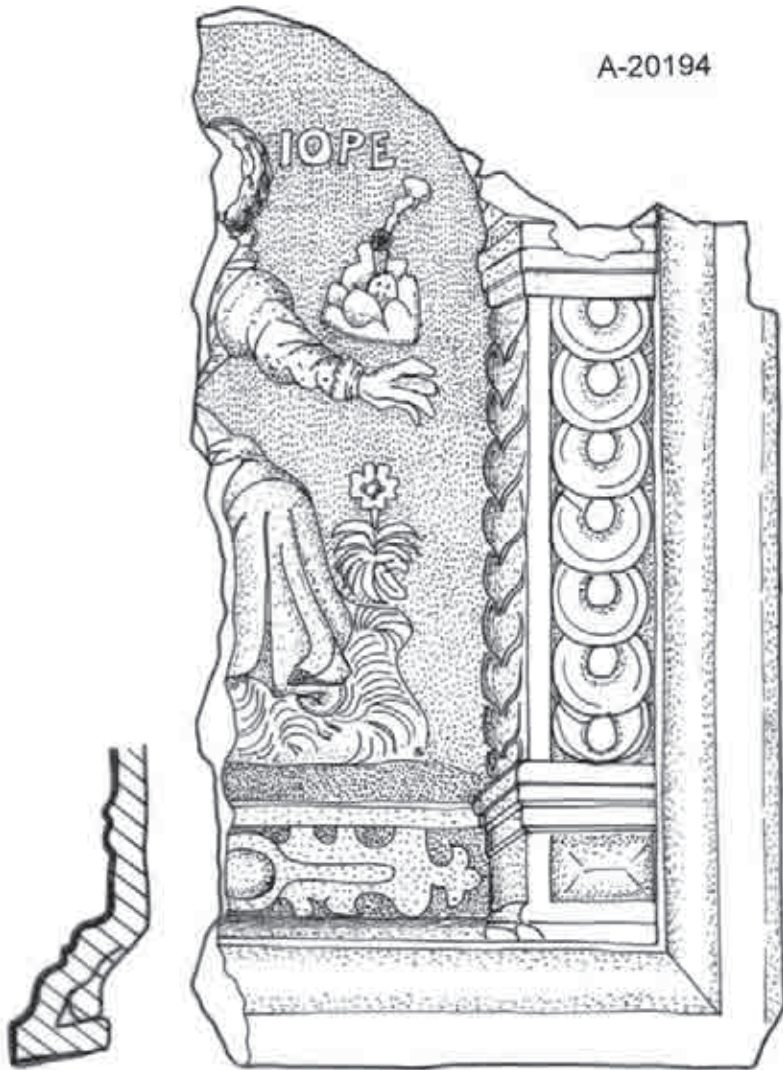


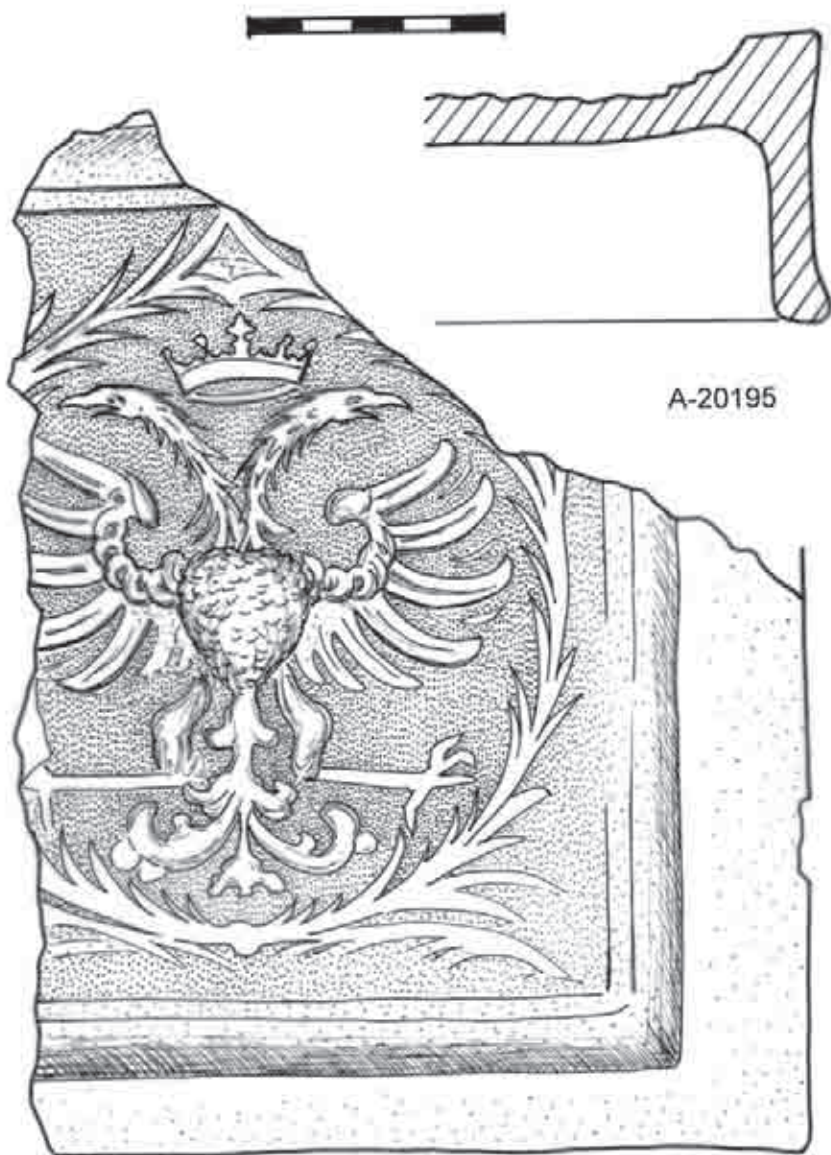
Obr. 13. Zahrádky – bývalý můstek přes potok: hrnec ze souboru novověké keramiky.



Obr. 14. Zahrádky – renesanční a barokní kachle pod skálou u skalní maštale.

A-20194







---

## Archeologická komise Libereckého kraje

**Jan Prostředník (Muzeum Českého ráje v Turnově)**

**Martin Tomášek (Archeologický ústav AV ČR, Praha)**

V červenci letošního roku byla ustavena Archeologická komise Libereckého kraje, jejímž posláním je koordinace provádění záchranných archeologických výzkumů a dalších opatření ve věci ochrany, záchrany a dokumentace archeologických památek, archeologických nalezišť a území s archeologickými nálezy, kterým je celé území Libereckého kraje, a to zejména z hlediska udržení a zkvalitnění její odborné úrovně. Archeologická komise Libereckého kraje je otevřená pro všechny právnické i fyzické osoby, které mají oprávnění k provádění archeologického výzkumu podle § 21 a násl. zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Současnými členy komise jsou tedy Archeologický ústav AV ČR, Praha, Muzeum Českého ráje v Turnově, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Liberci a územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, Severočeské muzeum v Liberci a Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě. Předsedkyní archeologické komise Libereckého kraje byla zástupci těchto oprávněných organizací zvolena Mgr. Marcela Stará (Severočeské muzeum v Liberci), tajemníkem komise je PhDr. Jan Prostředník, PhD. (Muzeum Českého ráje v Turnově).

Území Libereckého kraje představuje unikátní kulturní krajinu s doklady jejího využívání od nejstaršího pravěku. Archeologické lokality se pochopitelně nacházejí zejména v příhodné oblasti středního Pojizří a Českého ráje, kde svou četností dosahují přibližně stejné hustoty, jakou známe z takzvaného starého sídelního území Čech, tedy úrodného Polabí a Poohří. Zároveň je ale nutné uvést, že dnes již v žádném případě neobstojí zastaralá teorie o mizivých dokladech zaniklého prehistorického a historického osídlení v horských a podhorských oblastech našeho regionu.

Archeologické lokality a spolu s nimi i archeologické movité nálezy dnes registrujeme v poměrně značném množství i ve vrcholových partiích Jizerských hor a Krkonoš. Oblast našich severních hor disponuje do budoucna nečekaným a lze říci úžasným potenciálem, který můžeme s trochou nadsázky nazvat „zakonzervovanou středověkou kulturní krajinou“ se zachovaným systémem polních plužin, s těžebními a výrobními okrsky. Nejde ale zdaleka pouze o lokality středověkého stáří, nýbrž i o lokality pravěké. V Libereckém kraji máme například nejvýše položenou archeologickou lokalitu v celé České republice (z okolí Růženčiny zahrádky na Kotli ve výšce 1375 m nad mořem pocházejí prokazatelné doklady lidské aktivity ve starší době železné – viz Prostředník 2004, 22 s literaturou). Řada archeologických lokalit v Libereckém kraji snese měřítko nadregionálního, respektive evropského významu. Mezi tato naleziště můžeme směle zařadit těžební a zpracovatelské areály v podhůří Jizerských hor na Jistebsku, v Maršovicích a Velkých Hamrech, které největšího rozkvětu doznaly již v neolitu (Prostředník – Šída – Šrein – Šreinová – Štátný 2005 s literaturou). Z vytěžené suroviny se vyráběly broušené kamenné nástroje, se kterými se obchodovalo na značné vzdálenosti (výrobky z této suroviny jsou známé z okruhu o poloměru 300–400 km).



Řada nových lokalit byla objevena díky záchranným archeologickým výzkumům, které byly v posledních dvou desetiletích uskutečněny v souvislosti se stále se rozvíjející stavební činností. Informace o výzkumech jsou průběžně publikovány v regionálních sbornících Archeologie Libereckého kraje a Sborník Severočeského muzea v Liberci (vydává Severočeské muzeum v Liberci), v časopise *Od Ještěda k Troskám* (vydavatel Paměť Turnov), dále v *Pojizerském sborníku* (Muzeum Českého ráje v Turnově), ve sborníku *Prameny Nisy* (Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou), sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší* (společně vydává Státní okresní archiv v Semilech a Muzeum Českého ráje v Turnově), ve *Zpravodaji muzea v Hradci Králové* a v dalších periodikách.

Systematickou archeologickou památkovou péčí na území Libereckého kraje dnes zajišťují tři oprávněné organizace: pro bývalý okres Česká Lípa Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, pro bývalé okresy Jablonec nad Nisou a Liberec Severočeské muzeum v Liberci a pro bývalý semilský okres Muzeum Českého ráje v Turnově. Všechny tyto oprávněné organizace uzavřely s Akademií věd České republiky dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů na základě § 21 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. V této dohodě je vymezena spádová oblast, druh i forma provádění archeologických výzkumů, povinnosti a práva vyplývající ze spolupráce s Archeologickým ústavem AV ČR a podobně. Na území Libereckého kraje mohou jednotlivé záchranné výzkumy provádět ještě další organizace s širší územní působností (ČR). Jde zejména o vysoké školy a univerzity, Národní muzeum a dále o některé organizace typu o. p. s. (seznam viz [www.arup.cas.cz](http://www.arup.cas.cz)).

Jedním z hlavních důvodů, proč byla Archeologická komise Libereckého kraje zřízena, je zlepšení informovanosti a dostupnosti archeologické památkové péče, a to zejména v oblasti realizace záchranných archeologických výzkumů. Archeologická komise by měla přispět též k lepší komunikaci se státní správou i s místní samosprávou, zejména ve věci územního plánování, aby se minimalizovala možnost opakování „případu Příšovice“ (záchranný archeologický výzkum žárového pohřebiště z pozdní doby bronzové v rozvojové lokalitě Na Cecilce).

Co lze říci po necelém půlroce od vzniku této regionální informační a koordinační platformy v oblasti archeologie a archeologické památkové péče? Na hodnotící pohled je dosud brzy. Jisté ale je, že Liberecký kraj a archeologové zde působící se zařadili po bok svých kolegů v jiných regionech, kde podobné komise již po řadu let s úspěchem působí. Již třetí zasedání komise se podařilo realizovat na půdě Krajského úřadu v Liberci, který je ex lege majitelem drtivé většiny archeologických movitých nálezů, a zde diskutovat s odpovídnými pracovníky úřadu o závažných problémech archeologické památkové péče a jejich výhledech do budoucna. Je skromným výsledkem, když se o problematice ničení archeologické části paměti krajiny dozví ti, kteří se o její péči mohou a mají snažit? Doufáme, že nikoliv!

#### **Literatura:**

- Prostředník, J. 2004: Archeologické výzkumy Muzea Českého ráje v roce 2003, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 30, 15–25.
- Prostředník, J. – Šída, P. – Šrein, V. – Šreinová, B. – Štastný, M. 2005: Neolithic quarrying in the foothills of the Jizera Mountains and the dating thereof, *Archeologické rozhledy* LVII, 2005, 477–492.

---

Adresář oprávněných organizací, které mohou provádět záchranný archeologický výzkum na území Libereckého kraje:

**Archeologický ústav AV ČR**

Letenská 12

118 01 Praha 1

Kontakt: Mgr. Martin Tomášek, PhD.

tomasek@arup.cas.cz

602 656 930

Územní působnost: ČR, organizace na území Libereckého kraje nevykonává systematickou archeologickou památkovou péči v oblasti realizace záchranných archeologických výzkumů.

**Muzeum Českého ráje v Turnově**

příspěvková organizace Libereckého kraje

Skálova 71

511 01 Turnov

Kontakt: PhDr. Jan Prostředník, PhD.

prostrednik@muzeum-turnov.cz

603 779 364

Územní působnost: Záchranné archeologické výzkumy realizuje zejména na území Semilská a v přilehlých oblastech Libereckého kraje.

**Národní památkový ústav, ústřední pracoviště**

Valdštejnské náměstí 3

118 01 Praha 1

Kontakt: Mgr. Lenka Cafourková

cafourkova@up.npu.cz

Územní působnost ČR, organizace na území Libereckého kraje nevykonává systematickou archeologickou památkovou péčí formou záchranných archeologických výzkumů.

**Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci**

Jablonecká 642/23

460 01 Liberec 1

Kontakt: Bc. Martin Nechvíle

nechvile@liberec.npu.cz

485 222 418

Územní působnost: Liberecký kraj, organizace na území Libereckého kraje dosud nevykonává systematickou archeologickou památkovou péčí formou záchranných archeologických výzkumů.

---

**Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem**

PhDr. František Gabriel

Čs. Armády 1566

odloučené pracoviště

470 01 Česká Lípa

pu-uvpd-cl@volny.cz

Územní působnost: Kraje Ústecký a Liberecký, nevykonává na území Libereckého kraje systematickou archeologickou památkovou péčí formou záchranných archeologických výzkumů.

**Severočeské muzeum v Liberci**

příspěvková organizace Libereckého kraje

Masarykova 11

460 01 Liberec

Kontakt: Mgr. Marcela Stará

Bc. Petr Brestovanský

marcela.stara@muzeumlb.cz

petr.brestovansky@seznam.cz

739 572 466

Územní působnost: Vykonává archeologickou památkovou péčí formou provádění záchranných archeologických výzkumů především na území okresů Liberec a Jablonec nad Nisou.

**Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě**

příspěvková organizace Libereckého kraje

Náměstí Osvobození 297

470 01 Česká Lípa

Kontakt: Mgr. Vladimír Peša, Petr Jenč

605 245 855

pesa@muzeum.clnet.cz

Územní působnost: vykonává systematickou archeologickou péčí formou provádění záchranných archeologických výzkumů na území okresu Česká Lípa.

**Seznam všech oprávněných organizací viz [www.arup.cas.cz](http://www.arup.cas.cz).**

---

## Hrádek nad Nisou - dům č. p. 65, 66 (takzvaný Azyl) Několik poznámek k zániku nejen unikátního barokního krovu

**Miroslav Kolka, Michal Panáček**

Všímavý obyvatel či návštěvník města Hrádku nad Nisou nebo pozorný čtenář regionálního tisku zaznamenal v jarních měsících roku 2006 zánik podstatné části západního křídla areálu takzvaného Azylu. V předkládaném článku jsme si dali za cíl informovat o dané události z pohledu památkové péče a upozornit na mimořádný význam zaniklé části stavby v celorepublikovém kontextu. S ohledem na řadu dezinformací v místním tisku a na internetových stránkách spojených s městem považujeme za důležité předložit fakta důležitá pro nezaujaté hodnocení této kauzy.

Budova s č. p. 65 a 66 byla prohlášena za kulturní památku v roce 1966.<sup>1</sup> V té době sloužila jako byty ve správě Okresního bytového podniku. Tehdejší stavebně-technický stav lze hodnotit jako špatný, především z důvodu zanedbávání průběžné údržby objektu. Tento stav se výrazněji zhoršil zejména v 80. letech 20. století.

V roce 1988 došlo ke zpracování studie k rekonstrukci domu Stavoprojektem Liberec.<sup>2</sup> Z důvodu výrazného zásahu do památkové podstaty objektu nebyla studie údajně akceptována orgány státní památkové péče. Ve spisové agendě tehdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem je však z uvedeného roku překvapivě souhlasné stanovisko.<sup>3</sup> Realizace by dle dostupných údajů obsahovala likvidaci všech klenutých prostor přízemí, vestavbu vstupní centrální haly a hotelových bytů do patra a podkroví (včetně střešních oken). K odmítnutí přestavby na hotel došlo v průběhu následujícího projednávání studie.

V roce 1991 se uskutečnila privatizace areálu, dům č. p. 65 a 66 získala firma SD ADB Liberec a dům č. p. 67 spravovalo Ministerstvo pro privatizaci a správu národního majetku ČR. Následujícího roku bylo pořízeno zaměření stavby a stavebně-technické posouzení (další následovaly v letech 1995–1996). Stav střešního pláště západního křídla č. p. 65 a 66 se nadále výrazně zhoršoval a s jeho vlastníkem bylo v roce 1996 zahájeno správní řízení ve věci neprovádění jakékoliv údržby (první upozornění na porušení památkového zákona bylo vlastníkem adresováno již o dva roky dříve). Na některých místech zcela chyběla krytina, stavba nebyla zajištěna, a tak byly zejména na dřevěných konstrukcích zřetelné stopy krádeží a masivního poškození. Statické posouzení z roku 1995 konstatovalo havarijní stav krytiny, zhlaví stropních trámů a přístavků.<sup>4</sup>

Neutěšená situace vyústila v odprodej celého areálu městu Hrádek nad Nisou v roce 1999. U č. p. 67 byla zahájena přestavba na byty. Při této „rekonstrukci“ byla zachována pouze hrubá hmota objektu narušená řadou novodobých doplňků a novotvarů, které nahradily původní autentické prvky. Tím byla v zásadě zlikvidována památková podstata č. p. 67.

---

1 Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, Karta KP – r. č. kulturní památky 20977/5-4305.

2 Rekonstrukce objektu č. p. 65, 66 – vyhledávací studie, Stavoprojekt Liberec 1988 – bližší údaje nebyly zjištěny.

3 Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, Spisový archiv, složka č. p. 65, 66, 67, Hrádek nad Nisou. Odsud jsou čerpany i další údaje, pokud nebude citován jiný zdroj.

4 Hrádek nad Nisou – zámek „Asyl“ – vyjádření statika ke stávajícímu stavu objektu, Ing. Miroslav Fuchs, říjen 1995.

U č. p. 65 a 66 vlastník požádal o zrušení prohlášení za kulturní památku<sup>5</sup> po předchozí snaze o demolici objektu. Tato žádost byla Ministerstvem kultury ČR zamítnuta pro výjimečné hodnoty stavby a reálnost její záchran. Nadále nebylo provedeno ani provizorní zajištění střechy a otvorů proti neoprávněnému vniknutí mající za následek další poškozování konstrukcí.

V následujícím roce byl učiněn další pokus o demolici stavby. Po jejím zamítnutí orgánem státní památkové péče byla naopak z prostředků Ministerstva kultury ČR a Okresního úřadu v Liberci poskytnuta dotace ve výši 850 000 Kč na její základní statické zajištění dle projektu firmy Murus (Ing. Jan Vinař, červen 2001). Práce byly provedeny firmou Stavební hrádecká společnost, a. s., pouze v omezeném rozsahu neodpovídajícímu výši poskytnutých finančních prostředků. Situace se opakovala i v roce 2002<sup>6</sup>, kdy výše dotace dosáhla 1 500 000 Kč. Provedené doplnění střešní krytiny, statické zajištění krovu a odbourání přístaveb bylo možné již v podstatě s odstupem několika měsíců hodnotit jako nefunkční a místy dokonce zhoršující předchozí stav.

V roce 2004 bylo vlastníkem s podporou Magistrátu města Liberce, oddělení státní památkové péče, navrženo sejmутí střechy krovu a souvisejících havarijních konstrukcí. S ohledem na absenci projektové dokumentace, konkrétnějšího návrhu provedení, finančního zabezpečení akce a jakéhokoliv krátkodobějšího výhledu, nebyl tento návrh Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Ústí nad Labem akceptován. Obdobně se vyjádřila i vědecká rada tohoto pracoviště složená z nezávislých odborníků.

Stavebně-technický stav střechy se bohužel v té době výrazně zhoršil. Statická hodnocení opětovně konstatovala havarijní situaci neumožňující rekonstrukci krovu a střechy bez demontáže. Teprve v této době byl po patnácti letech zamezen vstup do objektu a částečně vyřezány náletové dřeviny. Vlastníkem však nebyl předložen jakýkoliv konkrétnější návrh dalšího postupu. V zimním období 2005–2006 došlo k destrukci střední části střechy, která se propadla do interiéru objektu. K mírnému posunu v jednání vlastníka došlo v dubnu 2006, kdy byl předložen konkrétnější návrh postupu demontáže střechy a způsobu základního statického zajištění.

V den schválení této dokumentace Národním památkovým ústavem, pracovištěm v Liberci, 21. 4. 2006, došlo ve večerních hodinách ke zřícení celé střední partie střechy a vyvalení části obvodových stěn patra. S ohledem na možné ohrožení sousedních staveb bylo následně vydáno nařízení o sejmутí zbytku střechy a nestabilních částí patra strojní technikou. Při vlastním provedení bylo strženo patro celé. V současné době je tedy zachováno pouze přízemí s interiérem zavaleným destrukcí patra a střechy. Městem Hrádek nad Nisou je nyní opětovně navrženo sejmутí památkové ochrany.

Stručně popsaným vývojem v posledních cca dvaceti letech se jako červená nit táhnou absence jakéhokoliv reálného záměru využití stavby (pokud pomineme studii z roku 1987), protichůdná stanoviska odborné organizace státní památkové péče a vlastníka a absence jakéhokoliv údržby objektu, umocněná grandiózním mrháním státních prostředků, jež ve svém výsledku nevedly ani k částečnému zlepšení stavu památky. Důsledkem je zánik podstatné části stavby vnímané většinou místních obyvatel města a samosprávy jako zbytečný vřed, který je nutné odstranit.

5 Podkladem bylo „Zhodnocení technického stavu nosných konstrukcí domu č. p. 65, 66, Hrádek n/N“, zpracované Ing. Vladislavem Burešem, Projekční kancelář Statika 1999, navrhuující demolici vzhledem k příliš velkým finančním nákladům případné rekonstrukce.

6 Práce byly prováděny podle projektové dokumentace Stavební úpravy a statické zajištění nosných konstrukcí v objektu č. p. 65 a 66 a (Asyl), zpracované ateliérem Agora, spol. s r. o., (Ing. arch. M. Zrník, 2002).

Dům č. p. 65 a 66 je součástí areálu „Azyl“, tvořeného dnes dále ještě domem č. p. 67. Komplex leží ve střední části města jižně od Horního náměstí při ulici Generála Svobody, tedy na spojnici mezi starším centrem kolem Horního náměstí a Dolním městem, založeným roku 1689. V minulosti areál tvaru písmene U dotvářely na jižní straně dvora dvě v 80. letech zbořené přízemní hospodářské budovy a při ulici ohradní zeď s bránou. V průběhu demolice se v prostoru dvora propadla část terénu o průměru cca 1,5 m a v jámě byla patrná zděná klenba. Může se jednat o nález totožný se zmínkou K. F. Kühna o zasypaném sklepení, objeveném koncem 20. letech 20. století.<sup>7</sup>

Objekt č. p. 65 a 66 byl zděný, patrový, založený na obdélném půdorysu s dvěma přístavky.<sup>8</sup> Zdivo je smíšené (lomové a cihlové), prostory v prvním nadzemním podlaží byly v levém a středním díle klenuté, zbylá část a druhé nadzemní podlaží, byly plochostropé. Dispozice vzniklá stavebním vývojem je v zásadě třítraktová se schodištěm ve středním traktu. Jednotlivé trakty jsou předěleny příčkami různého stáří. Původní barokní stavba byla v celém rozsahu plochostropá, teprve při přestavbách v 19. století byly v několika etapách místnosti v přízemí zaklenuty valenými klenbami s výsečemi a českými plackami.

Objekt kryla mohutná valbová mansardová střecha, jejíž výška byla větší než výška zděné části domu. Na střeše byly položeny pálené červené bobrovky v korunové skladbě na řídké laťování. Půdní prostory byly od počátku budovány pro skladovací nebo obytné účely, proto byly od východu osvětleny pěti pultovými vikýři ve spodní části střechy a dvěma volskými okny v horní části. Západní část půdy osvětlovalo šest výlezových vikýřů. Pultové vikýře měly zajímavé, drobně segmentově prohnuté stříšky. Čela vikýřů vyplňovaly okení otvory, boky byly zděné a omítané. Jejich konstrukce byly tvořeny dřevěnými trámkami. Druhotně přistavěný arkýř na západní straně měl vlastní mansardovou jehlancovou stříšku. Střechou původně prostupovalo šest jednoduchých omítaných zděných komínů.

Střechu nesl krov krokevní konstrukce se dvěma úrovněmi hambalků, podélně vázaný ležatou stolicí ve spodní úrovni a rámovou podélnou stolicí pod hřebenem. Krov měl dvacet šest příčných vazeb, z nichž šestnáct bylo kompletních. Sedm vazeb bylo plných a mezi nimi se v kompletních vazbách střídaly vždy tři mezilehlé a u příčných vazeb v místech valem vždy dvě mezilehlé vazby. Valbové části tvořilo pět plných vazeb včetně dvou nárožních. Mezi nimi se střídaly dvě mezilehlé. Krov byl založen na přibližně pravidelném rastru příčných trámů, sloužících zároveň jako stropní pro místnosti prvního patra objektu. Zhlaví vazných trámů byla kompletně obezděna, a proto nebylo možné zjistit, zdali spočívala na pozednicích, nebo ne. Na vazných trámech byla založena v plných vazbách prostorová konstrukce ležaté stolice. Její sloupky byly poměrně subtilní, načepované na prahovou vaznici z vnitřní strany, kdy část prvku přesahovala až na níže položený vazný trám. Zajímavostí byly rozpěry, které byly dělené a střechovité stoupaly do středů příčných vazeb. Horní vaznice měla pětiboký tvar, mezilehlá čtyřboký. Podélné zavětrování ležaté stolice zajišťovaly pouze krátké symetrické pásky mezi ležatými sloupky a spodní a horní vaznicí. Ztužení příčných vazeb bylo řešeno obvyklým způsobem, pásky mezi ležatými sloupky a rozpěrmi.

7 Kühn, K. F.: Topografie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale im Bezirke Reichenberg, Brünn – Prag – Leipzig – Wien 1934, s. 103.

8 Gabriel, F. – Novosadová, O.: Stavebně historický průzkum. Hrádek nad Nisou čp. 65, 66, 67, tzv. Azyl, Česká Lípa 2000. Průzkum byl proveden bohužel již v době zničení řady konstrukcí a prvků při přestavbě č. p. 67. Další text je soustředěn na doplnění informací zjištěných v průběhu destrukce stavby.



V ose celého krovu, v rovině pod hřebenem, probíhala rámová stolice sroubená ze sloupků v plných vazbách, podélných vaznic a zavětrování v podobě velkých ondřejských křížů. Stolice měla vedle mezilehlých vaznic pod hambalky také prahovou a hřebenovou vaznici. O hřebenovou vaznici se opíraly páry krokví horní úrovně krovu, spojené dohromady hambalkem a osazené na patách spodních hambalků. Symetrické vzpěry běžící v plných vazbách ve směru krokví zajišťovaly u sloupků vేశadlový efekt. Na konce spodních hambalků byla načepována dřevěná tesaná profilovaná mansardová římsa.

Všechny prvky krovu byly z ručně tesaného dřeva, spojované čepováním nebo přeplátováním zajištěným dřevěnými hřeby.

Velmi zajímavé byly dřevohliněné konstrukce pro zobytnění půdního prostoru. V příčném i podélném směru byly do krovových vazeb vloženy další svíslé sloupky a vodorovné rozpěry, do nichž byla uchycena výplň jednotlivých polí. Do drobných dlabů nebo drážek byly osazeny štípané latě propletené slámou a následně omazané tlustou vrstvou žlutého jílu. Takto byla na šest místností rozdělena celá západní polovina půdy. Část výplně pravděpodobně nebyla nikdy dodělána, stejně jako jejich povrchová úprava.

Areál byl vystavěn roku 1723 jako textilní manufaktura na výrobu sukna, bavlněných látek, punčoch a kanafasového zboží. Výstavbou objektů „na zelené louce“ byl pověřen hejtman clam-gallasovských panství Elias Ketzler na základě povolení hraběnky Johanny Emerencie z roku 1722 a již v roce 1724 bylo uděleno privilegium pro výrobu císařským Komerčním kolegiem. Výroba se zde ale příliš dlouho neudržela a mezi lety 1767–1818 byla vystřídána apreturou a mandlováním lněných pláten. V č. p. 67 byla roku 1812 patrně zřízena hrnčířská dílna s výrobou hliněných láhví pro Lázně Libverda. Zřízení této dílny může souviset s přestavbou objektu v roce 1808, kterou zmiňuje K. F. Kühn (datace měla být na malovaných slunečních hodinách na jižním průčelí č. p. 67).<sup>9</sup> V literatuře se většinou uvádí přestavba objektů na byty panských úředníků k roku 1850, což je však v rozporu s údaji v popisu J. G. Sommera, v němž je zmiňována již k roku 1834. Od roku 1896 fungoval areál jako dětský útulek (Azyl) pro děti továrních dělníků, a v meziválečném období (1919–1925) také jako česká menšinová škola.

Přestavby pro různé využití objektů byly doprovázeny stavebními úpravami, při kterých ale nebyl výrazněji změněn jejich celkový barokní charakter. I přes špatný stavebně-technický stav byl dům č. p. 65 a 66 unikátní a ojedinělou technickou památkou a jednou z nejstarších dochovaných manufaktur v Čechách.

Výpověď písemných pramenů o dataci stavby objektu přesně potvrdila dendrochronologická datace dřeva použitého na stavbu krovu. Výhradně jedlové dřevo bylo použito ze stromů smýcených v zimě na přelomu let 1722/23.<sup>10</sup> V letech 1722–1723 pravděpodobně proběhla výstavba celého objektu včetně krovu a střechy. Podíl dřevěných konstrukcí v objektu byl značný a konstrukce krovu byla impozantním dílem vrcholného barokního tesařství. Mansardový tvar střechy byl tehdy v Čechách architektonickou novinkou korespondující s vrcholně barokní dynamikou a zároveň maximálním funkčním využitím půdního prostoru. Spodní podlaží krovu nabízelo díky použití konstrukce ležaté stolice obrovský užitný prostor. Zalomení střechy zároveň zmenšovalo jeho celkovou výšku a výrazně snižovalo nutnost použití dlouhých tesaných prvků krovu.

9 Kühn, K. F., cit. v pozn. 7, s. 103.

10 Odběr vzorků M. Panáček, datace T. Kyncl, květen 2006.

Do této konstrukce byly poté modulovým způsobem vloženy dřevohliněné příčky rozdělující půdní prostor podle potřeby stavebníka a provozu objektu.

Střeška, krov a půdní vestavby objektu ve své dochované autentičnosti představovaly výjimečný doklad barokního stavitelství a snahy o využití všech prostor výrobního objektu. V širším severočeském regionu neměly tyto konstrukce dochovány své analogie. O to více je třeba žetel jejich ztráty.



Obr. 1. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Výřez z indikační skici stabilního katastru, 1843 (NA Praha, fond Indikační skici). Areál Azylu je dole uprostřed.



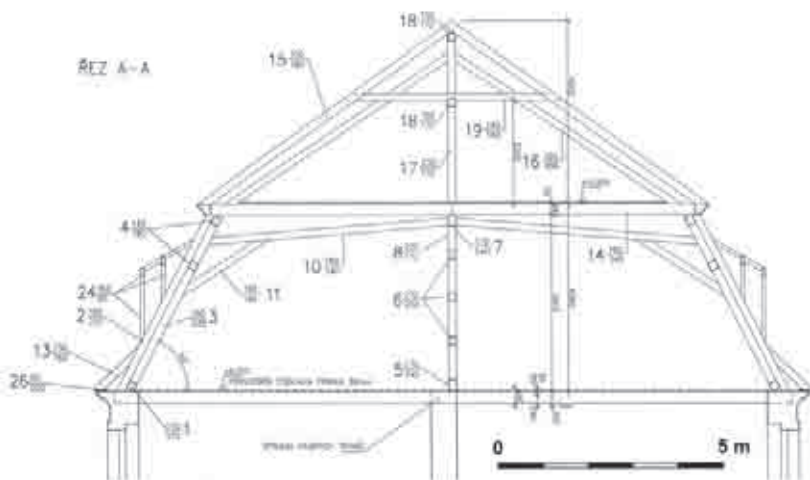
Obr. 2. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Celkový pohled od východu, stav v roce 1976 (fotografický archiv NPÚ, územní odborné pracoviště v Liberci).



Obr. 3. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Celkový pohled od západu, stav v roce 2000 (fotografický archiv NPÚ, územní odborné pracoviště v Liberci, foto R. Kursy).



Obr. 4. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Plány objektu z roku 1915 (převzato z Gabriel, F. - Novosadová, O.: Stavebně historický průzkum. Hrádek nad Nisou čp. 65, 66, 67, tzv. Azyl, Česká Lípa 2000).



Obr. 5. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Svislý příčný řez krovem, zaměření stavu z roku 1992, ateliér AGORA, 2002. V zaměření je několik zjevných chyb. Prahová vaznice nebyla čtyřboká ale pětiboká, sloupky ležaté stolice se směrem nahoru rozšiřovaly a krokve horní úrovně krovu jistě nebyly svou patou opřeny o mansardovou římsu.



Obr. 6. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Celkový pohled do východní části půdního prostoru od jihu, stav v roce 2000 (fotografický archiv NPU, územní odborné pracoviště v Liberci, foto R. Kursy).





Obr. 7. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Celkový pohled do východní části půdního prostoru od severu, dobře je vidět konstrukce ležaté stolice, stav v roce 2000 (fotografický archiv NPÚ, územní odborné pracoviště v Liberci, foto R. Kursá).



Obr. 8. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Pohled do jižní části půdního prostoru od severovýchodu, uprostřed jsou pravděpodobně nedokončené konstrukce dřevohlinitých příček, stav v roce 2000 (fotografický archiv NPÚ, územní odborné pracoviště v Liberci, foto R. Kursá).





Obr. 9. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Celkový pohled na objekt od východu, stav v dubnu 2006 po zřícení střední části střešní konstrukce (foto M. Kolka).



Obr. 10. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Zřícená střední část objektu, pohled od severovýchodu, stav v dubnu 2006 (foto M. Kolka).



Obr. 11. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Zřícená střední část objektu, pohled od jihovýchodu, stav v dubnu 2006 (foto M. Kolka).



Obr. 12. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Zbytky objektu po demolici střechy, krovu a prvního patra, stav 26. 4. 2006 (foto M. Kolka).



Obr. 13. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Zbytky jihozápadního nároží objektu po demolici střeby, krovu a prvního patra, stav 26. 4. 2006 (foto M. Kolka).



Obr. 14. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Skládka prvků krovu po demolici objektu, stav v květnu 2006 (foto M. Panáček).





Obr. 15. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Skládka prvků krovu po demolici objektu, stav v květnu 2006. Uprostřed snímku je sloupek ležaté stolice s dlaby po symetrických pásčích podélného zavětrování, za ním pravděpodobně krokev (foto M. Panáček).



Obr. 16. Hrádek nad Nisou (okres Liberec), dům č. p. 65, 66, tzv. Azyl. Skládka prvků krovu po demolici objektu, stav v květnu 2006. Detail tesařského značení v podobě římské číslice XI, vyseknutého sekerou a zvýrazněného rudkou (foto M. Panáček).



## Vila advokáta Glücka ve Frýdlantu

Petra Šternová

Město Frýdlant nepatří mezi centra moderního stavitelství. Do současnosti si i přes četné zásahy zachovalo dobře čitelný středověký urbanistický ráz. Charakterizují jej jak stavby barokní, tak především klasicistní a v nemalé míře i historizující.<sup>1</sup> Stavební činnost konce 19. a první poloviny 20. století, která probíhala uvnitř, ale zvláště v extravilanu města, však neměla bouřlivý průběh a nevybočovala z běžné produkce daného období. O to víc nás proto může zaujmout několik málo výjimek, na něž lze při procházce Frýdlantem narazit. Vydáme-li se dnešní ulicí Mládeže směrem od náměstí k budově nemocnice, míjíme těsně před zatáčkou po pravé straně stavbu, která reprezentuje onu nepočtenou skupinu moderní architektury, jež si plně zaslouží naši pozornost. Na první pohled nám vila evokuje domy drážďanského architekta Rudolfa Bitzana, se kterými se můžeme setkat například v Liberci.<sup>2</sup>

Stavba je začleněna do zahrady, ve které se dosud zachovaly pozůstatky původního konceptu osázení zelení, kamenný bazén a drobná stavba garáže. Jedná se o honosnou třípodlažní podsklepenou vilu obdélného půdorysu s cylindrickým rizalitem na jihozápadním (zahradním) průčelí a nárožním arkýřem na průčelí severovýchodním. Střecha vily je členitá, převážně mansardová, krytá pálenými taškami bobrovkami. Uliční průčelí je řešeno symetricky ve vztahu ke střední převýšené části a k postranním půlkruhovým balkonům s kovovým zábradlím. V bočních průčelích vily se nacházejí zděná zádveří otevřená arkádovými oblouky, která jsou přístupná jednoramennými schodišti s mřížovým kovovým zábradlím. Každý ze vstupů je zvýrazněn dusanou vázou s modernisticky pojatými figurálními reliéfy. Plochy fasád jsou řešeny v režné stříkané omítce<sup>3</sup> a členěny římsami, pilastry a geometrickou i figurální výzdobou (putti).

O osudech této zajímavé pozdně secesní stavby a jejích majitelích nám prozatím nejvíce vypovídá složka dokumentů uložená ve stavebním archivu města Frýdlantu.<sup>4</sup> Z ní se dozvídáme, že jejím stavebníkem byl frýdlantský advokát židovského původu JUDr. S. Glück. Ten vypracováním projektu pověřil místního stavitele Rudolfa Hampela (4. 9. 1867 – 26. 2. 1935)<sup>5</sup>, který je znám především jako autor frýdlantské rozhledny a spoluautor zdejšího kostela Krista Spasitele. Na základě žádosti a přiložené plánové dokumentace datované 31. březnem roku 1909 získal JUDr. S. Glück stavební povolení. Již o rok později proběhla úspěšná kolaudace, a když 10. června 1910 získal dům číslo popisné 907, byl připraven k nastěhování.

1 Středověká zástavba vzala za své především při požáru v roce 1797, kdy byla ve městě zničena pětina domů. Srovnej Anděl, Rudolf – Karpáš, Roman a kol.: Frýdlantsko. Minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor, Liberec 2002.

2 Vily č. p. 7 a 91 na Jabloncké ulici v Liberci jsou však poněkud mladší. Plánová dokumentace objektu č. p. 91 signovaná Rudolfem Bitzanem je datována 25. únorem 1911. Stavební archiv Magistrátu města Liberce, složka č. p. 91.

3 Zpráva technologické laboratoře Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště v Praze a Zpráva z restaurátorského průzkumu, kterou vypracoval Filip Kolomazník, Hlstory ART, spol. s r. o., 10. září 2005.

4 Městský úřad Frýdlant, archiv stavebního úřadu, složka č. p. 907.

5 Pavel Vlček (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Academia, Praha 2004, Friedlant, Friedhof-Buch 1909 – 1965, s. 145.



Své svědectví o výstavbě a výzdobě domu nám zanechal i řemeslník pracující na pohledu dvorany. Svým podpisem objeveným pod dekorativními deskami nám sdělil, že se jmenoval Wolf Hoffman. Tento truhlář se narodil 6. ledna 1887 a strop instaloval 10. května 1910.<sup>6</sup> Další zmínka o vile pochází až z roku 1932, kdy nový majitel JUDr. Friedrich Glücker (s největší pravděpodobností syn výše jmenovaného S. Glücker) žádal město Frýdlant o povolení stavby garáže na pozemku umístěném severovýchodně od domu. Kolaudace jednoduché stavby s valbovou střechou navržené v dubnu 1932 Bruno Richterem úspěšně proběhla 26. července téhož roku. Následující dochovaný záznam jen napoví o tragickém osudu JUDr. Friedricha Glücker a jeho rodiny, kterému byla na základě zákonů poplatných zvrácené nacistické ideologii vila ke dni 23. září 1942 zabavena ve prospěch Německé říše. Od tohoto data vila již nikdy nesloužila účelu, pro který byla vystavěna. O válečném využití vily není dosud mnoho relevantních informací. Ve frýdlantském stavebním archivu se dochoval pouze projekt skleníku na zahradě obklopující dům z roku 1942, opatřený razítkem stavební firmy Rudolf Hampel a Franz Kamella (firma nesla jméno Rudolfa Hampela po jeho úmrtí) se stavebním povolením pocházejícím z následujícího roku 1943. Po válce proběhly pouze nejnnutnější úpravy objektu, určeného nejprve pro provoz jeslí a později pro tehdejší Dům dětí a pionýrů.

Vila se do dnešní doby dochovala v poměrně autentické podobě s dosud dobře čitelným původním řešením. Pro své kvality a vysokou míru autenticity byla v roce 2004 prohlášena za kulturní památku.<sup>7</sup> Město Frýdlant, které je vlastníkem vily, nechalo v roce 2003 zpracovat projekt stavebních úprav, jenž počítal s využitím objektu pro mimoškolní aktivity mládeže.<sup>8</sup> Stavební úpravy včetně restaurátorských prací probíhaly v průběhu roku 2005 a částečně přesáhly i do roku 2006.<sup>9</sup> Návrat k staronovému poválečnému využití vily je samozřejmě pro její existenci a budoucnost zásadní. S politováním je však bohužel nutné podotknout, že stavební obnova a úpravy objektu nevyužily příliš možnost, která se přímo nabízela, a to vrátit se především v interiéru ve větší míře k původnímu řešení.

V následujících řádcích se pokusíme obrazně řečeno přesunout v čase do první čtvrtiny 20. století a na základě poznatků, které se podařilo o vile nashromáždit,<sup>10</sup> přiblížit, jak se v ní rodině advokáta Glücker žilo. Vila sloužila nejen jako rodinné sídlo, ale byla i místem advokátní praxe jejího majitele. Podle všeho se oba provozy podařilo poměrně úspěšně oddělit. Klient advokátní kanceláře vstupoval do domu po pravém schodišti do čekárny, odkud pokračoval buď do kanceláře koncipienta, nebo přes ústřední místnost domu do pracovny pana advokáta. Levý vstup oproti tomu sloužil pro obyvatele domu. Přes zádveří se vstupovalo do haly, odkud se schodištěm pokračovalo do soukromého obytného patra nebo se mohlo přes ústřední místnost vejít do pracovny pána domu přístupné i ze zahrady. Z haly byl dále

6 „Wolf Hoffman, Tüschler, den 10/5 1910 geboren 6/1 1887.“ Nápis byl objeven Filipem Kolomazníkem při restaurátorském zásahu během října 2005, který probíhal v rámci celkové rekonstrukce vily.

7 Rozhodnutím Ministerstva kultury ČR vydaným 25. 10. 2004 pod číslem jednacím 10696/2003. Do Ústředního seznamu kulturních památek byla vila zapsána pod rejstříkovým číslem 101244.

8 Projekt stavby - stavební úpravy objektu č. p. 907, ul. Mládeže, Frýdlant, který vypracoval UNI projekt V. O. S. (Kollárova 231, Liberec) v červnu 2003 pod archivním číslem 22/3.

9 Stavební práce zajišťovala firma D. S. K. Liberec, restaurátorské práce Hlstory ART, spol. s r. o.

10 Zpráva z restaurátorského průzkumu, kterou vypracoval Filip Kolomazník, Hlstory ART, spol. s r. o., 10. září 2005; soupis prvků z března 2005 vypracovaný autorkou článku; původní dokumentace Rudolfa Hampela z 31. března 1931 uložená ve stavebním archivu Městského úřadu Frýdlant.

přístup do sklepa a obytné místnosti, která pravděpodobně měla ještě souvislost s pracovnou.<sup>11</sup> Ve sklepech bylo umístěno technické a skladovací zázemí domu. Nacházel se zde archiv, prádelna s žehlírnou, sklad paliva, kotel ústředního topení, sklep pro potraviny a také sklep vinný.

Ústřední místnost patra byla dvorana s galerií sahající přes dvě podlaží, která v sobě soustřeďovala jak reprezentativní, tak i komunikační funkci v podobě dubového schodiště. Stěny dvorany zčásti překrývalo dubové obložení, strop a pás nad okny vyplňovaly kazety se zoomorfními motivy a šachovnicovým vzorem. Kazety tvořené z drčených umělých barevných kamínků přichycených na osinkocementové desky svým pojetím a barevností připomínají spíše již styl art deco. Barevně byly stěny pojednány v sytě modrém a okrovém odstínu. Dvoranu zleva doprava obklopovala kuchyň, přípravná jídelna, dále jídelna umístěná v rizalitu, zimní zahrada a pravděpodobně budoir paní domu. Vstupy do dvorany ze schodiště, u kterého byla situována šatna, dále do jídelny a budoiru byly opatřeny módními a praktickými zasunovacími dveřmi. Prostor tak mohl být dle potřeby poměrně jednoduše upravován, a to buď na velkou nečleněnou prostorou pro četnější společnost, nebo naopak mohl být rozdělen na jednotlivé místnosti zajišťující intimitu obyvatelům domu. Zimní zahrada přístupná jak z jídelny, tak z budoiru a otevřená balkonem do zahrady patřila k nejmalebnějším prostorám domu. Sytě zelené stěny s černými svislými pruhy pod tmavě modrým stropem zdobily malované medailony s vyobrazením ptáků a motýlů. Obložení a dveře místnosti respektovaly zelenou barevnost stěn.

Místnosti druhého patra přístupné z galerie náležely k soukromé části domu. Nacházela se zde zleva doprava ložnice rodičů, koupelna s bíločerným keramickým obkladem, pokoj a ložnice syna, černá komora (někdo z rodiny se pravděpodobně věnoval fotografování) a hostinský pokoj. Část podkroví byla obytná a sloužila s největší pravděpodobností k ubytování služebného personálu. Komunikačně byl přístup do podkroví řešen postranním schodištěm.

Z vybavení vily se do současnosti dochoval pouze zlomek původního řešení, který nám však i přes svou torzovitost dokáže napovědět mnohé o bytové kultuře počátku 20. století. Jedná se především o vestavěný nábytek, dveře a obložení, které bylo kromě výše zmíněných reprezentativních prostor dvorany a jídelny převážně pojato (stejně jako stěny jednotlivých pokojů) ve velmi sytých odstínech barev. Podlahy účelně respektovaly využití jednotlivých místností, takže tam, kde se počítalo s mokřím provozem nebo větším zatížením, bylo užito litého teraca – kuchyně, zimní zahrada, koupelna, záchod, zádveří, balkony a podobně. V reprezentativních místnostech se nacházely parkety, v soukromých pokojích byly podlahy prkené, které ovšem alespoň zčásti překrývalo marmoleum.<sup>12</sup> Topení vily bylo ústřední (kotel se bohužel nedochoval) s rozvodem do litinových radiátorů na zdobných nožkách, přes které byly instalovány dřevěné kryty s kovovou mřížkou zabudované do obložení jednotlivých místností. Zajímavě a moderně byla řešena okna s poměrně složitými mechanismy, a to především okna vysouvací (například u zimní zahrady a dvorany).

11 Půdorys přízemí je na původní dokumentaci v místě propojení obytné místnosti a pracovny přerušen. Název této spojovací nevelké místnosti, který by nám leccos o jejím využití napověděl, je bohužel nečitelný.

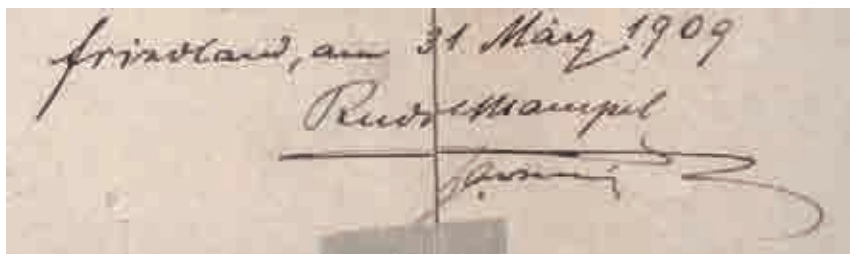
12 Tuto domněnku nám potvrdil nálezy zbytku tmavě červeného marmolea v synově pokoji. Lze vycházet i z poznání staveb ze stejného období, kde se marmoleum již prokazatelně vyskytovalo, například ve vile továrníka Götze na Jablonecké ulici v Liberci (č. p. 7), nebo v jeslích tzv. Liebiegova městečka v Liberci v Mlýnské ulici (č. p. 414).

Dále se ve vile setkáme s vyklápěcími okny ovládanými pomocí kovových táhel a podobně. Okna byla v případě potřeby zastíňována látkovými roletami zabudovanými do obložení nad okny. Mechanismy jednotlivých oken byly při nedávné obnově naštěstí zachovány, byť nefunkční, a jistě by si zasloužily hlubší průzkum a repasi. Kování oken a dveří v podobě klik a oliv bylo řešeno jednotně. V přízemí a druhém patře se setkáme s kováním jednoduchého kónického tvaru. Kliky a olivy jsou zhotoveny z železného jádra, které je přetaženo hmotou upomínající na bakelit. Kování prvního reprezentativního patra je naproti tomu zhotoveno z mosazi, kliky i olivy vycházejí z jednotného geometrizujícího tvaru.

Úprava domu s jeho architekturou, vybavením a zahradou tvořila jednotně do detailu zpracovaný nedělitelný celek (v nadneseném smyslu slova jakýsi Gesamtkunstwerk), který svým uspořádáním vycházel z dobově oblíbeného anglického vzoru obytných domů.<sup>13</sup> Frýdlantská vila advokáta Glücka je tedy významným příkladem pozdně secesního regionálního stavitelství, který reprezentuje nejen vkus a bohatství stavebníka, ale také um a poměrně moderní smýšlení místního architekta Rudolfa Hampela, od jehož úmrtí v nadcházejícím roce 2007 uplyne 140 let.

Autorkou všech fotografií je Petra Šternová.

13 Srovnej například publikaci Baillie Scott, M. H.: Dům a zahrada, Praha 1910.



Obr. 1-2. Razítko a signatura Rudolfa Hampela z plánové dokumentace z roku 1909.

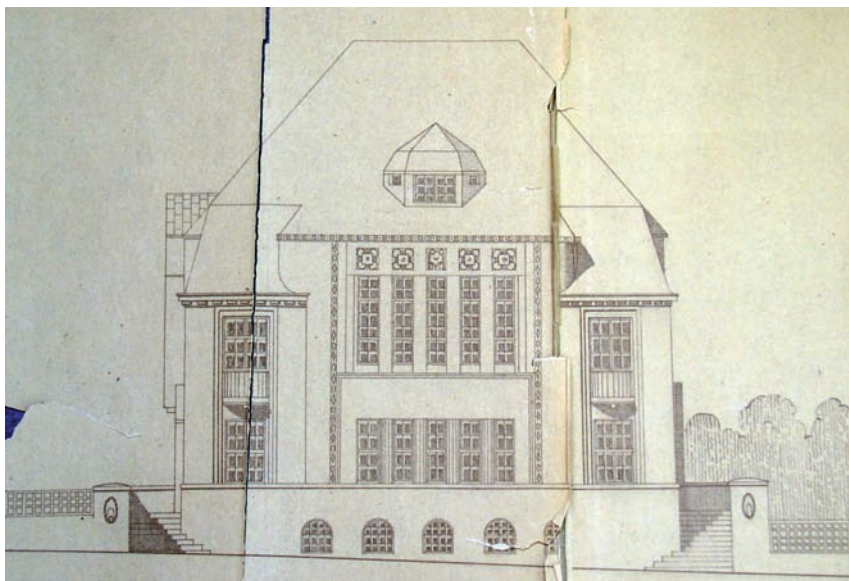


Obr. 3-5. Putti severovýchodního průčelí, foto 2005.

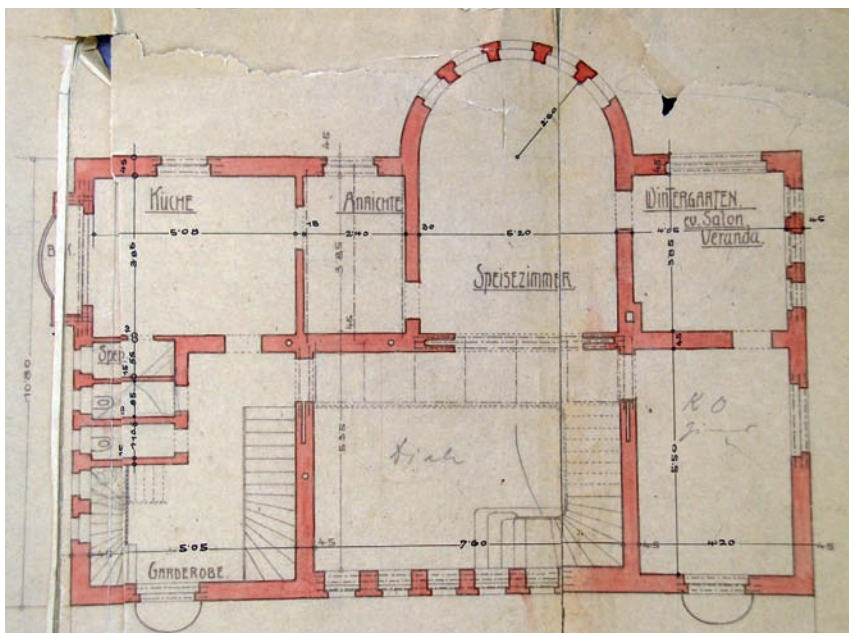


Obr. 6. Pohled na vilu od východu, foto 2005.





Obr. 7. Uliční pohled z plánové dokumentace Rudolfa Hampela z roku 1909.



Obr. 8. Půdorys přízemí z plánové dokumentace Rudolfa Hampela z roku 1909.



Obr. 9. Lev z dekorativního pásu nad okny dvoraný, foto 2005.



Obr. 10. Dochovaná část lampy v hale pravého vstupu do vily, foto 2005.



Obr. 11. Detail kování zasunovacích dveří mezi dvoranou a budoi-rem, foto 2005.





Obr. 12. Detail konzoly balkónu severovýchodního průčelí, foto 2005.



Obr. 13. Detail mosazné kliky balkónu patra, foto 2005.



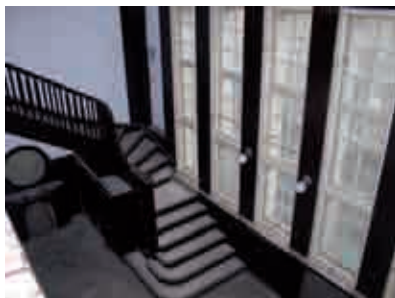
Obr. 14. Detail výzdoby zimní zahrady, foto 2005.



Obr. 15. Detail mosazných oliv oken patra, foto 2005.



Obr. 16. Dusaná váza u vstupu do vily, foto 2005.



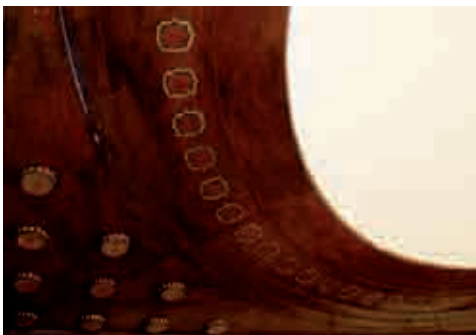
Obr. 17. Pohled do dvorany z galerie před restaurátorským zásahem, foto 2005.



Obr. 18. Kazeta stropu dvorany, foto 2005.



Obr. 19. Detail korunní římsy, foto 2005.



Obr. 20. Detail obložení stropu jídelny, foto 2005.



Obr. 21. Kazeta stropu dvorany, foto 2005.



Obr. 22. Obložení stěn dvorany po restaurátorském zásahu, 2006.



Obr. 23. Litinový radiátor, foto 2005.



Obr. 24. Vestavěný nábytek hostinského pokoje v podkroví, foto 2005.



Obr. 25. Schodiště dvorany po restaurátorském zásahu, foto 2006.



Obr. 26. Detail zábradlí balkónu uliční fasády, foto 2005.

## Příspěvek k historii domu č. p. 278 U Červeného orla na Sokolovském náměstí v Liberci

Ivo Habán

V průběhu března 2006 došlo k demolici rohového domu č. p. 1326 v ulici U Křížového kostela při jejím ústí na Sokolovské náměstí. Dům č. p. 1326, zvaný též dům *U Červeného orla*<sup>1</sup> (dříve č. p. 278-I), tvořil spolu se sousedním domem č. p. 277-I již od první třetiny 17. století západní stranu dnešního Sokolovského náměstí. Jeho demolicí došlo k výraznému urbanistickému zásahu do historické dispozice náměstí i takzvaného Nového města. Západní fronta Sokolovského náměstí, původně tvořená ze čtyř domů, doznala touto demolicí již druhou trhlinu a doposud logicky semknutý prostor náměstí se nyní otevřel prolukou směrem ke kostelu sv. Kříže. K prvnímú narušení celistvosti v této části náměstí došlo roku 1960, kdy zanikl dům U Zlatého orla (*Gasthaus zum Goldenen Adler*, č. p. 294-II), situovaný v jihozápadním rohu náměstí při ústí ulice Růžové. Na místě bývalého hostince vznikla terasa tehdejší jídelny Jednoty. Dnes se zde nachází hmotově neadekvátní prosklený přízemní objekt s plochou střešou. Na něj navazuje třípodlažní dům č. p. 293-II, ohraničený ze severu ulicí U Křížového kostela, ústící v ose náměstí. Třetím domem stojícím dnes v západní frontě Sokolovského náměstí je čtyřpodlažní dům č. p. 277-I, který se ze severní strany těsně přimyká ke zbořenému domu *U červeného orla* (č. p. 278-I). Historie těchto dvou domů je úzce propojena a pro pochopení stavebního vývoje je zapotřebí se jí věnovat souběžně.

Dům *U Červeného orla* patřil od svého zbudování do kontextu historického vývoje Novoměstského, dnes Sokolovského náměstí. Nové město založil kolem dvou náměstí roku 1630 Albrecht z Valdštejna, který vykoupil pozemky v úzké části ostrožny západně od farního kostela sv. Antonína. V okolí farního kostela vzniklo náměstí v rozsahu daném Železnou a Kostelní ulicí. Západně na něj navázalo velké obdélné Novoměstské náměstí, z jehož západní strany vycházely tři souběžné ulice: Větrná, Křížová a Růžová. Mezi nimi byly sevřeny úzké domovní bloky, jimiž rozšířené město končilo. Nové město bylo zastavěno patrovými hrázděnými domy s podsíněmi a strmými štíty.<sup>2</sup> Další podobu raně barokního komponovaného prostoru obou převážně hrázděných náměstí Nového města ovlivnila výrazně zděná výstavba městské části Kristiánov, založená z iniciativy vrchnosti roku 1787. V prostředí Novoměstského náměstí působila výstavba Kristiánova se zdobnými, klasicistně rokokovými domy jako vzor, který začal být v 90. letech 18. století napodobován.<sup>3</sup>

První klasicistní zděný dům bez loubí na Novoměstském náměstí si nechal postavit truhlář Johann Lampel roku 1790 od stavitele Josefa Arnolda. Jednalo se o dům *U Zlatého beránka* (*Zum Goldenen Lamm*, č. p. 305-II), situovaný v jižní frontě na západním okraji náměstí při ústí ulice Na Svahu. Projektanti a stavitelé Josef a Karl Kunzeové postavili roku 1794 honosný zděný dům pro Antona Appelta (č. p. 264-I) v severozápadním rohu náměstí.<sup>4</sup> Na západní frontě náměstí byl na konci 18. století klasicistně přestavěn dnes již

1 Název domu *U Červeného orla* je převzat z literatury. KARPAŠ, Roman (ed.): *Knihy o Liberci*, 2. vydání, Liberec 2004, s. 175.

2 KUCA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 3. díl, Praha 1998, s. 443.

3 Tamtéž s. 445.

4 KARPAŠ, Roman, cit. v pozn. 1, s. 66.

5 Tamtéž, s. 71.



neexistující dům U Zlatého orla, č. p. 294-II. Zděný štít v pozdně barokním stylu dostal i sousední dům č. p. 293-II, situovaný naproti domu č. p. 278-I přes ulici Křížovou. Postupně i ostatní majitelé usilovali o lepší využití pozemků rušením loubí a zvýšením počtu podlaží. Na místě dřevěných dvoupodlažních domů vyrůstaly zpočátku třípodlažní a v druhé polovině 19. století až pětipodlažní zděné budovy.<sup>6</sup>

Původně patrně hrázděný dům *U Červeného orla* (č. p. 278-I) z první třetiny 17. století byl během své bohaté historie čtyřikrát přestavěn. Postupně prošel pozdně barokní a následně klasicistní přestavbou, dále pak secesní úpravou a posléze moderními úpravami na sklonku 30. let. 20. století.

První přestavba domu č. p. 278-I z hrázděného objektu na zděný, spojená se zrušením loubí, se uskutečnila v době kolem roku 1800.<sup>7</sup> Pravděpodobně následovala po rekonstrukci sousedního domu č. 16 (č. p. 277-I) z roku 1797, jejíž plán se dochoval ve stavebním archivu města Liberce.<sup>8</sup> Plán signovaný Kuntze zachycuje půdorysy dvou podlaží a nárys fasády domu č. p. 277-I. Pochází patrně od Johanna Karla Kunze (1769–1806), syna Johanna Josefa Kunze (1724–1800). Oba spolupracovali na stavbě sousedního Appeltova domu č. 19 (č. p. 264-I). Nasvědčuje tomu podoba štítů, použitých zdobných prvků, a také takřka identické formální zpracování plánů obou domů.<sup>9</sup>

Roku 1834 došlo ke klasicistní přestavbě vedlejšího domu č. p. 277-I podle projektu Christoph Schultze.<sup>10</sup> Projektant zachoval třípodlažní trojosou dispozici. Původní pozdně barokní Kunzeho fasádu vystřídala fasáda střídmější, v klasicistním měšťanském stylu. Pravděpodobně roku 1836 prošel podobnou modernizací i dům č. p. 278-I.<sup>11</sup> Osou třípodlažního měšťanského domu *U červeného orla* bylo točité kamenné schodiště. Provedením by odpovídalo klasicistní přestavbě z 30. let 19. století, nelze však vyloučit, že v domě bylo již od pozdně barokní přestavby. Součástí domu byly ve 30. letech 19. století nepochybně i klenuté sklepy v rozsahu dvou podzemních podlaží. Jejich přesnější datace je obtížná, ale je pravděpodobné, že vznikly již v barokním období.

Situaci na Novoměstském náměstí v okolí domu *U Červeného orla* v době mezi lety 1820–1841 zachycuje nákres uložený ve stavebním archivu města Liberce.<sup>12</sup> Tam se nachází i zřejmě nejstarší dochovaný projekt spojený s domem č. p. 278-I. Jde o plán klasicistní přestavby západního traktu z roku 1841 od Antonína Holluba.<sup>13</sup> Plán zachycuje novou situaci zástavby v severozápadním rohu Novoměstského náměstí. Západní trakt domu č. p. 278-I byl projektován jako dvoupodlažní objekt se sedlovou střechou na půdorysu ve tvaru „L“. Průčelím se čtyřmi osami byl orientován ke kostelu sv. Kříže a dlouhou fasádou do ulice Křížové, kde do té doby zůstával částečně otevřený prostor. Svým protáhlym tvarem tak uzavřel špalíček tvořený domy č. p. 278, 277, 276 a 280. Plán obsahuje situační schéma, pohled do krovu, pohled na jižní fasádu domu směrem do ulice U křížového kostela a řez průčelím při pohledu východním směrem od kostela sv. Kříže.

6 Tamtéž, s. 175.

7 Tamtéž.

8 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, plán domu č. p. 277 signovaný Kuntze, kolorovaná perokresba na papíře. Průvodní dopis k plánu je datován 31. srpna 1797.

9 KARPAS, Roman, cit. v pozn. 1, s. 72, obr. 89, Johann Josef Kunze, stavební plán domu č. p. 19-IV.

10 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, Plán a stavba domu pana Karla Derahta v Liberci, signován Christoph Schultze, datováno v pravém horním rohu 1834.

11 Dům č. p. 278-I prošel klasicistní přestavbou s největší pravděpodobností dříve než jeho západní trakt z roku 1841. Na hrběté složky s nejstaršími plány domu č. p. 278 ve Stavebním archivu města Liberce je uvedena inkoustem psaná datace 1836, která může souviset s uvedenou přestavbou.

12 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 278, situační kresba akvarelem a tuší na průsvitném papíře. Zachycena je již kašna Johanna Wewerky z roku 1821.

13 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 278, Situations Plan, kolorovaná kresba tuší, sign. Ant. Hollub.

Další podobu domu *U Červeného orla* zachycuje snímek z doby po roce 1863. Dům tvořil spolu se sousedním objektem č. p. 277-I kompaktní třípodlažní blok se sedlovou střechou a klasicistními fasádami.<sup>14</sup> Členění fasády domu č. p. 277-I odpovídalo stále Schultzovu projektu z roku 1836. Fasáda domu č. p. 278-I měla směrem do náměstí pět okenních os s mírně předsazeným středním rizalitem. Tuto podobu s vývěsními štíty a výkladci v přízemí si obě stavby uchovaly až do počátku 20. století. Oba spojené domy byly štítovým průčelím natočené do úzkých postranních ulic Křížové a Větrné, kde se štíty pohledově příliš neuplatňovaly. Směrem k náměstí byly domy obráceny boky, které však projektanti s ohledem na náměstí řešili jako hlavní vstupní fasádu průčelím s výkladci, což bylo ve 20. století ještě zřetelně nadstavěnými štíty v podkrovní.

V domě *U Červeného orla* si roku 1869 zařídil pozdější provozovatel kavárny Pošta Theodor Cloin svoji první kavárnu s kulečnickem. V roce 1877 byla v prvním patře domu otevřena nová expozice muzea. Smlouva byla uzavřena s tehdejším majitelem domu, knihkupcem A. Schöpferem. Sbírky zde setrvaly do roku 1881.<sup>15</sup> V domě č. p. 277-I sídlila od roku 1889 oděvní firma Konrada Gärtnera.<sup>16</sup>

Počátkem 20. století probíhala v prostorách objektu č. p. 278-I výroba a zpracování masných a uzenářských produktů. Za tímto účelem byla provedena adaptace interiérů. Ve stavebním archivu města Liberce je dochována část projektu strojového vybavení pro Adolfa Zechela z roku 1904.<sup>17</sup> Podoba domu z doby před rokem 1908 je zachycena na pohlednicích, které jsou v případě absence stavebních plánů cenným pramenem.<sup>18</sup> Oba spojené domy č. p. 278-I a 277-I byly na přelomu století třípodlažní, stejné výšky a stále ještě v klasicistním stylu z 30. let 19. století. V přízemí směrem na náměstí měl dům č. p. 278-I výkladní štíty s roletami a sezónními markýzami.

Před německo-českou výstavou roku 1906 proběhla přestavba obchodních prostor a výkladů Gärtnerova domu č. p. 277-I.<sup>19</sup> V interiéru domu č. p. 277-I se dodnes dochovalo dřevěné čtvercové schodiště se zábradlím spolu s dalšími doplňky ve stylu geometrické secese pocházející z přestavby vstupu obchodu v roce 1906 a o něco pozdější úpravy interiérů privátních prostor (1908).<sup>20</sup> Kolem roku 1908 prodělal secesní úpravu vzhledu i objekt č. p. 278-I. Původně boční fasáda směrem do náměstí byla zvýšena o masivní štít se čtveřicí oken, čímž byla podtržena orientace domu směrem na náměstí, zřetelná již dříve výkladci.<sup>21</sup>

V meziválečném období zůstal dům č. p. 278-I v majetku rodiny Zechel. V sousedním domě č. p. 277-I sídlila nadále oděvní firma Konrada Gärtnera, která roku 1918 přešla na jeho syny Konrada a Josefa.<sup>22</sup> Roku 1924 provedla stavební firma Franz Hausmann & Co

14 KARPAŠ, Roman, cit. v pozn. 1, s. 175, obr. 254.

15 Tamtéž, s. 175 a 238.

16 Tamtéž, s. 317.

17 Projekt zachycuje vybavení vstupní místnosti, místnosti pro výrobu salámů a část údirny. Jednotlivé přístroje a zařízení jsou zakresleny modře a popsány, například mlyn na koření, stroj na míchání směsí, pozice pro spouštěcího technika atd.

18 KARPAŠ, Roman, MOHR, Jan, VURSTA, Pavel: Kouzlo starých pohlednic liberecka. Knihy 555, Liberec 1997, s. 114.

19 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, projekt zasláný městské radě 22. 3. 1906, kolorovaná perokresba na papíře, kolkováno, obsahuje pohled na přízemí se vstupem do obchodu, půdorys a řez.

20 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, projekt čističky pro paní Marii Gärtner, realizovala liberecká firma Josef Knobloch.

21 Pohlednice s textem Reichenberg i. B. Bismarckplatz. Josef G. Elger, Reichenberg. Photochromiekarte. 36. zachycuje dům č. p. 278 již s novým secesním štítem.

22 KARPAŠ, Roman, cit. v pozn. 1, s. 317.

úpravu fasády domu č. p. 277-I.<sup>23</sup> Byla provedena ještě v dozrívajícím secesním stylu – nově získala prolamovaný štít, kterým se výškově vyrovnala s již dříve realizovaným štítem vedlejšího domu č. p. 278-I. Současně realizoval stejný stavebník pro Gärtnera i tří-podlažní přístavbu k zadní části domu č. p. 277-I v ulici Větrné.<sup>24</sup>

Výraznou změnou prošel spojený blok domů v roce 1929, kdy dům oděvní firmy Gärtner získal moderní prosklenou fasádu s funkcionalistickými výkladci v patrech. Současně došlo k jeho zvýšení o podkrovní nástavbu zakončenou trojúhelným štítem. Autorem projektu byl liberecký architekt Ferdinand Elstner.<sup>25</sup>

Od konce 20. let 20. století probíhaly soudní pře mezi pozůstalými zesnulého majitele domu č. p. 278 Adolfa Zechela a Konradem a Josefem Gärtnerovými. S majiteli oděvní firmy Gärtner se začátkem 30. let 20. století soudil o honorář za přestavbu domu a zřízení požární zdi také architekt Ferdinand Elstner.<sup>26</sup>

Poslední významnější přestavbou prošly oba domy koncem 30. let 20. století. Byla provedena v roce 1938 podle společného projektu pro stavební úpravy domu č. p. 278 v majetku Dolly a Anny(?) Zechelových a domu č. p. 277-I v majetku Konrada a Josefa Gärtnerových.<sup>27</sup> Autorem projektů byl opět Ferdinand Elstner, stavbou byla pověřena liberecká firma Kühnelt & Linke. Projektant řešil situaci domu č. p. 278-I v návaznosti na sousední dům firmy Gärtner s převýšenou modernistickou fasádou s trojúhelným štítem. V podkroví domu č. p. 278 nahradil stávající secesní štít se zaoblenými křivkami poměrně robustním, obdélným, rovně zakončeným štítem, v němž ponechal čtveřici oken. Historizující fasádu prolomil v přízemí centrální výkladní skříní a v patře pětící masivních výkladců, korespondujícími při dodržení původního počtu okenních os s moderní prosklenou fasádou sousedního Gärtnerova domu. Současně došlo k propojení přízemních obchodních prostor obou objektů. Tak dostal bývalý dům *U Červeného orla* vzhled, který si uchoval v zásadě bez výraznějších změn až do demolice.

Tradice výroby oděvů přetrvávala ve společných prostorách obou domů i po 2. světové válce. Firma Gärtner se dostala pod národní správu, později ji převzal komunální podnik a posléze Textilkombinát.<sup>28</sup> V roce 1956 provedl podnik Stavokombinát rekonstrukci interiérů ve všech podlažích obou objektů, týkající se prodejny i zázemí. I po této rekonstrukci zůstaly v jádru měšťanského klasicistního domu č. p. 278-I zachovány klenuté sklepy, plackové klenby v rozsahu tří nadzemních podlaží a dvou podzemních podlaží, původní točité kamenné schodiště se zábradlím, historické vstupní dveře s kováním do ulice *U křížového kostela*, prvorepublikové svítidla a řada dalších drobnějších doplňků v interiérech. Všechny uvedené prvky se dochovaly až do demolice.

23 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, projekt hlavní fasády domu č. p. 277 v měřítku 1 : 100 s razítkem liberecké stavební firmy Franz Hausmann & Co a podpisem Konrada Gärtnera, perokresba na papíře.

24 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, plán pro navázání domu č. p. 277, kolorovaná perokresba na papíře obsahující půdorysy, situaci 1 : 500, nárys a fez.

25 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, projekt přestavby domu Gärtner-Liberec, čp. 277. Kolorovaná perokresba na papíře. Obsahuje nárysy a půdorysy.

26 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, zde rozsáhlá úřední korespondence.

27 Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277, projekt stavební úpravy domu č. p. 278 v majetku Dolly a Anny(?) Zechelových společně se sousedním domem č. p. 277 v majetku Konrada a Josefa Gärtnerových, datováno 12. ledna 1938, stavební povolení bylo vydáno 25. ledna 1938. Projekt zachycuje pohledy na jižní štítovou fasádu domu č. p. 278 směrem do ulice *U křížového kostela*, východní fasády obou spojených domů směrem do náměstí a půdorysy tří podlaží domu č. p. 278. První projektové návrhy pocházely již z listopadu 1937 - viz Stavební archiv města Liberce, složka č. p. 277, projekt stavební úpravy domu č. p. 278 v majetku sester Zechelových společně se sousedním domem č. p. 277 v majetku Konrada a Josefa Gärtnerových, datován 4. 11. 1937, viz též nesignovaný projekt na přestavbu domů Gärtner a Zechel datovaný 31. 11. 1937.

28 KARPAŠ, Roman, cit. v pozn. 1, s. 317.

V roce 1946 žádala firma Konrad Gärtner pod národní správu o laskavé povolení kovového nápisu s použitím neonu na svém domě č. 16 – viz stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277.

Roku 1983 bylo přiděleno domu č. p. 278-I druhé č. p. 1326 pro vchod z náměstí. Po roce 1989 byly v objektech provozovány dílny odborného učiliště, od roku 1994 využívala prostory Integrovaná střední škola gastronomie a služeb.<sup>29</sup> V 90. letech 20. století došlo ke zbournání západního traktu, postaveného roku 1841. Zůstala po něm prázdná parcela, která obnažila pohled na zadní stranu objektu č. p. 1326. Narušil se tak původní špalíček domů a zároveň zmizel protipól neorenesanční budovy s arkýřem č. p. 295 při pohledu od kostela sv. Kříže k Sokolovskému náměstí. Původně úzká ulička U Křížového kostela se tak prolukou opticky rozevřela ze západní strany do širokého průhledu.

Osud domu *U Červeného orla* se tím začal pomalu naplňovat. Dne 22. srpna 2005 obdržel Magistrát města Liberec, odbor životního prostředí, oddělení státní památkové péče žádost od technického odboru Statutárního města Liberec o vydání závazného stanoviska k demolici domu č. p. 1326 postaveného v památkové zóně města Liberec<sup>30</sup> na parcele vlastněné Statutárním městem Liberec. Pracovníci odboru životního prostředí, oddělení památkové péče Magistrátu města Liberec, vyhodnotili navržené odstranění historického objektu v památkové zóně jako přípustné s odvoláním na rozsáhlý havarijní stav stavby a odůvodněním, že „po stavebních úpravách, které by tento stav odstranily a vrátily objekt do vizuálně původního výrazu, by muselo dojít k výměně téměř všech stavebních hmot, čímž by došlo k likvidaci historické autenticity“.<sup>31</sup>

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci ve svém stanovisku konstatoval, že demolice se jeví jako neopodstatněná a statické narušení domu jde řešit méně razantními zásahy. Neúspěšně požadoval zachování alespoň obou podzemních podlaží a jádra původního domu kolem schodiště, tedy všech klenutých prostor.<sup>32</sup> Demolice historického domu *U Červeného orla* v památkové zóně proběhla zcela v souladu s tehdy platnou podobou památkového zákona, podle kterého Národnímu památkovému ústavu nepříslušelo vyjadřovat se k demolícím, jež spadaly do kompetence stavebního úřadu. V průběhu demoličních prací provedli pracovníci Národního památkového ústavu dokumentaci objektu včetně dnes zasypaných klenutých sklepení. Do deponičního územního odborného pracoviště NPÚ v Liberci bylo odvezeno kované zábradlí ze schodiště v interiéru a jedno špaletové okno.

Historik architektury Zdeněk Lukeš v úvodních stranách prvního čísla ročenky Liberecké architektury napsal: „K pozitivnímu vnímání města přispívá i postupná kvalitní rekonstrukce domů a veřejných prostranství. Snad dojde i na rehabilitaci jednoho z nejpůvabnějších náměstí, která znám - Sokolovského. Liberec tedy má mimořádný potenciál, teď jde jen o to vyhnout se zbytečným a vždy pak jen těžko napravitelným chybám při plánování jeho dalšího rozvoje.“<sup>33</sup> Na Sokolovském náměstí výše zmiňovaná „rehabilitace“ započala demolicí historického objektu. Dům *U Červeného orla* by jako umělecký solitér možná neobstál, jeho smysl však spočíval v dotváření celku, který byl demolicí narušen. Nyní nezbyvá než usilovat, aby vzniklá proluka byla v dohledné době adekvátním způsobem vyplněna a doufat, že havarijní stav domu *U Červeného orla* nebyl jen vhodnou záminkou, jak se jednoduše zbavit nepohodlného zchátralého objektu.

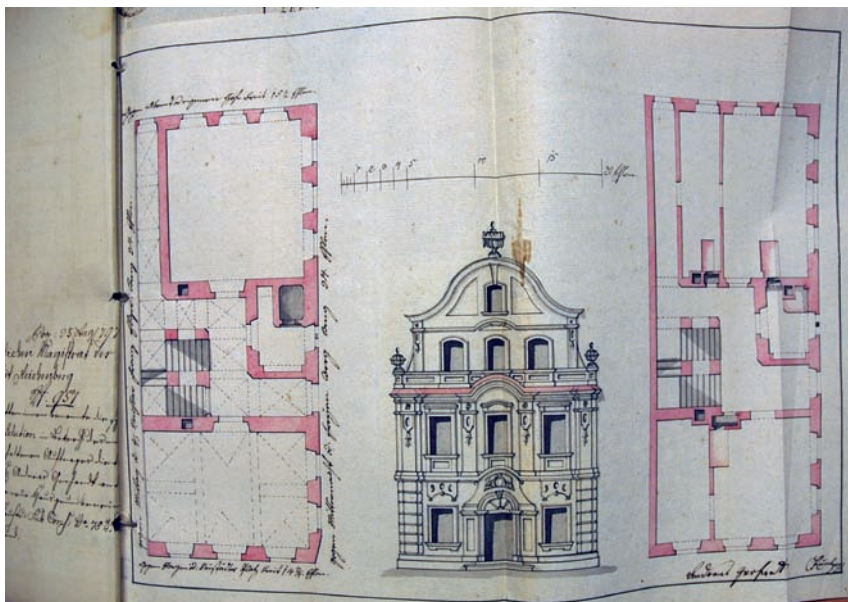
29 KARPAŠ, Roman, cit. v pozn. 1, s. 317.

30 Vyhláška Ministerstva kultury ČR č.476/1992 Sb., o prohlášení území historického jádra města Liberec za městskou památkovou zónu.

31 Dopis Magistrátu města Liberec, odboru životního prostředí, oddělení státní památkové péče ZPPP/Bi/EC174579/2005-38101 z 31. 8. 2005, adresovaný technickému odboru Statutárního města Liberec.

32 Stanovisko Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci k probíhající demolici 263/2006/fc-PP-Ko, Pš z 31. 3. 2006, zasláné Statutárnímu městu Liberec.

33 LUKÉŠ, Zdeněk: Můj vztah k Liberci, in: Ročenka liberecké architektury 2005, s. 3.

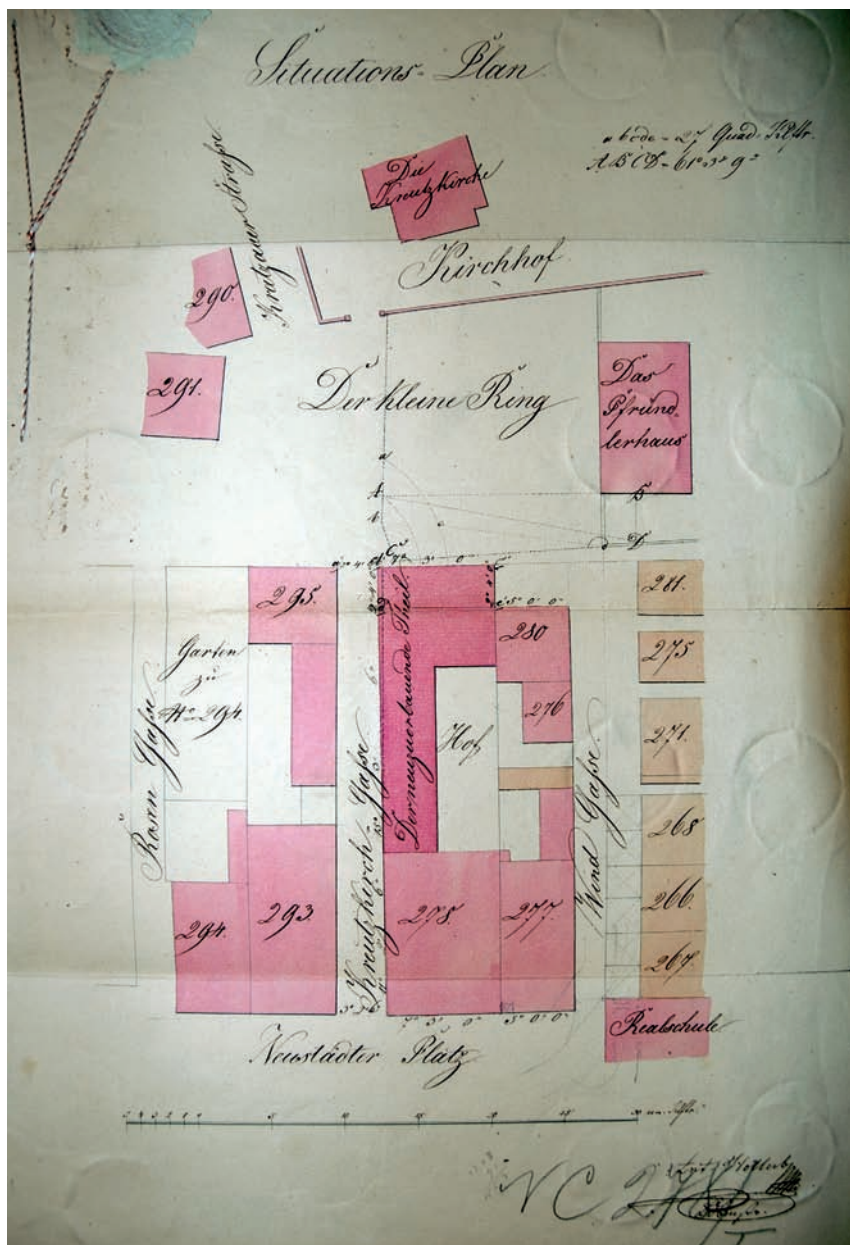


Obr. 1. Johann Karl(?) Kuntze, projekt přestavby domu č. p. 277-I z roku 1797, kolorovaná kresba tuší. Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277 (foto I. Habán).



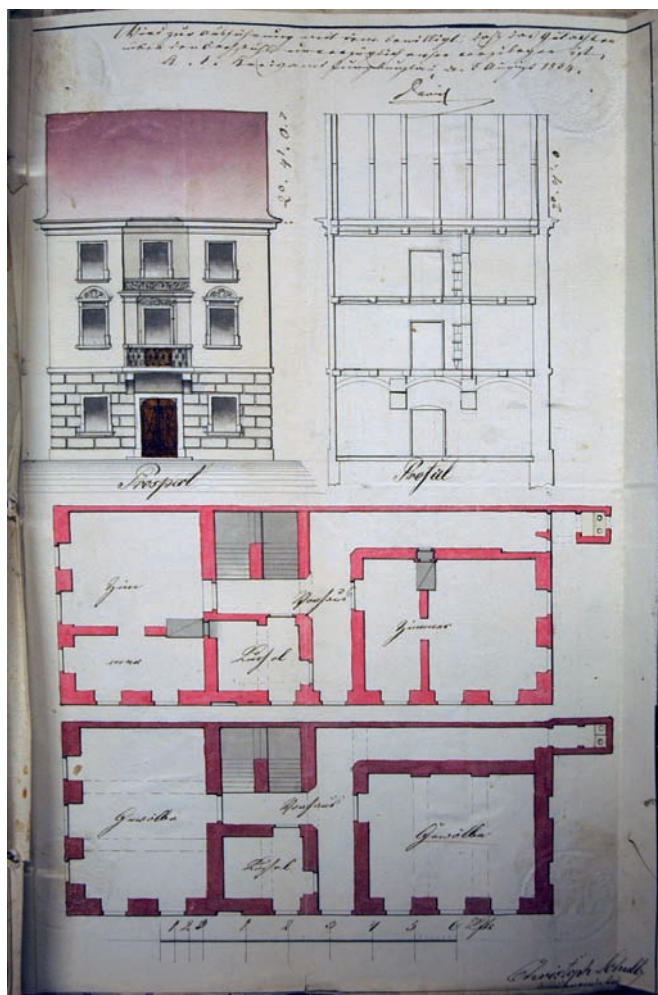
Obr. 2. Johann Karl(?) Kuntze, detail signatury plánu.



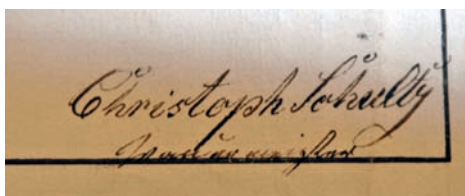


Obr. 3. Situační plán přístavby západního traktu domu č. p. 278-I z roku 1841, kolorovaná kresba tuší, sign. Ant. Hollub. Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 278 (foto I. Habán).





Obr. 4. Christoph Schultz, plán a stavba domu pana Karla Derahta v Liberci, 1834.  
Stavební archiv města Liberce, složka domu č. p. 277 (foto I. Habán).



Obr. 5. Christoph Schultz, detail signatury plánu.



Obr. 6. Sokolovské náměstí kolem roku 1850. Kühn, K. : Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in Bezirk Reichenberg, Brno - Praha - Lipsko - Vídeň 1934, foto s. 256.



Obr. 7. Pohled na Sokolovské náměstí v roce 1899. Pohlednice Bismarckplatz, K. W. Engel, Reichenberg. Reprodukce pohlednice ze soukromé sbírky.



Obr. 8. Pohlednice s textem Reichenberg i. B. Bismarckplatz. Josef G. Elger, Reichenberg. Photochromkarte. 36. zachycuje dům č. p. 278 již s novým secesním štítem (1908). Reprodukce pohlednice ze soukromé sbírky.



Obr. 9. Ferdinand Elstner, projekt společných stavebních úprav domu č. p. 278 a domu č. p. 277, pohled na fasády směrem do náměstí, datováno 12. ledna 1938. Stavební archiv města Liberce, složka domu čp. 277 (foto P. Šternová).





Obr. 10. Dům č. p. 1326 (vlevo) společně s domem č. p. 277 na Sokolovském náměstí těsně před demolicí, 14. 3. 2006 (foto I. Habán).



Obr. 11. Dům č. p. 1326, klenuté sklepní prostory ve druhém podzemním podlaží. Stav březen 2006 (foto I. Habán).



Obr. 12. Dům č. p. 1326, chodba a schodiště v přízemí. Stav březen 2006 (foto I. Habán).



Obr. 13. Sokolovské náměstí, celkový pohled před demolicí domu č.p. 1326.

---

## Sanace městských lázní v Liberci

### Jiří Vochomůrka

Myšlenka výstavby městských lázní v Liberci se zrodila koncem 18. století v budově liberecké spořitelny, která stavbu na vlastním pozemku financovala, částečně za peněžního příspěvní místních podnikatelů a aristokratů. Připravovaný objekt byl nazván Lázněmi císaře Františka Josefa I. Na projekt byla vypsána veřejná architektonická soutěž a dne 17. 10. 1899 byly stavební komisí vybrány jako vítězné plány vídeňského architekta Petera Paula Branga. Stavební práce probíhaly od 26. 3. 1900 do 17. 3. 1902. Dne 18. 3. byly lázně předány k obecnému užívání. Stavbu prováděla firma libereckého stavitele Adolfa Bürgra, sochařské ozdoby exteriéru a interiéru jsou dílem prof. Emanuela Gerhardta, Ferdinanda Czastky a v menší míře Hanse Eichengera. Instalační práce prováděla firma Christian Linsler, osvětlení zajistila firma Daniel Kind, kotle a parní stroje dodala pražská firma Ringhoffer.

Architektura objektu městských lázní ve staroněmeckém stylu je eklektickou reakcí na doznívající neoslohy (goticko–renesanční) s prvky přechodu k secesnímu výrazu. Budova lázní se skládá ze dvou čtyřpodlažních křídel (dva suterény, přízemí, patro) a jednopodlažní kotelny, navazující na křídlo podél Vítězné ulice směrem do dvora.

Po 2. světové válce byl objekt v roce 1948 převeden do správy komunálního podniku města Liberec. Bez podstatnějších oprav sloužila budova téměř do poloviny 50. let 20. století. V letech 1954–1968 probíhaly větší opravy s částečnými zásahy do dispozic objektu včetně generálních oprav technologií. Chronologické řazení oprav je dle dostupných dokladů následující:

- 1954 – adaptace sprchového oddělení v prvním suterénu,
- 1955 – generální oprava elektroinstalace,
- 1957 – generální oprava střešky (na střešních plochách směrem do dvora byly použity nové tašky a původní se využily na přeložení střešní plochy směrem do ulic Masarykovy a Vítězné), celková výměna oplechování střešky,
- 1958 – generální oprava kanalizace a vodovodu včetně výměny zařízení předmětů, zrušení septiků a napojení kanalizace přímo na Bayerův potok, napojení objektu na veřejný vodovod a zrušení stávající studny,
- 1959 – generální oprava ústředního vytápění včetně kotelny, zrušení teplovzdušných agregátů v prostoru plaveckého bazénu, začátek generální opravy plaveckého bazénu včetně výměny bazénové technologie,
- 1962 – dokončení opravy plaveckého bazénu s následným zmenšením vnitřních rozměrů bazénu z 20,41 x 10,0 m na 19,7 x 9,1 m,
- 1963 – realizace odpopílkovacího zařízení kotelny,
- 1965 – první etapa generální opravy budovy – rekonstrukce sauny v prvním suterénu a páry v prvním patře, výměna tašek na střešních plochách směrem do dvora za plechové šablony,
- 1966 – druhá etapa generální opravy budovy – rekonstrukce podlah v přízemním prostoru bazénu včetně adaptace točitého schodiště z přízemí do patra, realizace nuceného větrání prostoru bazénu vzduchotechnickými jednotkami s potrubím, oprava vnějších omítek budovy směrem do dvora, výměna poškozených oken na celém objektu,



1967 – třetí etapa generální opravy budovy,  
1967 – čtvrtá etapa generální opravy budov – zastřešení skládky uhlí,  
1978 – rozšíření prostoru sauny.

Stávající neutěšený stav městských lázní byl způsoben dlouhodobým nevyužíváním a absencí údržby v posledních letech. To vše zapříčinilo četná poškození, kterými je budova poznamenána. V současné době se provádějí nezbytné zajišťovací a udržovací práce, které je nutné realizovat před generální rekonstrukcí objektu, jejíž investorem je statutární město Liberec.

V místech zjevného zatékání na vnitřních pilířích a obvodových stěnách byly zjištěny hodnoty vysokých vlhkostí zdíva způsobené prosakováním a zatékáním, které bylo zapříčiněno kritickými poruchami střešních konstrukcí. V první fázi sanace je tedy hlavním úkolem obnovit střešní plášť. To ve skutečnosti znamená provést částečnou výměnu tesařských prvků, celkovou sanaci konstrukce krovu, výměnu klempířských prvků, kompletní rekonstrukci skleněné části nad bazénem a částečné přeložení střešní krytiny (pálená glazovaná bobrovka) včetně výměny střešních latí. Do těchto výměn je zahrnuto i restaurování pískovcových prvků v oblastech lemování zdí a lůžek nad římsami pro uložení žlabů. S ohledem na masivnost konstrukcí je zapotřebí při generální obnově počítat s dlouhodobým vysycháním zdíva.

Vlhkost dřevěných partií krovu je způsobena špatným stavem střešního pláště, kterým dlouhá léta zatékala srážková voda. Vzdušnost krovových konstrukcí byla nevyhovující kvůli násypům stavební suti, proto bylo nutné uvolnit všechny oblasti, kde dochází k přímému styku se zdívem a umožnit přirozené proudění vzduchu. Veškeré poškozené části se vyřezávají, důkladně chemicky ošetřují a protézováním nahrazují novými prvky. Spojе se provádějí železnými svorníky se zinkovou povrchovou úpravou.

K veškerým rekonstrukčním a sanačním pracím je přistupováno citlivě a obezřetně, za použití vhodných technologických postupů, materiálů a přípravků, které neovlivní charakteristické rysy konstrukčních prvků. Při provádění stavebně-technického a mykologického průzkumu nebyl doposud zjištěn výskyt dřevokazných hub a larev dřevokazného hmyzu. Prvky nepoškozené či poškozené jen povrchově a mělce zůstávají po mechanickém očištění a konzervaci bez dalších zásahů v konstrukci.

Pomocné zednické práce jsou prováděny při sanaci zdíva v oblastech zhlaví, pozednic, patek krokví a oplechování zdí při výměně klempířských konstrukcí. Kompletní práce budou provedeny v plném rozsahu až při generální rekonstrukci objektu. Kamenné prvky z hořického pískovce je nutno v některých částech restaurovat a ošetřit chemickou ochranou v průběhu výměn tesařských a klempířských konstrukcí. V plném rozsahu bude restaurování kamenných prvků probíhat při generální rekonstrukci objektu.

Dožilé klempířské konstrukce z pozinkovaného plechu jsou nahrazovány měděným plechem o tloušťce 0,6 mm. Měděný materiál je z hlediska užitných vlastností pro liberecké klimatické podmínky nejvhodnější. Detaily oplechování jsou řešeny ve spolupráci s územním pracovištěm Národního památkového ústavu v Liberci. Ozdobné prvky ze železa budou odborně sejmuty a uskladněny pro restaurování, případně výrobu replik.

Unikátní střešní konstrukce se nachází v prostoru nad bazénem. Byla vyrobena z nýtovaných ocelových prvků s nosnými vazníky, ztužidly a ocelovými vaznicemi. Vazníky jsou doplněny o ocelový světlík s funkcí větrání a dále ocelovými vaznicemi, na nichž jsou uchyceny dřevěné trámy krokví. Ocelová vaznice v nejnižší úrovni nahrazuje prak-

---

ticky pozednici. Aby bylo možné provést přesnou identifikaci použitého materiálu, byly z nosné ocelové konstrukce odebrány vzorky a podrobeny trhací zkoušce (zkoušce pevnosti v tahu). Na odebraných a opracovaných vzorcích bylo mikroskopicky zjištěno, že materiál nevykazuje žádné známky „rozplátkování“, které je charakteristickým znakem svárkové oceli. Bylo tedy konstatováno, že konstrukce byla vyrobena z oceli plávkové. Součástí konstrukce jsou také drobné prvky. Ocelové rámy větracích oken světlíku jsou zcela dožilá a napadené korozí. Okna budou zrestaurována a opatřena novým zavíracím mechanismem v původním provedení i novým sklem. Rámy skleníku budou vyměněny za nové a opatřeny drátosklem, které bude upevněno původním způsobem (páskovým). Ocelové lávky v exteriéru budou vyměněny za nové a ukotveny do krokví v krytině střechy. Současně je řešen i problém povrchové údržby ocelových částí zastřešení bazénu. Celá konstrukce byla mechanicky očištěna tzv. jehličkováním. Nebylo zjištěno žádné výrazné oslabení profilů. Po provedení průzkumu stávajících barev bude navržen systém nátěrových hmot, jejichž aplikace by byla pro daný stav a prostředí, ve kterém se ocelová konstrukce nachází, nejvhodnější.

V souvislosti s projektem sanací a obnovy střešního pláště bude provedena také příprava pro restaurování a kovovýrobu nových zdobných prvků. Ozdobné části budou zdokumentovány, zaměřeny, odborně sejmuty a uskladněny pro odborné restaurování, jež proběhne při procesu generální rekonstrukce objektu. Nové díly či repliky původních zdobných prvků budou vyrobeny stejnou technologií jako originály.

Střešní krytina je na celé budově původní s výjimkou východního traktu směrem do dvora, kde byla nahrazena falcovanou střechou z pozinkovaných plechů. Střecha je zde dožilá a v okapové části značně narušená. Oproti tomu původní krytina (bobrovky) je v zachované dobrém stavu a na základě provedených zkoušek společností Dektrade, a. s., způsobilá pro přeložení. Bude poskládána v původní zdobné mozaice. Použité tašky jsou pálené, opatřené glazurou ve dvoubarevném provedení hnědá a žlutá. Budou opatrně demontovány, pečlivě očištěny a uskladněny v původních prostorách objektu lázni pro opětovné položení na latě.

Hlavním cílem výše uvedených opatření a činností je zabránit dalšímu chátrání budovy a prodloužit její životnost. Všechny řemeslné práce jsou prováděny držiteli restaurátorských licencí ministerstva kultury. Veškeré práce, které jsou zahrnuty do projektu nutných oprav a sanací, jsou vždy řešeny ve spolupráci s pracovníky NPÚ – ÚOP v Liberci.



---

## Dekoratívni články v lidové architektuře Podkrkonoší

**Tomáš Kesner**

V lidové architektuře Podkrkonoší byla tradičně využívána celá řada dekorativních prvků, které kolemjdoucí pozorovatele informovaly nejen o zámožnosti a vkusu stavebníka, ale také o zručnosti zde pracujících tesařských mistrů. Dokonalou vžitkou domu se tak od počátku 19. století stávala především výzdoba čelního střešního štítu. Archaické typy bednění skládaného vertikálně či klasovitě postupně nahradily bohatě vyřezávané lomenice, členěné složitě profilovanými horizontálními římsami, reliéfně zdobenými prkennými pilastry, soustruženými kuželkami, plochými balustry, svazky obloučkových lišt apod. K bezkonkurenční kvalitě pak v daném oboru dospěli především tesařští mistři Josef Stránský a Franc Fendrych z Nové Vsi nad Popelkou, jejichž lomenice jsou charakteristické svojí neobvyklou skladbou, prováděnou ze sestav šikmo deštěných obdélníkových polí, oddělovaných reliéfními prkennými pilastry. Jejich styl byl často napodobován méně zručnými řemeslníky, a tak se s podobným typem lomenic můžeme setkat i ve značně odlehklých částech regionu.

Ve výčtu prvků, které zdobí lidový dům v Podkrkonoší, je dále třeba zmínit bohatě vyřezávaná zhlaví stropních trámů, profilované sloupky ztužujících stěnových klestín a dále předsazovaná zhlaví vrchních trámů obvodových roubených konstrukcí, která v nárožích hlavních průčelí vytvářela esteticky působivé propletence.

Do kategorie zdobných článků můžeme bez většího váhání zařadit i okenní a dveřní výplně. Tyto konstrukce měly na vzhled domu zásadní vliv a proto jim byla stejně jako střešním štítům věnována velká pozornost. Trámová dveřní ostění i vlastní výplně tedy bývaly často zdobeny dekorativní řezbou a okenní výplně z vnější strany rámovaly bohatě profilované prkenné obložky s masivními fošnovými parapety a vyřezávanými podparapetními prkny.

Zdobných dekorativních článků se v tradiční lidové zástavbě Podkrkonoší dochovalo poměrně velké množství, otázkou však zůstává, zda byly tyto prvky v architektuře zvýrazňovány prostřednictvím barevných svrchních nátěrů.

U střešních štítů se původní barevnost nedochovala, nebo byla překryta novodobými svrchními nátěry (mnohé zde však mohou napovědět pestře omalovaná záklopová prkna). Roubené konstrukce stěn bývaly v průběhu 19. století často překrývány omítkou, pravidelně bíleny, nebo natírány sytými vápennými barvami (vápno bylo později nahrazováno olejovými barvami). Truhlářské konstrukce podléhaly pravidelnější údržbě a proto zde byly původní svrchní nátěry ve většině případů nahrazeny nátěry novodobými.

Nálezy konstrukčních prvků opatřených původní (barevnou) povrchovou úpravou nebyvají časté, o to víc však mohou přispět k prohloubení našich znalostí o tradiční lidové architektuře v daném regionu. K pozoruhodnému nálezu kupříkladu došlo při provádění generální opravy obvodové roubené konstrukce obytného stavení tzv. Křejčova statku č. p. 212 v Poniklé (vystavěn 1750, adaptován 1833). Při probírce prvků odstrojených ze snášeného obvodového roubení, zde byly náhodně objeveny krátké kusy přitesávaných trámků, opatřené po stranách souvislým modrým nátěrem s bílým malovaným žilkováním. Po důkladné prohlídce bylo zřejmé, že se jedná o části původních trámkových

---

okenních ostění, která byla v lících vnitřních „špalet“ dodatečně přitesána a překryta profilovanými prkennými obložkami. Že se jedná o nález ne zcela obvyklý následně potvrdily nejen poznatky z terénu, ale také dostupná odborná literatura, která se obdobnou problematikou zabývá. Dekorativní malovaná výzdoba ve formě tzv. modrého mramorování, běžně užívaná při výrobě podkrkonošského lidového nábytku z konce osmnáctého a z první poloviny devatenáctého století, totiž není v regionálním lidovém stavitelství až na drobné interiérové výjimky doložena.

Uvedený nález nám tedy po řádné prohlídce umožnil dospět k následujícímu konstatování. Trámková okenní ostění opatřená malovaným barokizujícím dekorem zdobila průčelí příslušné chalupy od doby po jejím vystavění v roce 1750 až do chvíle, kdy byl objekt v roce 1833 celkově architektonicky upraven. Tehdy byla také slohově přežilá a zčásti zřejmě již smytá malovaná výzdoba překryta klasicistně profilovanými prkennými obložkami, konstrukčně upravenými pro osazení nových dvojitých okenních výplní (původní jednoduchá okna měla pravděpodobně menší formát a byla jednoduše zasklená). Dalším důvodem, který uvedeně úpravě nahrával, byl zřejmě také požadavek na zlepšení tepelně izolačních vlastností roubené obvodové konstrukce, prostoupené především v těsné blízkosti jednotlivých okenních otvorů řadou tzv. tepelných mostů (mezi ostění a obložky bylo vloženo těsnění z blíže neurčené rostlinné hmoty).

Nález uvedených konstrukčních prvků nebylo možné bez porovnání s dalšími analogickými příklady řádně objektivně vyhodnotit. Alespoň v tomto konkrétním případě jsou však pestře omalovaná okenní ostění čestným předchůdcem pozdějších, hromadně využívaných, klasicizujících prkenných obložek.



Obr. 1. Pohled na hlavní průčelí domu, 70. léta 20. století.



Obr. 2. Pohled na boční průčelí domu, 70. léta 20. století.





Obr. 3. Část trámkového okenního ostění bez obložky a s dodatečnou obložkou (kus zcela vpravo).



Obr. 4. Detail ostění.



Obr. 5. Detail ostění.

## Obnova interiéru kostela sv. Václava v Deštné

Miloš Krčmář, Markéta Vladyková

Situace sakrálních památek v okrese Česká Lípa se sice v posledních letech zlepšuje, ale stále neodpovídá jejich kulturněhistorické hodnotě. Složitosti obnovy jsou dány dlouhodobou neúdržbou, nezájmem vlastníků a v neposlední řadě omezeným objemem financí, které jsou na obnovu venkovských kostelů uvolňovány.

Stav venkovských kostelů, far i přilehlých hřbitovů je poznamenán změnou obyvatelstva po 2. světové válce, poklesem religiozity a společenskými požadavky tzv. lidové demokratického Československa, ale i trestnou činností, která je na nich páchána (některé kostely jsou v současnosti zcela bez mobiliáře). Při pohledu na dnešní mapu České republiky si málokdo uvědomí, že právě na Českolipsku do vnitrozemí výrazně zabíhalo území Sudet. Po roce 1945 zde došlo k velké proměně obyvatelstva, nově přichází se nedokázali ztotožnit s historickým povědomím.

Důsledkem tohoto stavu je celá řada chátrajících kostelů. Patří mezi ně například kostel sv. Václava v Deštné, kostel sv. Mikuláše v Drchlavě, kostel sv. Jiří v Dobranově, kostel sv. Kateřiny v Hostkovicích, kostel sv. Mikuláše v Brništi nebo kostel Všech svatých ve Stvolínkách. Tyto kostely nejsou farní, jsou filiální ke kostelům v České Lípě, Mimoní, Jestřebí a Dubé. Religiozita v jednotlivých obcích je velmi nízká, zájem o památky vychází z občanských sdružení, od památkářů, restaurátorů a v některých případech i od obecních úřadů. Z uvedených památek nevýrazněji pokračuje obnova kostela sv. Václava v Deštné.

Obec Deštná je v písemných pramenech poprvé uvedena v roce 1348 v závěti nejvyššího purkrabího Hynka Berky z Dubé, v roce 1352 je pak zaznamenán papežský desátek ve výši 22 gr. a jméno faráře Svatoslava. Za nejstarší zmínku o kostele lze považovat počátek řady farářů od roku 1352 do roku 1401; farnost náležela k mělnickému děkanátu.

V architektuře kostela sv. Václava se překrývají dvě etapy výstavby: starší, románská (apsida a věž původně orientovaného kostela) a mladší, barokní (změna orientace kostela na severojižní a jeho zvětšení). S datací barokní etapy nemáme problémy, je doložena v klenáku portálu hlavního průčelí. V roce 1766 byly sneseny boční zdi románského kostela, přistavěn presbytář, část nové lodi, sakristie a schodišťový přístavek. Původní románská apside se stala boční kaplí a věž, která tvořila hlavní průčelí kostela, se s novou orientací stala věží postranní. Problematické je však datování vzniku románského kostela. V minulosti se uvažovalo o jeho datování do konce 12. století, pozdější bádání klade vznik kostela před rok 1230.<sup>1</sup>

V písemných pramenech se kostel (respektive farnost) objevuje od roku 1352. V roce 1451 byl kostel uváděn jako součást boleslavského děkanátu. Po Bílé hoře se stal kostelem filiálním, střídavě náležejícím k Mělníku, Doksům, Dubé a v letech 1729–1784 k Tuháni. V roce 1784 byl ustanoven za lokálii a od roku 1891 se stal kostelem farním. Součástí farnosti byly obce a osady Deštná, Bukovec, Dražejov, Kluk, Nedvězí a Osinalice. Patrony farnosti byli dokštití Valdštejnové a následně majitelé velkostatku Nový Berštejn. Farnost byla malá a duchovní se v ní často střídali. V roce 1945 byl poslední německý farář vysídlen a od té doby je farnost administrována z Dubé. Kostel je součástí areálu, do něhož patří ještě ohradní zeď, fara a starý hřbitov.

<sup>1</sup> Šamánková E., Kostel sv. Václava v Deštné, Praha 1955, ZPP 15, s. 75 - 76

Přestože lokálie byla ustavena až roce 1784, písemnosti byly samostatně vedeny již dříve. Matriky jsou zachovány od roku 1669. Do roku 1784 byly písemné dokumenty uloženy u administrátora mimo Deštnou - kostel neměl ani sakristii, kde by mohly být skladovány. Po barokní přestavbě kostela byly spisy přesunuty do Deštné. Roku 1820 zde byla založena farní pamětnice (Liber Memorabilium pro Localia Toeschnensi), do níž byly zpětně zaznamenány zápisy až k roku 1766, a spisy pořádné k trvalé úschově. V současné době jsou uloženy v SOkA Česká Lípa ve fondu Farní úřad Deštná. Fond však vykazuje velké ztráty, chybí například účetní knihy.

Současná podoba interiéru kostela vychází z barokní přestavby, výmalba a vitrážová okna z první poloviny 20. století. Mobiliář kostela byl pořízován v různých dobách a nezůstal zachován v původním rozsahu.

Nejstarší dochovanou částí mobiliáře je ambona kazatelny, která je datována do 16. století. Polygonální ambona je rozčleněna na čtyři pole oddělená provazcovitými pilastry. V každém poli se nachází obdélná výplň s reliéfem andělčí hlavičky s křídly. V dolní části se nachází pás s geometrickou prořezávanou ornamentikou. Stříška kazatelny a spojovací deska s obrazem Krista je mladší, pochází z 19. století. Celá kazatelna je v současnosti opatřena nepůvodním hnědým monochromním nátěrem. Kazatelna je jedinou částí mobiliáře, která je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek.

Presbyteriu dominuje mohutný barokní oltář sv. Václava s obrazem světce a s plastickou výzdobou, datovaný do třetí čtvrtiny 18. století. Oltářní architektura je štafirována v béžové a hnědé barvě. V nástavci se nacházela polychromovaná plastika Nejsvětější Trojice, jež byla doprovázena okřídlenými hlavičkami andělků. Po stranách architektury oltáře byly umístěny postavy andělů. Za oltář se vstupovalo postranními brankami, na nichž byly polychromované plastiky sv. Ludmily (vlevo) a sv. Víta (vpravo), v podživotní velikosti. Po obou stranách byly plastiky doplněny dvěma bíle štafirovanými vázami.

Část plastické výzdoby a oltářní obraz jsou v současnosti sneseny a uloženy, postavy andělů a tři vázy chybí, byly s největší pravděpodobností odcizeny. Jednotlivé části oltáře jsou poškozeny a napadeny aktivním červotočem.

Na pravé straně presbytáře se nacházel obraz sv. Vincence z konce 18. století a pod ním vyřezávané pontifikální křeslo s polstrováním. Presbytář je od lodi kostela oddělen lehce zvlněnou chórovou přepážkou s vyřezávanými balustry. Před přepážkou se nachází kamenná křtitelnice s dřevěným víkem, na němž byla původně plastika znázorňující křest Ježíše Krista.

Na pravé straně v lodi kostela stojí oltář Panny Marie se zasklenou vitrinou, ve které byla původně plastika světice. Po stranách oltáře se nacházely plastiky dvou andělů. Část výzdoby oltáře je uložena, část odcizena.

Původní románská apsida byla přeměněna na boční kapli, v níž je torzo oltáře sv. Kříže. Oltáři původně dominoval kříž s tělem Krista a čtyři sochy andělů. V centrální části se pak nacházela sádrová socha Srdce Ježíšova. Ve výklenku vpravo nad oltářem stála plastika sv. Josefa z 19. století. Pod výklenkem se sochou je trojdílná, šedomodrá zpodobnice z přelomu 19. a 20. století.

Celou šířku lodi nad vstupem do kostela zabírá kruchta nesená dvěma dřevěnými sloupy. Na kruchtě jsou instalovány varhany. Jde o malý, jednoduše pozitiv s osmi rejstříky. Datum jejich vzniku není známo, restaurovány byly v letech 1823, 1843 a v roce 1906 firmou Koblre z Lomnice nad Popelkou. Za 1. světové války byly z nástroje vyjmuty



cínové píšťaly a v roce 1918 byly osazeny nové, kovové.

V současnosti jsou všechny prvky mobiliáře ve velmi špatném stavu. Část z nich je uskladněna, část je zcizena, oltářní architektura a zpovědnice zůstaly na místě. V 70. letech 20. století byl proveden poslední inventurní soupis mobiliáře vlastníkem. V roce 1997 proběhla jeho dokumentace v rámci programu ISO pracovníky Národního památkového ústavu, pracoviště v Ústí nad Labem.

Kostel sv. Václava v Deštné začal v roce 2003 procházet postupnou obnovou, jejíž součástí bude i prohloubení poznání zchovalých částí původního románského kostela. V současné době je kladen důraz na zabezpečení objektu proti zatékání (obnova střešního pláště, obnova krovu a půdy, obnova oken) a probíhají restaurátorské práce na výmalbě.

Současná malířská výzdoba kostela pochází z roku 1912, o čemž svědčí nápis ve střední části segmentového záklenku nad okenním otvorem ve střední části presbytáře JOS. MÜHL / NEU PAKA / BÖHMEN. Pinx. 1912. Tuto skutečnost dokládá i zápis z farní kroniky, pořízený v roce 1912, ve znění: „Nachdem meine Pfarrkinder gegen mich freundlichen waren und durch das Vertrauen und die religiöse Betätigung mir das Leben versüßeten, so ließ ich die Kirche ad majorem Dei honorem von dem akademischen Maler Josef Mühl aus Neu-Paka in Böhmen ausmalen und die Statuen an den Altären, Hochaltar, Marienaltar, Kreuzaltar staffiren.“<sup>2</sup> Následuje text: „In dem Presbyterium wurden die Bilder der Hl. Apostelfürsten Petrus und Paulus eingemalt, weil sie Patronen meines Stammhauses sind.“<sup>3</sup> Tento zápis dokládá, že polopostavy apoštolů sv. Petra a Pavla, které se nacházejí v modrých polích na klenbě presbyteria, byly namalovány ve stejném roce, jako byla pořízena výmalba. Na základě srovnání s jiným dílem Josefa Mühla, oltářem sv. Jakuba z kostela sv. Jakuba Většího v Omicích z roku 1908, lze předpokládat, že i polopostavy světců jsou dílem tohoto malíře.

Josef Mühl pocházel z Nové Paky, kde se roku 1877 narodil v rodině malíře Antonína Mühla. Vyučil se v otcově dílně, která se specializovala na náboženské obrazy (oltářní obrazy, křížové cesty, prapory a interiéry kostelů, například na Sv. Hoře u Příbrami, na Vyšehradě, v Lázních Bělohrad, ale i práce ve Vídni). Po vyučení začal s otcem spolupracovat pod firemní značkou „*Ant. a Josef Mühl*“. Po otcově smrti Josef Mühl dílnu převzal. Vedle nových prací (Omicé, Deštná) se zabýval i restaurováním otcových maleb (například na Sv. Hoře u Příbrami, na Vyšehradě).<sup>4</sup>

Ve spodní části kostela po stranách presbyteria se nachází v pásech šablonová výmalba s opakujícím se monogramem IHS s korunkou a třemi hřeby, doplněná rostlinným motivem. Ve dvou bočních segmentových záklencích oken zůstaly zachovány nástěnné portrétní malby apoštolů Petra a Pavla, které jsou umístěny v modrém kruhu (nebe) a doplněny rostlinnými motivy (akanty a rozvilinami). V centrálním segmentovém záklenku je modré pole prázdné. Zřejmě doplňovalo plastickou výzdobu oltáře ukončeného plastikou Nejsvětější trojice. V meziokenních pásech lemovaných zelenými a růžovými pruhy se objevuje opět zdobení rozvilinou a akantem. Po stranách vítězného oblouku v horní části pod profilovanou hlavicí je bílou hlinkou proveden feston se zlaceným zdobením.

Na pravé stěně lodi se v dolní části zachovala šablonová malba z počátku 20. století, která je silně poškozená a ve spodních partiích odpadá i s omítkovou vrstvou. Pod výmalbou

2 SOKA Česká Lípa, FÚ Deštná, karton 6a, Liber Memorabilium II. pro Localia Toeschnensi ab anno 1886, s 100.

3 Tamtéž, s 101.

4 Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 1950, díl II., s 163.



je patrné ostění staršího portálu. V horní části lodi se nachází malba, která navazuje na výmalbu presbyteria.

Výmalba lodi i presbyteria je provedena hlinkou. Kvůli dlouhodobé absenci údržby, zatékání a vysoké vlhkosti v nevětraném kostele bez stabilního režimu malba i omítka místy odpadaly, zvětraly a byly napadeny plísní. V některých partiích se malba stírala i při jemném dotyku. Restaurátorka ak. mal. Olga Jeřábková v minulých letech provedla v lodi lokální fixaci malby, ošetření proti plísním a její doplnění v partiích, kde byla setřena. Na stropě došlo k doplnění omítkové vrstvy a restaurátorka provedla ve třech rozích klenby kopie ornamentální výmalby. V letošním roce započaly restaurátorské práce na výmalbě presbyteria.

V souvislosti s obnovou interiéru došlo i k obnově části okenních výplní, jež se v kostele nacházejí ve dvou druzích. V obou případech se jedná o vitrážová okna. Část oken, která prošla obnovou, je složena z nebarevných šestibokých skel v olověné vazbě. Pět velkých oken, dvě v presbyteriu, dvě v lodi a jedno na kruchtě, tvoří malované vitráže, z toho čtyři figurální a jedna nefigurální.

Vitrážová okna vznikala v letech 1917-1929. Všechna jsou dílem firmy Richard Schlein Grottaw im Böhmen (Hrádek nad Nisou). V presbyteriu se nachází dvojice oken s vyobrazením sv. Václava a sv. Cecílie („*Jos. Melzer, par. Widim. Für die Pfarrkirche widmete er zwei neue Fenster – darstellen den hl. Wenzeslaus und die hl. Caecilia - im Betrage von 1 000 Kronen*“),<sup>5</sup> která vznikla v roce 1917 jako připomínka světové války (*errichtet im Welt-Kriege 1914-1917*).<sup>6</sup> Tato okna jsou darem rodiny Wenzla Steinitze z Deštné. Lze předpokládat, že vyobrazení světci byli patrony rodiny Steinitzů.

Na kruchtě v pravé části je umístěno jediné nefigurální vitrážové okno v kostele. V centrální části vitráže se nachází lyra. Toto okno nechal pro kostel zhotovit v rámci své závěti kovář Anton Helbich z Deštné. Na části zničené mluvicí pásky je uveden vedle příjmení a povolání i nápis No 17, který s největší pravděpodobností odkazuje na číslo domu, což dokládá i zápis z farní kroniky: „*Am 17. Juli starb Anton Helbich, Schmied in Töschen 17. Für die Kirche stiftete er ein Fenster (1000 Kc), außerdem 500 Kc als Legat für eine hl. Messe alljährlich.*“<sup>7</sup> Podobný text se zachoval v uceleném znění na vitráži v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Pavlovicích (okres Česká Lípa), kde je v rámci nápisu i text „*Albin Körprich aus Pablowitz No 18*“.

Dvojice vitrážových oken s vyobrazením sv. Alžběty Durynské a sv. Vincence, která jsou zrcadlově umístěna naproti sobě po obou stranách lodi, pochází z roku 1929. Dárce oken byla paní Elizabeth Tepper z Bukovce, jež zemřela dne 15. 12. 1929. („*Am 15./12. starb in Buckholz Frau Elisabeth Tepper – eine große Wohltäterin unserer Kirche. Zwei gemalte Fenster – St. Elisabeth u. St. Vinzenz – ließ sie in der Kirche anbringen durch die Firma Schlein in Grottaw; - Kostenaufwand: 4000 Kč.*“)<sup>8</sup>

Všechna vitrážová okna jsou ve špatném stavu. I přes částečnou ochranu kovovými sítěmi dochází k jejich poškozování, k mizení částí mluvicích pásek a nápisových polí i k porušování figurálních částí. Poškození jsou zatím lokální, a tak by bylo možné v případě rychlého restaurátorského zásahu zachovat původní vitráže s drobnými doplňky v jejich

5 SOKA Česká Lípa, FÚ Deštná, karton 6a, Liber Memorabilium II. pro Localia Toeschnensi ab anno 1886, s 112.

6 Část nápisu na mluvicí pásce obou vitrážových oken.

7 SOKA Česká Lípa, FÚ Deštná, karton 6a, Liber Memorabilium II. pro Localia Toeschnensi ab anno 1886.

8 Tamtéž.

historické podobě. Pokud se však bude restaurátorský zásah dlouhodobě odkládat, mohou být poškození nevratná, jak je tomu například v kostele sv. Jiří v Dobranově (okres Česká Lípa).

Kostel sv. Václava v Deštné není příkladem gesamtkunstwerku, ale ukázkou postupného přeměňování a vybavování. Jednotlivé části mobiliáře vznikaly dle potřeb farnosti. Nejstarší dochovanou částí mobiliáře je kazatelna ze 16. století, naopak vitrážová okna byla doplňována ještě ve 20. letech 20. století. Je dokladem života farnosti, z níž byla většina členů včetně faráře po skončení 2. světové války odsunuta do Německa. Přes neutěšený stav samotné architektury kostela i jeho vybavení je možné doufat, že se vzhledem k započaté obnově podaří tuto kulturní památku zachránit a vrátit dochované části mobiliáře po restaurování na původní místo.

**Prameny:**

SOKA Česká Lípa, Farní úřad Deštná.

**Literatura:**

Šamánková, E.: Kostel sv. Václava v Deštné, Praha 1955, Zprávy památkové péče 15.

Kracíková, L. – Smetana, J.: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa, Praha 2000.

Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 1950.

Kinský, B.: Dubské Švýcarsko, Semily 1936.

Krčmář, M.: Nutnost obnovy a dokumentace vitrážových oken v nevyužívaných kostelech na příkladech z Českolipska, v tisku.



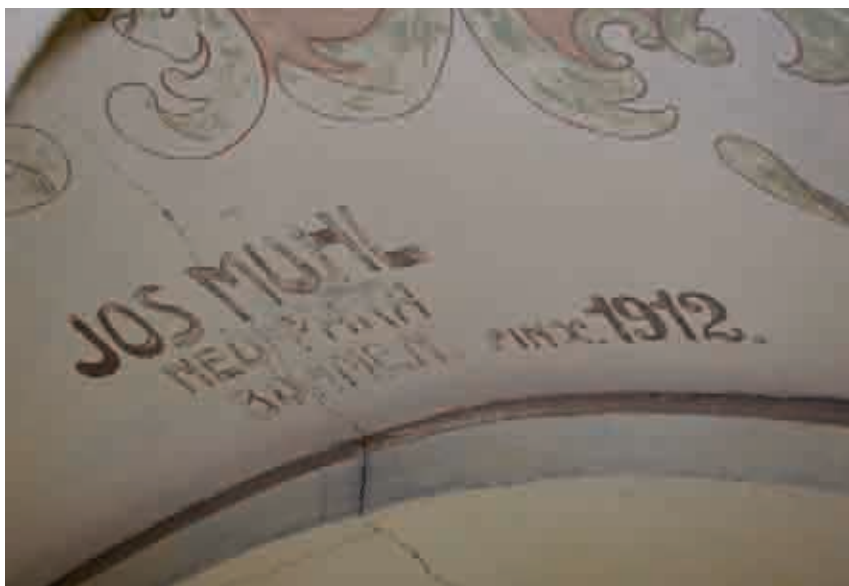
Obr. 1. Hlavní průčelí kostela.



Obr. 2. Interiér, přízemí vpravo, vitráž sv. Vincence.



Obr. 3. Šablonová výmalba dolní části presbyteria.



Obr. 4. Pohled do presbyteria, signatura z roku 1912.



Obr. 5. Vitráž vpravo pod kruchtou sv. Alžběta Durynská stav unor2007.





---

## Architekti a stavitelé předválečného Jablonce

Hana Luštická

Jablonec nad Nisou podobně jako řadu dalších měst „německého“ severozápadního pohraničí charakterizovala v období mimořádné prosperity, kterou zažil v poslední třetině 19. a v první třetině 20. století vysoká kvalita a pestrost architektonické tvorby. Důvodem byl úzký kontakt s čelnými evropskými kulturními centry,<sup>1</sup> značné finanční možnosti investorů a vynikající úroveň místního uměleckého řemesla. Většina z významných jabloneckých staveb pochází z tohoto období a jejich architektky a stavitele známe. V řadě případů je však obtížné získat o nich bližší údaje, neboť byli až na několik výjimek německé národnosti a poválečným odsunem došlo ke ztrátě nebo zničení řady dobových pramenů a k přerušení přirozeného předávání informací mezi generacemi.

Z významných architektů, kteří v Jablonci působili, je třeba jmenovat zejména **Josefa Zascheho** (1871–1957), významného představitele secese a moderny. Zasche byl jablonecký rodák, narodil se v chalupě č. p. 164 v Křížové ulici.<sup>2</sup> Studoval na průmyslové škole v Liberci<sup>3</sup> a poté na vídeňské Akademii výtvarných umění u profesora Karla von Hasenauera. Po ukončení studií ve Vídni spolupracoval s ateliérem Friedricha Ohmanna a od roku 1895 působil v Praze jako samostatný architekt. Byl předsedou Sdružení německých architektů v Čechách,<sup>4</sup> spolupracoval s předními českými architekty Janem Kotěrou a Pavlem Janákem a svými stavbami významně ovlivnil architektonickou scénu své doby. Po 2. světové válce byl vzhledem ke své německé národnosti zařazen do odsunu, při kterém došlo ke zničení celého jeho archivu. Poslední léta života prožil v obci Schackensleben u Magdeburku, kde také zemřel.<sup>5</sup>

Josef Zasche je autorem či spoluautorem řady významných staveb v Praze, například bankovního domu Vídeňské bankovní jednoty na Příkopech, paláce Pražské železářské společnosti v Opletalově ulici, domu U Tří jezdců na Senovážném náměstí a Kantorovy vily v Bubenči, a v severočeských městech, například v Chomutově, Ústí nad Labem, Aši, Teplicích a Jablonci nad Nisou.

První stavbou, kterou Josef Zasche realizoval v rodném Jablonci, je starokatolický kostel Povýšení sv. Kříže, stojící ve východní části města. Kostel byl postaven v letech 1900–1902 a je pokládán za nejcistší a nejkrásnější secesní sakrální stavbu v Čechách. Jeho mimořádná působivost je dána především dokonale zvládnutým hmotovým řešením, které podtrhuje střízlivá výzdoba fasád. Nevýraznou urbanistickou polohu Zasche vyrovnal vysokou věží a převýšením průčelního štítu. Kostel je jednodlní, s vysokou hranolovou mírně se zužující věží při levé straně hlavního průčelí. Hlavní průčelí má zvlněný štít hruškovitého tvaru s kruhovým oknem zaskleným vitráží s rostlinným dekorem. Při jeho pravé straně je umístěna polygonální křesťní kaple. Věž i kaple před průčelím mírně předstupují. Boční strany lodě jsou prolomeny třemi polokruhově zakončenými okny s vitrážemi s obdobným dekorem jako u okna v průčelí. Nad okny vybíhají ze střechy zvlněné štítové nástavce, které jsou zmenšenou tvarovou obdobou hlavního štítu. Nad závěrem lodi je sanktusová věžička. Presbyterium je odsazené, polygonální, s třemi kruhovými okny s totožným dekorem jako u okna ve štítu. Hlavní vstup je v průčelí, má předsunuté kamenné schodiště a předsín s postavami zpívajících andělů na nárožích. S ohledem na polohu v záplavovém



území je kostel částečně podsklepený. V suterénních prostorách byly umístěny kromě sakristie i místnosti pro kostelníka a kotelná s uhlíkem. Stavbu realizovala jablonecká stavební firma Emiliana Herbiga.

Další Zascheho jabloneckou realizací je vila č. p. 1885 na rohu ulice Korejské a Jugoslávské (vila Dressler), postavená kolem roku 1910 pro Heinricha Dresslera. Má členitý půdorys ve tvaru písmene L, střechy jsou valbové, fasády téměř nedekorované, vnitřní schodiště je umístěno v kulaté schodišťové věži. Dominantním prvkem stavby je před-sazené zděné schodiště s plnou poprsní zdí vedoucí z terasy na zahradu. Pod terasou je fontánka zdobená skleněnou mozaikou. Vila je patrně první stavbou architektonické moderny v Jablonci a svým řešením připomíná Modrý dům v Praze-Bubenci. Dnes slouží jako mateřská škola.

Nedaleko odtud, na rohu ulic Korejské a Opletalovy, stojí další Zaschem navržená vila č. p. 2137 (vila Giebisch). Stavebníkem byl významný jablonecký advokát JUDr. Josef Giebisch a dle datace na fasádě byla dokončena v roce 1912. Jedná se o rozsáhlou členitou barokizující patrovou stavbu s vysokou mansardovou střechou a opět velmi úspěšně dekorovanými fasádami. Polozapuštěný suterén využíval JUDr. Giebisch pro svou advokátní praxi, v přízemí se nacházely reprezentační prostory a patro bylo určeno soukromému užívání rodiny.<sup>6</sup> Dnes je vila rozdělena na několik samostatných bytových jednotek a působí značně neutěšeným dojmem.

V letech 1930–1931 byla v Jablonci postavena Zascheho nejvýznamnější stavba, kterou je kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova na Horním náměstí. Kostel je řešený ve stylu meziválečné moderny a stal se novou dominantou a symbolem města. Zasche na kostel vypracoval několik návrhů, první pochází již z roku 1905. Tyto návrhy předpokládaly obdobný půdorys i řazení hmot, jako má realizovaný kostel, avšak vlastní architektonické řešení bylo odlišné. Pro nedostatek finančních prostředků byla stavba odsunuta až do 30. let 20. století. Stávající kostel je trojlodní pseudobazilika s polygonálně zakončeným presbyteriem, příčnou lodí a vysokou hranolovou věží, která je zastřešena nízkým jehlanem. Fasády jsou obloženy hnědými keramickými tvarovkami,<sup>7</sup> doplněnými kamennými a betonovými prvky. Jednoduché, hladké průčelí má v přízemí trojdílný vstup obložený hlazeným kamenem, nad jehož středem vybíhá po celé výšce průčelí trojboké okno. Nad oknem přesahuje do střechy vysoký kříž. Monumentalita vstupu je zdůrazněna předsunutím bočních lodí, které člení vysoká pravoúhlá okna s vitrážemi. Obdobná okna se nacházejí i v polygonálním presbyteriu.

Prostřednictvím věže je ke kostelu připojena jednopatrová budova fary s valbovou střechou, jejíž architektonické řešení pláště je totožné s řešením kostela.<sup>8</sup> Střechy jsou kryty tmavou pálenou taškou bobrovkou. Interiér kostela je velmi střízlivý s příznanou železobetonovou konstrukcí. Stavbu realizovala jablonecká firma Ing. Maxe Dauta. Areál kostela původně doplňovala Rüdigerova kašna se sochou rytíře Rüdigerera z eposu o Nibelunzích od berlínského sochaře Franze Metznera, která byla po skončení 2. světové války jako symbol velkoněmectví odstraněna.<sup>9</sup>

Architektem, jenž se v předválečném Jablonci projevil nejvýrazněji, byl bezesporu **Robert Hemmrich** (1871–1946). Hemmrich se narodil v Jablonci v rodině zámečníka. V letech 1885–1889 studoval na průmyslové škole v Liberci, pravděpodobně s Josefem Zaschem a Adolfem Loosem, a v roce 1895 složil stavitelskou zkoušku v rakouském Linci. Později absolvoval několik studijních cest za poznáním evropské architektury po Itálii,

Švýcarsku, Rakousku a Německu. Jako samostatný architekt pracoval od roku 1902. Byl mimořádně produktivní, neboť podle jeho návrhů bylo v Jablonci a okolí postaveno či přestavěno údajně více než pět set různých staveb.<sup>10</sup> Hemmrich byl také významnou postavou uměleckého a společenského života českých Němců, mimo jiné jako člen Metznerbundu.<sup>11</sup> Po 2. světové válce měl být odsunut, avšak zemřel ještě v Jablonci na jaře v roce 1946.

Mimo Jablonec, kde je soustředěn největší počet jeho staveb, navrhoval například v neďalekém Liberci hotel Praha na Náměstí Dr. E. Beneše, v Loučné nad Nisou kapli sv. Josefa, v Jiřetíně pod Bukovou komplex továrních budov pro firmu Schowanek, rozhledny na Černé Studnici, Bramberku, tanvaldském Špičáku a Prosečském hřebeni, v Novém Městě pod Smrkem městské lázně, v Josefově Dole a na Dobré Vodě pomníky padlým, ve Smržovce, Antonínově a Jiřetíně školní budovy. Jako většina architektů své doby začínal Hemmrich projektovat v historizujících slozích a přes secesi dospěl k moderně, přičemž jeho poslední realizace jsou zřetelně ovlivněny funkcionalizmem. Celý tento vývoj je v Jablonci dobře zdokumentován.

Jeho první stavbou, ještě ovlivněnou německou novorenesancí, je dům č. p. 1420 v Pražské ulici datovaný rokem 1898. Postupem času si mistrně osvojil secesní sloh, především osobitou formu geometrické secese zřejmě ovlivněnou prvky jablonecké bižuterní výroby. K jeho raným pracím ještě ve stylu florální secese patří dům č. p. 1664 v ulici E. Floriánové, dle datace na fasádě z roku 1902. Další znamenitou ukázkou florální secese jsou Scheiblerovy domy č. p. 1773-1776 postavené v roce 1903 vedle Zascheho starokatolického kostela. Jedná se o čtyři řadové vily s odlišným hmotovým řešením i plastickou výzdobou, ale s jednotnou architektonickou ideou, kterou bylo dotvoření prostoru vedle kostela. Jemu nejbližší dům sloužil jako starokatolická fara. Tato skutečnost je zdůrazněna obdobným štukovým dekorem. Vzhled domů poznamenala řada nepřilíhů šťastných pozdějších úprav, avšak ruka nadaného architekta je zde stále znát.

Přistavba k hotelu Zlatý lev v Kostelní ulici z roku 1906 má již fasády bez florálních motivů, pouze s geometrickými dekory doplněnými skleněnými a keramickými prvky.<sup>12</sup> Další Hemmrichovou významnou realizací je dům č. p. 407 na Mírovém náměstí (původně Café Habsburk, později Jizera), postavený po roce 1908. Jedná se o nárožní čtyřpodlažní dům, jehož fasády byly bohatě zdobeny drobnými geometrickými secesními dekory. V secesním stylu byly řešeny i interiéry kavárny v prvním patře. V 60. letech 20. století byly fasády domu v souladu s tehdejšími představami „modernizovány“ a veškerá výzdoba vzala za své.

Na křižovatce ulic Poštovní a Budovatelů byla v letech 1908–1909 postavena podle Hemmrichova projektu budova městských lázní č. p. 430, opět ve stylu geometrické secese. Jedná se o reprezentativní objekt na půdorysu ve tvaru písmene U s třípodlažním nárožím a dvoupodlažními křídly. Nad nárožní částí je okrouhlá oplechovaná větrací věžička. Jihovýchodní průčelí člení vysoká okna plovárny, dnes zazděná sklobetonovými tvárnicemi, nad nimiž zůstaly zachovány štítové vikýře. V 60. letech 20. století byly fasády zbaveny plastické výzdoby a opatřeny hrubým nástřikem. Objekt, který má dosud v interiérech zachovanou řadu původních prvků včetně bazénu, je dnes bez využití.<sup>13</sup>

Z dalších realizací lze například uvést dům č. p. 595 v ulici J. A. Komenského s pozdně secesní fasádou členěnou mělkými arkýři a zdobenou geometrickými štukovými dekory, postavený okolo roku 1910. V téže ulici byl podle Hemmrichova návrhu kolem roku 1920 postaven dům č. p. 2486 s fasádou zdobenou prvky ve stylu art deco. Asi z poloviny

20. let 20. století pochází moderní úprava průčelní fasády původně novorenesančního domu č. p. 1534 v Lidické ulici. Zajímavá je i přestavba původně rovněž novorenesančního domu č. p. 376 na rohu ulic Podhorské a Smetanovy z roku 1928, kde byly opět použity prvky slohu art deco. Tento dům má nápadité řešení nároží, kde je pozemek zastavěn pouze do výše prvního podlaží a plochá střecha tvoří velkou terasu zakončenou kruhovým otevřeným altánem. Protože v objektu byla cukrárna s kavárnou, sloužila terasa hostům jako „zahrádka“. Dnes je tento dům charakteristickým znakem této části města.

Nepřehlédnutelná budova č. p. 678 na Dolním náměstí, postavená v roce 1932 na místě historizujícího domu s nárožní věží, má rovněž stavební plány signovány Hemmrichovým jménem. Přestavba původně pozdně klasicistního domu č. p. 487 na Mírovém náměstí (původně hotel Erlebach později Corso) je již ovlivněna funkcionalismem. Dům byl v pozdějších letech stavebně upravován, ale základní myšlenka zůstala zachována. Také v Zahradním městě a okrajových čtvrtích stojí řada Hemmrichem navrhovaných objektů, které dodnes upoutávají kvalitním architektonickým řešením.

Další jméno, které se velmi často vyskytuje na stavebních plánech jabloneckých domů, je **Emilian Herbig**, jenž byl rovněž majitelem velké stavební firmy. Herbig se narodil ve Vrkoslavicích (dnes jsou předměstím Jablonce nad Nisou) a byl stejně jako Zache, Hemmrich a další absolventem liberecké průmyslové školy. Také on vyšel z německé novorenesance, z níž plynule přešel k secesnímu slohu. Německá novorenesance ho ovlivnila i při stavbě vlastního domu č. p. 1174 v dnešní Máchově ulici, dle datace na teracové podlaže dokončeného v roce 1898.

S Herbigovým jménem jsou však spojeny především výstavné exportní domy s členitými bohatě dekorovanými fasádami a střechami zdobenými věžičkami a štíty, které jsou dodnes pýchou města. Jedním z nich je původně tradiční novorenesanční dům č. p. 805 v Podhorské ulici (exportní dům Freitag) přestavěný Herbigem v roce 1901. Řešení průčelní fasády je provedeno ještě v duchu německé novorenesance, ale je zde již uplatněna řada secesních prvků. Dalším z těchto domů je dům č. p. 564 v Podhorské ulici (exportní dům Hassis). Tento dům postavený začátkem 20. století je přes řadu prvků typických pro německou renesanci secesní. Zřetelné secesní tvarosloví charakterizované vzdušnými poutci mají okna, secesně ztvárněné jsou i další části stavby. V interiérech se zachovala řada původních hodnotných prvků, obzvláště cenný je vstupní vestibul a schodiště. Typově příbuzný je dům č. p. 398 v Jiráskově ulici (exportní dům Zimmer & Schmidt), jehož stavba začala v roce 1904 a ve stejném pojetí byla dokončena v roce 1922. V objektu dnes sídlí Muzeum skla a bižuterie a v letech 2002–2004 byl nákladně rekonstruován.

Na archivní dokumentaci se přibližně ve 20. letech 20. století se objevuje i jméno Emil Herbig. Můžeme se domýšlet, že se jednalo o syna či jiného blízkého příbuzného Emiliána Herbiga, s jistotou to však dnes tvrdit nemůžeme.

Jméno architekta **Arweda Thameruse**, také majitele stavební firmy, je spjato především s přestavbou evangelického kostela. Tento kostel byl vybudován v letech 1833–1838 zednickým mistrem Josefem Wörfelem z Liberce a tesařským mistrem Marrasem z Jablonce. Podle nařízení Tolerančního patentu byl původně bez věže. Po zrovnoprávnění evangeliků s katolíky k němu byla v roce 1861 přistavěna tesařským mistrem Ferdinandem Miksem dřevěná věž. Pro špatný stavební stav byl v roce 1892 Arwedem Thamerusem přestavěn v novogotickém slohu. Jedná se o jednodlný kostel s předsazenou vysokou hranolovou věží s jehlančovým zastřešením a obdélnou sakristií navazující na presbytář. V závěru lodi

je sanktusová věžička. V průčelí a v sakristii se nachází rozetové okno, ostatní okna mají rozetový oblouk. Portál hlavního vstupu v průčelí je ústupkový. Omítky jsou zdobeny pásovou bosáží a členěny pilastry zakončenými na věži i na lodi fiálami. Dnes je kostel v majetku Československé církve husitské.

Další významnou budovou, kde figuruje jméno Arweda Thameruse, je novorenesanční budova dnešní sokolovny č. p. 1054 ve Fügnerově ulici. Autorství této budovy je však dosud značně nejisté. Na projekt budovy vypsál jablonecký Turnverein soutěž, která byla obelána dvaceti návrhy. Odměnu získal návrh Arweda Thameruse a Franze Haslera, doporučena byla práce Philippa Hannovera, který zajímavě zpracoval uspořádání velkého a malého sálu. Další soutěž byla vypsána na založení objektu, které bylo možné až v hloubce čtyř metrů, a tady komise doporučila k realizaci projekt architekta Roberta Stübchena Kirchnera. Řešení budovy ovlivnil i majitel prováděcí stavební firmy Karl Daut a později ji upravoval Robert Hemmrich. Sokolovna byla postavena v letech 1897–1898. Jedná se o monumentální solitérní budovu se dvěma nadzemními podlažními a poloza- puštěným suterénem. Fasády jsou zdobené pásovou rustikou, hlavní průčelí je členěné dvěma rizality a bohatě dekorované štukovými novorenesančními prvky. V jižním rizalitu je v mohutném portálu umístěn hlavní vstup. Nad halou za tímto vstupem je situovaná hranolová věž s oválnými okny a čtyřdílnou kopulí.

Arwed Thamerus je také autorem známé secesní vily č. p. 1874 V nivách s originálním asymetrickým štítem. Bohužel okolo roku 1980 byly původní omítky nahrazeny tehdy ob- líbeným břizolitovým nástřikem. Rehabilitace této hodnotné stavby je však stále možná. Jako autor funkcionalistického domu č. p. 469 na začátku Podhorské ulice a ve spojitosti s přestavbou domu č. p. 1861 v ulici Budovatelů v roce 1934 je uváděn arch. Alfréd Thamerus. V jakém byl příbuzenském poměru s Arwedem Thamerusem, se v současné době můžeme pouze dohadovat.

V souvislosti s budovou sokolovny byl již vzpomenut architekt **Robert Stübchen-Kirchner**, který se narodil roku 1852 v Praze. Stübchen-Kirchner absolvoval pražskou Německou vysokou školu technickou a současně navštěvoval kurzy kreslení na pražské Akademii výtvarných umění a přednášky z dějin umění na Karlově univerzitě. Po studiu absolvoval praxi u svého učitele Josefa Zítka. V roce 1885 byl jmenován profesorem liberecké průmyslové školy a také správcem odborné školy v Jablonci. Po osamostatnění jablonecké školy se stal v letech 1885-1898 jejím prvním ředitelem.

Od poslední čtvrtiny 19. století se stále častěji objevovalo na stavebních plánech vý- znamnějších budov jméno **Karl Daut**, opět majitel velké stavební firmy. V Jablonci i v okolí postavil řadu domů a na mnoha se podílel také autorsky. V jeho šlépějích kráčeli i synové. Nápis v přízemí budovy Městského úřadu v Rychnově u Jablonce nad Nisou sděluje, že byla postavena podle projektu arch. Karla Dauta mladšího z Jablonce a Heinri- cha Möseho z Chrástavy stavitelem Emilianem Herbigem. Dalším synem Karla Dauta byl Maxmilián (Max) Daut (1887-?), který absolvoval libereckou průmyslovou školu a poté v letech 1908–1911 studoval stavební inženýrství na dráždanské technice. Jeho jménem je signován projekt domu č. p. 510 v Podhorské ulici, který je ukázkovým příkladem tzv. nové věcnosti. Mimo tyto objekty Dautové navrhli a postavili mnoho dalších staveb, na- příklad v Jiřetíně, Tanvaldu, Smržovce a Rychnově u Jablonce nad Nisou.

Budovu divadla, symbolu vzrůstajícího významu města, projektovala známá vídeňská firma **Fellner & Helmer**. Zakladatelem tohoto architektonického ateliéru byl Ferdinand

Fellner starší (1815–1871), který se narodil ve Vídni jako desáté dítě tesařského mistra. V letech 1834–1837 studoval architekturu na vídeňské Akademii výtvarných umění a později absolvoval k doplnění vzdělání cestu po Itálii. Ve Vídni se stal časem uznávaným specialistou na projektování veřejných budov a v jeho šlépějích se vydal i jeho syn Ferdinand Fellner mladší (1847–1916), který po ukončení reálné školy vystudoval architekturu na vídeňské Vysoké škole technické. Přitom již pomáhal svému otci při projektech divadel. Po otcově smrti založil společnou firmu se svým vrstevníkem a zaměstnancem otcova ateliéru Hermannem Helmerem (1847–1919).

Hermann Helmer se narodil v hannoverském Harburgu jako dítě zlatníka a obchodníka. Vyučil se zedníkem a potom postupně studoval v Nienburgu, Hannoveru a Mnichově. V roce 1868 nastoupil jako kreslič v ateliéru Ferdinanda Fellnera staršího. V roce 1870 vyhrál soutěž na divadlo ve Warasdinu a začal projektovat samostatně. S Ferdinandem Fellnerem mladším se spojili ve společném ateliéru v roce 1873. Oba architekti úspěšně spolupracovali až do Ferdinandovy smrti. Poté ateliér ještě pokračoval pod vedením Hermannu Helmera, ale když i on o tři roky později zemřel, zanikl.

Fellner a Helmer se stali pravděpodobně nejpłodnějšími divadelními architekty všech dob, neboť realizovali téměř padesát divadelních budov. Mezi jinými to jsou divadla v Liberci a Mladé Boleslavi, dále například v Brně, Karlových Varech, v německém Giesenu, Darmstadtu a rakouském Grazu, Salzburgu, Klagenfurtu a Badenu. Ateliér až do začátku 20. století stavěl honosná, bohatě zdobená a vybavená divadla v historizujících slozích. Teprve na sklonku své existence se architekti nechali ovlivnit secesí, což se projevilo v menší okázalosti a využívání nových technologií. Tyto vlivy lze pozorovat i na budově jabloneckého divadla.

Divadlo bylo postaveno v letech 1906–1907 v eklektickém slohu s převahou secesních prvků na rohu dnešní ulice Liberecké a Poštovní. Přestože plány na jeho stavbu byly předloženy jménem projekčního ateliéru Fellner & Helmer, uvádí se, že jeho autorem byl Hermann Helmer. Divadelní budova má nižší přední část pro diváky, krytou valbovou střechou s větrací věžičkou, a zvýšenou zadní část s prostorem jeviště se sedlovou střechou zdobenou lyrami. V hlavním průčelí jsou mezi dvěma pylony umístěny troje vstupní dveře kryté prosklenou stříškou nesenou litinovými konzolami, nad kterými jsou vysoká úzká okna do foyeru. Nad korunní římsou se zvedá prolamovaná atika s nápisem Městské divadlo. Na pylonech vystupujících nad atiku jsou umístěny vozy tažené tygry, na nichž původně stály alegorické ženské postavy: Thálie, múza komedie držící hůl, vavřínový věnec a komickou masku a Europé, múza hudby držící lyru a trubku. Obě sochy však byly sneseny v 60. letech 20. století při opravách a jejich další osud není znám. Hlavní divadelní budovu doplňovala tzv. pomocná divadelní budova č. p. 520, ve které byly divadelní dílny a skladiště kulis. Dnes v budově sídlí jedna z fakult Technické univerzity Liberec.

Dalším významným vídeňským architektem, který v Jablonci pracoval, avšak jehož dílo se bohužel nedochovalo, je **Wilhelm Stiassny** (1842–1910), přední představitel architektonického eklektismu. Wilhelm Stiassny se narodil v Bratislavě v rodině vídeňského obchodníka židovského původu. Studoval nejdříve na vídeňské polytechnice a od roku 1861 na vídeňské Akademii výtvarných umění, kde byl žákem profesorů van der Nülla, Siccarda von Siccardsburg, Rössnera a Schmidta. V roce 1866 si založil ve Vídni projekční ateliér a brzy se stal jedním z nejvyhledávanějších architektů své doby. Stavěl nejen ve Vídni a jejím okolí, ale i v řadě zemí rakousko-uherské monarchie. Patřil k zakladatelům

Společnosti pro záchranu a konzervování židovských uměleckých a historických památek, která jako jedna z prvních upozornila veřejnost na nutnost ochrany starých židovských pamětihodností.

V dlouhém seznamu jeho staveb zaujímají významné místo stavby pro židovské obce. V Čechách navrhl čtyři synagogy: v Jablonci nad Nisou, v Čáslavi, v Praze Jubilejní synagogu a Vinohradskou synagogu zničenou za války. Jablonecká synagoga byla postavena v roce 1892 na pozemku, který dnes leží na rohu ulic Jiráskovy a U muzea a během Kříš-tálové noci z 10. na 11. listopad 1938 byla vypálena nacisty. Jednalo se o nápadnou budovu, provedenou v pseudomaurském slohu s průčelím s věžovitě zdůrazněnými nárožními završenými kopulemi. Fasády byly zdobeny obkladem z režných cihel v kombinaci žluté a červené barvy. Synagogu vybuodoval jablonecký stavitel Franz Kaudela. Dnes na jejím místě stojí památník připomínající zmizelé židovské obyvatele předválečného Jablonce.

Plány pro novorenesanční budovu poštovního úřadu postavenou v letech 1892-1894 na rohu ulic Liberecké a Opletalovy vypracoval opět vídeňský architekt, **Friedrich Setz**. Jedná se o reprezentativní dvoupodlažní čtyřkřídlový objekt s valbovými střechami, členěnými štíty a vikýři. Nad rizalitem, umístěným ve středu hlavního průčelí, je neckovitý nástavec s balustrovanou atikou a hodinami v edikule. Budova byla původně zdobena čtyřmi sochami. Na štítech bočních průčelí stál listonoš a postilion, v průčelí vedle hodin alegorie telefonního a telegrafního provozu. Do dnešních dnů se nedochovala ani jedna z nich. Objekt je typickou správní budovou rakousko-uherské monarchie. Stavbu provedla místní firma Arweda Thameruse. Friedrich Setz byl i autorem obdobně řešené budovy pošty v Liberci. Na tomto objektu se sochařská výzdoba dochovala.

Kromě vídeňských architektů v Jablonci působili i architekti z dalšího významného kulturního centra, z Drážďan. Za všechny můžeme jmenovat ateliér architektů **Losowa a Kühneho**, kteří projektovali ve 20. letech 20. století neoklasicistní vilu č. p. 2573 v Riegrově ulici pro obchodního radu Hugo Löbla.

Při rekapitulaci těch, kteří se zasloužili o tvář města, nelze vynechat jméno známého a úspěšného libereckého architekta **Maxe Kühna** (1877–1944). Max Kühn se narodil v Trutnově, vystudoval vídeňskou Vysokou technickou školu a po jejím absolutoriu pracoval krátký čas spolu se svým bývalým spolužákem, vídeňským rodákem, Heinrichem Fantou v ateliéru vídeňského profesora Maxe Ferstela. V roce 1903 přišel do Liberce, kde začal vyučovat na liberecké průmyslové škole a zároveň i samostatně projektovat. V roce 1904 přišel do Liberce i jeho bývalý kolega Heinrich Fanta, který se stal rovněž profesorem na průmyslovce, a oba architekti spolu úspěšně spolupracovali až do roku 1918, kdy Heinrich Fanta odešel učit na Vysokou školu technickou do Brna.

Společně vyprojektovali například kostel Panny Marie U Obrázku a kostel sv. Antonína Paduánského v Ruprechticích nebo kostel sv. Máří Magdalény a budovu pobočky České eskomptní banky v Liberci. V dalších letech navrhl Kühn samostatně například budovu Ústavu pro zvelebování živností a palác pojišťovny Riunione Adriatica v Liberci a řadu dalších staveb mimo Liberec (v rodném Trutnově, Frýdlantu v Čechách, Novém Městě pod Smrkem, Hostinném a další).

V Jablonci jsou známy dvě jeho realizace. Tou první je nepřehlédnutelná neoklasicistní budova bývalé jablonecké pobočky České eskomptní banky postavená v roce 1924. Tento objekt s č. p. 571 stojí na rohu ulic Podhorské a Jiráskovy a má čtyři nadzemní a dvě podzemní podlaží. Pohledová průčelí mají přízemí členěna svislými pásy v kamenném



obkladu, hlavní vstup je umístěn v portálu zvýrazněném kanelovanými polosloupy. Mezi okny druhého a třetího patra jsou ze štuku provedena pravouhlá pole s osmicípou hvězdou a portréty ve vysokém reliéfu uprostřed. Třetí a čtvrté podlaží odděluje mohutná parapetní římsa. V přízemí objektu jsou dnes obchody, bankovní provoz připomínají pouze trezory zachované v suterénu. Budovu stavěla jablonecká firma Ing. Maxe Dauta.

Druhou známou Kühnovou realizací v Jablonci nad Nisou je vila č. p. 2875 postavená okolo roku 1930 na rohu Skřivánčí a Wolkerovy ulice. Jedná se o jednopatrovou vilu s valbovou střechou a s mohutným vstupním portálem, který nese široký balkon s jednoduchým zábradlím.

Dalším libereckým architektem, jehož dílo souvisí i s Jabloncem nad Nisou, je **Oskar Rössler**, autor řady zajímavých staveb v Liberci, například pozdně secesních škol v Husově ulici. V Jablonci nad Nisou navrhl pro exportéra Klaara reprezentativní neoklasicistní budovu č. p. 348. Jedná se o třípodlažní dům se zaobleným nárožím a lomenou střechou. Průčelní fasády jsou členěny pilastry vysokého řádu a jednoduše zdobené lizénovými pásy. Objekt je součástí impozantní fronty exportních domů lemujících Podhorskou ulici. V současné době je v objektu odborné bižuterní učiliště a jeho vzhled je narušen pozdějšími nevhodnými stavebními úpravami.

Ze starších architektů je třeba se zmínit o uznávaném libereckém architektovi **Edmundovi Trossinovi**, který projektoval nádherný novorenesanční dům č. p. 4 naproti liberecké radnici. Ve Vratislavicích postavil společně s Paulem Waglerem novorenesanční budovu obecné a měšťanské školy a v Jablonci navrhl budovu Jablonecké spořitelny na Mírovém náměstí. Na tomto místě stála původně farní škola postavená ve 20. letech 19. století. Okolo roku 1880 byla na jejím místě podle projektu Edmunda Trossina postavena (nebo byla stará škola zásadně přestavěna) stávající novorenesanční budova. Další Trossinovou významnou realizací v Jablonci byla přestavba objektu Střelnice, situovaného ve svahu nad městem. Budova Střelnice byla postavena v letech 1870–1871 stavitelem Marassem. Již v roce 1888 byla podle projektu Trossina upravena a doplněna v průčelí o dvě hranolové věže. Při dalších stavebních zásazích byly věže sneseny. Dnes je zcela přestavěná budova součástí sportovního areálu s fotbalovým hřištěm a lehkootletickou halou, který nese její jméno - Střelnice.

Dalším ze starších libereckých architektů byl **Gustav Sachers**. Sachers, který se později stal majitelem jedné z největších stavebních firem v Liberci, studoval na bavorské Akademii výtvarných umění a v rodném městě i v okolí realizoval řadu významných staveb, například Liebigovu vilu č. p. 81, která je dnes sídlem Liberecké oblastní galerie, a dnes již neexistující evangelický kostel na Náměstí Českých bratří.

V Jablonci postavil v letech 1866–1869 první radnici ve stylu mnichovské novorenesance. Radnice stojí v exponované nárožní poloze na severní straně Dolního náměstí. Je to dvoupatrový reprezentativní objekt s nárožní věží a omítkou zdobenou kvádrováním. Vysoká okna v druhém patře prozrazují slavnostní sál. Hlavní vstup byl již několikrát upravován. Dnes v budově sídlí městská knihovna. Dalším objektem, který Gustav Sachers v Jablonci postavil, je podle dochovaných plánů novorenesanční dům č. p. 698 v ulici Generála Mrázka.

Výrazným představitelem mladší generace architektů byl Rudolf Günter (1902-?), který se narodil v Jabloneckých Pasekách. Po studiích a nezbytné zahraniční cestě začal projektovat a jako poměrně velmi mladý se mohl chlubit řadou úspěšných realizací nejen v rod-

ném Jablonci nad Nisou, ale i v Liberci, Kokoníně, Rychnově a dalších sídlech. Vzhledem ke své německé národnosti musel po 2. světové válce české země opustit a v projektování pokračoval v Německu.<sup>15</sup>

V Jablonci realizoval několik domů, které patří mezi nejkvalitnější ukázky moderní architektury ve městě. Je to například dům č. p. 91 stojící na rohu ulic Palackého a 28. října. Je čtyřpodlažní s věžovitě vyvýšenou nárožní částí. Nad přízemím probíhá v celé šířce obou průčelních fasád terasa s horizontálně řešeným trubkovým zábradlím. Horizontální členění fasád je zdůrazněno průběžnými římsami a pásovou bosází nad okny druhého a třetího podlaží. Na nároží ve výšce nadpraží oken druhého podlaží je socha rytíře. Dům byl postaven v roce 1932 stavební firmou Ing. Thamerus.

Vedle něho stojí dům č. p. 2816. Je také čtyřpodlažní, s průčelní fasádou členěnou v krajních osách obdélnými arkýři. Nad přízemím rovněž probíhá v celé šířce průčelí terasa s horizontálně řešeným trubkovým zábradlím. Horizontální členění fasády je zdůrazněné obdobně jako u vedlejšího domu římsami a pásovou bosází. Dům byl postaven pravděpodobně krátce po roce 1920 stavební firmou Ing. Ulbrych a syn. Oba domy jsou důstojným protějškem blízkého Zascheho děkanského kostela Nejsvětějšího srdce Ježíšova.

Další nepřehlédnutelný Günterův dům, č. p. 544, stojí na rohu ulic J. A. Komenského a Máchovy. Jeho pohledové fasády jsou obloženy hnědým kabřincem a členěny svíslými pásy. Fasáda směrem do Máchovy ulice je zvlněná a oživená balkony s kovovým zábradlím. Dům byl postaven v roce 1931 opět firmou Ing. Ulbrych a syn.

Neméně zajímavý je dům č. p. 156 na rohu ulic Pražské a Sadové. Byl postaven asi v roce 1932 na trojúhelníkovém půdorysu, má věžovitě zvýrazněné půlkulaté nároží a fasády opět obložené hnědým kabřincem. Nad parterem s výkladci probíhá terasa.<sup>16</sup> Jménem Rudolfa Güntera je signována i fasáda domu č. p. 850 v Podhorské ulici. Tento původně novorenesanční řadový třípodlažní dům postavený asi v roce 1880 má Rudolfem Günterem upravenou fasádu ve stylu art deco. Úprava byla realizována asi po roce 1925. Rudolf Günter navrhoval ve svém jabloneckém tvůrčím období mimořádně zajímavé objekty. Jeho další vývoj zatím bohužel nemáme možnost posoudit.

Nepřehlédnutelnou dominantou města je takzvaná Nová radnice navržená libereckým architektem **Karlem (Karl) Winterem** (1894–1964), který se narodil v Úpici. Byl žákem profesora Arthura Payera na německé Vysoké škole technické v Praze, kterou dokončil v roce 1919. Od roku 1927 působil jako profesor na liberecké stavební průmyslové škole. V té době se zúčastnil veřejné soutěže na budovu radnice v Jablonci nad Nisou, kterou vyhlásila v roce 1928 jablonecká městská rada, a jeho návrh byl vybrán jako nejlepší.<sup>17</sup> V letech 1938–1939 působil jako ředitel děčínské průmyslové školy, odkud se přestěhoval do Wroclavi. Z Wroclavi, kde pokračoval v pedagogické a projektové činnosti, odešel před blížící se frontou a zanechal zde svůj archiv. Podařilo se mu vyhnout odsunu a začal pracovat u Liberecké stavební firmy Pittel a Brausewetter. Po roce 1950 byl zaměstnán ve Stavoprojektu, od roku 1956 začal opět krátce učit na liberecké průmyslové škole a v roce 1958 nastoupil ve Stavokombinátu. Zemřel v roce 1964 v Hrádku nad Nisou.

Kromě jablonecké radnice, která je bezesporu jeho nejvýznamnějším dílem a za něj sklídl největší uznání, zpracoval například projekt na rekonstrukci zadního traktu libereckého městského divadla a projekt na celkovou rekonstrukci starého horského hotelu na Ještědu krátce předtím, než v roce 1963 vyhořel.

Budova jablonecké radnice č. p. 3100 byla zbudována v letech 1931–1933 v nezastavěné horní části Mírového náměstí. Jedná se o monumentální solitérní čtyřkřídlovou budovu s vysokou hranolovou věží při jihozápadním nároží. Přízemí je obloženo žulovým obkladem, patra jsou omítnuta jemně zrnitou omítkou v okrové barevnosti. V průčelí je přízemí v celé šíři zastřešeno terasou bývalé kavárny, nad kterou začíná vertikální členění fasády vysokými okny zasedací síně a pilíři, obloženými žulovým obkladem, mezi nimi. Toto členění ukončuje průběžná parapetní římsa oken pátého podlaží. Dle původního návrhu měly na pilířích stát alegorické sochy, pro nedostatek finančních prostředků však bylo od tohoto záměru upuštěno. Zbývající fasády jsou střízlivě členěny okny lemovanými šambránami a průběžnou parapetní římsou oken pátého podlaží. U jihozápadní fasády jsou v druhém podlaží v prostorech bývalé kavárny okna velkých formátů a u severního průčelí tvoří krajní osu vertikální pás oken prosvětlující zadní schodiště. Objekt je situován ve svahu, má pět nadzemních a dvě podzemní podlaží, svah vyrovnává mezipatro. Kromě správné funkce byla radnice koncipována jako společenské a kulturní centrum s kinem, kavárnou, restaurací a obchody. Prostor před radnicí vyplňuje široké žulové schodiště s mohutnými opěrnými zdmi. Stavbu realizovaly výhradně místní firmy, aby tak byly alespoň částečně zmírněny důsledky všeobecné hospodářské krize, která na Jablonc začátkem 30. let 20. století těžce dolehla.

Mezi nejznámější jablonecké stavby patří dvě funkcionalistické rodinné vily navržené architektem **Heinrichem Lauterbachem** (1893–1973). Lauterbach se narodil ve Vratislavě, studoval architekturu na Vysoké škole technické v Darmstadtu a Drážďanech a od druhé poloviny 20. let působil v rodné Wroclavi jako svobodný architekt. Po druhé 2. světové válce musel rodné město opustit. V 50. letech 20. století přednášel jako profesor na akademii v Kasselu a zemřel v Biberachu. Jeho nejznámějším dílem je návrh volného rodinného domu, který v roce 1929 představitel na výstavě Wohnung und Werkraum (WUWA) ve Wroclawi. Tam zaujal jabloneckého exportéra Jaroslava Hásku, který jej požádal o zpracování projektu na svou rodinnou vilu.

Vila č. p. 449 v Průběžné ulici (Háskova vila) postavená v roce 1931 je zvětšenou verzí Lauterbachova návrhu z Wroclavi. Stojí na půdoryse ve tvaru písmene L, v delším křídle je umístěn zaobleně zakončený obývací prostor s výhledem na Ještěd, který obemyká terasa podepřená štíhlými sloupy kruhového průřezu. Z obou konců terasy vede schodiště na zahradu.

Druhým Lauterbachovým objektem v Jablonci je vila č. p. 3100 v Opletalově ulici (Schmelovského vila). Tuto vilu napodobující parníkovou architekturu navrhl Heinrich Lauterbach pro dermatologa Friedricha Schmelovského, který se zřejmě nechal inspirovat vilou pro Jaroslava Hásku. Byla realizována v letech 1931–1932. Jedná se o patrovou stavbu na obdélném půdorysu s vysunutým hlavním obytným prostorem. Jižní průčelí je členěno arkýřem vysazené koupelny s kulatým oknem a prosklenou stěnou obývacího pokoje. Pokoj má výhled na Ještěd a je spojen ocelovým točitým schodištěm se zahradou. V patře se nachází velká ložnice se šatnou, koupelna a pokoj pro hosty s vlastním WC. Interiéry jsou zachovány v původním stavu včetně kuchyně a hygienického zařízení. Vzhledem k této unikátnosti se těší vila velkému zájmu našich i zahraničních odborníků.

Další zajímavou funkcionalistickou vilu v Jablonci nad Nisou navrhl žák a dlouholetý spolupracovník světoznámého architekta Adolfa Loose, architekt **Heinrich Kulka** (1900–1971). Narodil se v Litovli a absolvoval vídeňskou Vysokou školu technickou. V letech

1920–1923 působil v Loosově ateliéru jako kreslič, mezi lety 1926–1927 pro něho pracoval v Paříži a od roku 1928 vedl jeho vídeňskou kancelář. Vzhledem ke svému židovskému původu se v roce 1938 z Vídně přestěhoval do Hradce Králové a odtud před začátkem 2. světové války emigroval na Nový Zéland, kde také zemřel.

V letech 1933–1934 si podle Kulkova návrhu nechal postavit vilu dr. Alfréd Kantor, primář jablonecké nemocnice. Jedná se o objekt č. p. 3111 na křižovatce ulice Palackého a U přehrady (Kantorova vila). Dům připomíná známou Müllerovu vilu v Praze, je čtyřpodlažní, s nepravidelným rastrem oken, u vstupu obložen travertinem. Travertin je použit i v interiérech. V 80. letech 20. století hrozila domu demolice kvůli jedné z variant silničního průtahu městem.

Bádání o jabloneckých architektech a jejich díle je teprve na počátku. S výjimkou místního rodáka Josefa Zascheho, Roberta Hemmricha a některých přistěhovaných architektů jsou v Jablonci působící staří němečtí architekti mezi širší veřejností téměř neznámí, i když jejich tvorbu lze s díly jejich proslulejších kolegů směle srovnávat. V souvislosti se stále větším zájmem o architekturu minulého a předminulého století lze však předpokládat brzkou změnu situace.

#### **Poznámky:**

- 1 Jablonečtí exportéři skla a bižuterie měli své pobočky v řadě velkých evropských měst (Paříž, Milán, Berlín, Londýn, Lipsko).
- 2 Přízemní roubená chalupa č. p. 164 dosud stojí a je kulturní památkou.
- 3 Liberecká průmyslová škola byla založena již po roce 1876 a je po brněnské druhou nejstarší na našem území. Po svém vzniku zahrnovala vyšší školu stavitelskou, chemickou a strojnickou, dále mistrovské školy stejných oborů a řemeslnickou pokračovací školu. Byl to německý ústav, ale navštěvoval jej značný počet českých žáků. Do roku 1885 mu podléhala i jablonecká odborná škola zřízená roku 1880.
- 4 Vereinigung deutschböhmischer Architekten.
- 5 V roce 1999 byla Spolkem přátel města Jablonce osazena na kostel jabloneckému rodákovi architektu Josefu Zaschemu pamětní deska.
- 6 V archivu stavebního úřadu se zachovaly půdorysy všech tří podlaží (pohledy, řezy ani další části projektu ve složce nejsou).
- 7 Obklad byl proveden bez dilatačních spár, následkem toho začaly tvarovky z vnějšího pláště poměrně brzy odpadávat. Při poslední opravě věže, v letech 2003–2004, byly dilatační spáry provedeny, ale nepodařilo se barevně sjednotit opravované plochy s původním obkladem.
- 8 V první polovině 90. letech 20. století byly nahrazeny původní drobné vikýře na střeše fary (podobné jako jsou na kostele) stávajícími většími a jejich počet byl navýšen.
- 9 Kašna byla po 2. světové válce rozebrána a odvezena do depozitáře Národní galerie. V roce 1968 byla vykoupena městem Neugablonz, které založili vysídlení jablonečtí Němci v jižním Bavorsku, a byla instalována před tamní kostel. V Liberci stála před radnicí Siegfriedova kašna, jejímž autorem byl rovněž Franc Metzner. Tato kašna byla po 2. světové válce zcela zničena.
- 10 Hemmrich měl řadu spolupracovníků a byl také majitelem velké stavební firmy, proto v některých případech nelze jeho podíl na stavbě jednoznačně určit. Své stavby signaloval Robert Hemmrich jménem Hemrich, na velké části jeho staveb se tato signatura dochovala.

- 11 Metznerbund byl nejvýznamnějším sdružením německých výtvarníků v předválečném Československu, který měl v Jablonci nad Nisou samostatnou pobočku.
- 12 Dnešní průčelní fasáda je už jen replikou historické, při rekonstrukci v roce 2001 byl dům opatřen kontaktním zateplovací systémem.
- 13 Městské lázně v Novém Městě pod Smrkem, které navrhoval rovněž Hemmrich, byly v roce 2005 rekonstruovány a opět slouží původnímu účelu.
- 14 Při stavebních úpravách ve 20. letech 20. století byl původní novorenesanční vstupní portál upraven do dochované stávající podoby.
- 15 V 70. letech 20. století zde vydal stručnou publikaci o svém starším kolegovi Josefu Zschovi. Od žádného z těchto objektů se nezachovaly v archivu SÚ původní plány, chybí i u dalších Günterových domů. Naštěstí lze čerpat z publikace Ingenieur architekt Rudolf Günter Gablonz a. N. vydané v 30. letech 20. století v Mnichově.
- 16 Soutěž obeslalo sto sedmdesát sedm projektantů, při hodnocení soutěže první cena udělena nebyla, dvanáct bylo vybráno do užšího výběru. Projekt nakonec vypracoval architekt Karel Winter.

#### **Prameny:**

Archiv stavebního úřadu Městského úřadu Jablonec nad Nisou

Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci

Kubálková, Z.: Stavebně historický průzkum budovy sokolovny v Jablonci n. N., strojopis, 1995.

Luštická, H. - Šantavý, T.: Program regenerace městské památkové zóny Jablonec nad Nisou, aktualizace - pasport objektů, 2001.

Luštická, H.: Jablonec nad Nisou – městská památková zóna. Závěrečná práce ze specializačního a rekvalifikačního kurzu Dějiny architektury a péče o nemovitě památky, 2002.

#### **Literatura:**

Lilie, A: Der politische Bezirk Gablonz, Gablonz a. N. 1895.

Gablonz a. N. Die Sudetendeutschen Selbstverwaltungskörper, Band 6, Berlin - Fridenau 1930.

Klein, D.: Kulturní památky v německy osídlených historických oblastech Čech, Moravy a Slezska. Část I: Politický okres Jablonec nad Nisou, München 1999.

Klein, D.: Architekt Robert Hemmrich, in: Jizerská kóta 0428, Jablonec nad Nisou.

Vlček, P. (ed): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Academia, Praha 2004.

Lukeš, Z.: Splátka dluhu. Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938, Praha 2002.

Pařík, A.: Architekt Wilhelm Stiassny, in: Roš chodeš – Věstník židovských náboženských obcí v českých zemích a na Slovensku, 2003, č. 1.

Karpaš, R. a kol: Stalo se na severu Čech 1900/2000, Liberec 2001.

Karpaš, R. a kol: Kniha o Liberci, Liberec 1996.

Strnad, J. – Nováková, K. – Padrta, F.: Uměleckoprůmyslová škola v Jablonci nad Nisou 1880-2000, Jablonec nad Nisou 2001.

Strnad, J. (ed): Městské divadlo v Jablonci nad Nisou, Liberec 1998.



Obr. 1. R. Hemmrich, vila Josefa Jágera č.p. 1970.





Obr. 2. R. Hemmrich, vila Maxe Jágra č.p. 1969.



Obr. 3. A. Thamerus, Evangelický kostel.



Obr. 4. M. Kühn č.p.571.



Obr. 5. Sokolovna.



Obr. 6. G. Sachers, Stará Rádnice.



Obr. 6. Karl Winter, Nová radnice.





Obr. 8. H. Kulka, Kantorova vila.



Obr. 9. H. Lauterbach, Háskova vila.





Obr. 10. H. Lauterbach, Schmelowského vila.

# Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820 - 1834



Miloš Kadlec

Obr. 1. Rohanský rodový erb.

V interiérové knihovně zámku Sychrov je pod inventárním číslem 3.357 v knihovní skříni VIII polici 0 číslo 3 uložena pamětní kniha Gedenkbuch des Schlosses Sichrow v kazetě o velikosti 415 x 300 x 60 mm, která je potažena světle hnědě přibarvenou kůží s mosaznými rohy a masivním zámkem. Na vrchní straně je z mosazných písmen o velikosti 37 mm vysazen nápis Gedenkbuch des Schlosses Sichrow, pod ním je ze stejného materiálu knižecí koruna a iniciála CR. Jak vyplývá z textu ve fol. 2b, pamětní kniha začala být psána až v roce 1860. První část, která zachycuje období let 1820–1860, byla zřejmě přepisována ze strašických podkladů. Většina volných průběžně paginovaných dvojlístů je psána stejným rukopisem, až do zápisu s datem 4. 06. 1885. Do této doby je používán i stejný druh pergamenových dvojlístů. Další zápisy pokračují až událostmi z 10. října 1885 a jsou již psány jinou rukou na menších zažloutlých dvouarších ručního papíru. Druhy papíru i rukopisy se ještě několikrát mění. V roce 1898 se objevily dokonce dva zápisy v českém jazyce. Jedná se o přepis povolení konat bohoslužby v kostele v Jesenném, které udělilo arcibiskupství Maxmiliánu Lamottovi u Frintroppu 3. května 1704, a pak popis pohřbu císařovny Alžběty. Těto smutné události je věnována rozsáhlá pasáž, protože kníže Alain Rohan byl jedním ze dvou jejích komořích.

Je pozoruhodné, že bytí pamětní kniha vznikala na objednávku a z popudu knížete Kamila Rohana, objevuje se v ní zásadní chyba, která se přímo týká data jeho narození. Často se pak i v jiné literatuře uvádí, že datem narození knížete je 19. prosinec 1801<sup>1</sup>, ale studium archivních materiálů ukázalo, že skutečným datem jeho narození je rok 1800<sup>2</sup>. O tom, že se Kamil Rohan narodil 19. prosince 1800 v Bruselu v přízemí hotelu Belle Vue, svědčí mimo jiné četné vyšetřovací spisy, které se k této události pojí. Důvod vyšetřování byl velice prozaický, rodiče zapomněli svého syna zapsat do tří dnů po narození v Bureau de l'Etat civil<sup>3</sup>. K tomuto aktu došlo úředně až v době, kdy bylo Kamilu z Rohanu šestnáct let<sup>4</sup>. O Kamilově křtu již nejsou žádné pochybnosti – uskutečnil se na farnosti svatého Jakuba dne 19. prosince 1800<sup>5</sup>.

Ve spolupráci s archivářkou PhDr. Věrou Smolovou byla provedena transkripce z kurentu a text byl přeložen do českého jazyka. Nyní předkládáme doslovný překlad tohoto pramene za léta 1820–1836. Jedná se o ucelené období, kdy stál v čele rodu kníže Karel Alain Gabriel z Rohanu (1764–1836), za jehož života získal Sychrov pozdně klasicistní podobu.

## Poznámky:

- 1 Se špatným rokem narození se setkáváme například v následujících publikacích: Ottův slovník naučný, 21. díl, J. Otto, Praha 1904, s. 893; Rohan, I.: Zámek Sychrov – Novogotický památník rodu, Spolek přátel zámku Sychrov, Salzburg 1996.

- 2 Správně je letopočet narození uváděn například v knize: Pettenegg, G.: Der Genealogie des Hauses Rohan, Verlag des heraldischen Vereines Adler, Sien 1883, s. 13.
- 3 Písemné záznamy protokolů vyšetřování ohledně určení rodičovství Kamila z Rohanu. Státní oblastní archiv Litoměřice – pobočka Děčín, RA Rohanové, pozůstalost Kamila Rohana, kart. 200, inv. č. 566.
- 4 Vyšetřování probíhalo od roku 1814 a definitivně bylo ukončeno až 10. prosince 1816, kdy byl Kamil z Rohanu zapsán do oficiálního registru obyvatelstva v Bruselu.
- 5 Státní oblastní archiv Litoměřice – pobočka Děčín, RA Rohanové, pozůstalost Kamila Rohana. kart. 200, inv. č. 566 – výpis z Extractum Registro Baptisatorum Ecclesiae S. Jacobi, Bruxelles, in anno 1800.

Gedenkbuch des Schlosses Sichrow  
léta 1820-1836

fol. 1a  
Pamětní kniha zámku Sychrov

fol. 2a [s. 1]  
1820

Vysoce urozený pán Franz Adam hrabě z Valdštejna dal vrchnímu úřadu ve Svijanech vznešeným dekretem datovaným 30. srpna 1820 na Duchcově na vědomí, že panství Svijany s připojenými statky Loukovec, Koryta, Sychrov a Albrechtice přechází dnem 1. září 1820 do vlastnictví Jeho Jasnosti knížete Karla z Rohanu, vévody z Bouillonu a Montbazonu, prince z Guémenée, c. k. polního podmaršálka, přičemž pan hrabě vybědl všechny úředníky a služebníky a také věrné poddané, aby zachovávali svému novému nejjasnějšímu pánu a veliteli nezvratnou věrnost, úctu a lásku, nicméně všechny doporučil milosti Jeho Jasnosti. Nedlouho poté, již ve čtvrtek 7. září 1820, ráčila poprvé vévodská ratolest ze starého bretaňského rodu, Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu obšťastnit poddané panství Svijany svou urozenou návštěvou.

Tato nanejvýš radostná zpráva se s neuvěřitelnou rychlostí rozšířila po celém panství Svijany. Bylo možné pozorovat čilý ruch ve všech obcích panství, které se předháněly, aby své urozené vrchnosti, svému pánu a veliteli, připravily důstojné uvítání.

Sotva 7. září 1820 závoj noci vystřídaly nejskvostnější ranní červánky, spěchaly nespočetné houfy lidí k liberecké státní silnici, která vedla přes statek Svijany. Na hranici obce stáli veledůstojné duchovenstvo, učitelé a žactvo, rychtářové s místními obyvateli, všichni ve svátečním oděvu, a čekali na příjezd nejjasnějšího knížete.

Zdálo se, že tento toužebně očekávaný svátek pokazí událost seslaná z nebe.

Slunce na obzoru krásně a dobrotivě svítilo, ale pak dopoledne se začal den proměňovat v noc, až nastalo téměř úplné zatmění slunce.

Odpoledne mezi druhou a třetí hodinou, právě v okamžiku, kdy se nevlídné temné zemské stíny pomalu stahovaly zpátky ze slunečního kotouče, přijel Jeho Jasnost kníže Karel Alain Gabriel z Rohanu, princ z Guémenée, vévoda z Bouillonu a Montbazonu, c. k. generál polní podmaršálek, rytíř Zlatého rouna, rytíř c. k. rakouského Řádu Marie Terezie, rytíř francouzského Řádu svatého Ludvíka etc. etc., po boku urozené princezny dcery, Její Jasnosti kněžny Berty z Rohanu - Guémenée, v doprovodu

fol. 2b [s. 2]

svých urozených bratrů, Jeho Jasnosti knížete Viktora z Rohanu-Guémenée, c. k. generála polního podmaršálka, rytíře c. k. rakouského Řádu Marie Terezie etc., a dále Jeho Jasnosti knížete Ludvíka z Rohanu-Guémenée, c. k. generál-majora, rytíře francouzského Řádu svatého Ludvíka, pána a majitele statku Řepín etc. - a také početného služebnictva - na hranici panství Svijany u vsi Březina, kde nejjasnější panstvo ráčilo nejmilostivěji přijmout u velkolepé, důmyslně vyzdobené triumfální brány od úředníků a služebníků panství uctivý slib věrnosti.

Nedaleko odtud u osady Březina přivítali Jejich Jasnosti velmi uctivě místní farář, školní mládež, rychtář a několik set tamějších obyvatel.

Zde poprvé zaznělo z věrných hrudí svijanských poddaných provolání slávy jejich jasné vrchnosti. Mnoho sedláků na koních se zařadilo do čela průvodu, který pomalu a nanejvýš slavnostně pokračoval k hranici obce Loukov. Na hrázi žabakorského rybníka předneslo Jasné vrchnosti svá přání všeho nejlepšího duchovenstvo z Loukova, u podolského mostu přes Jizeru duchovenstvo z Všeně, na státní silnici poblíž Čtveřína duchovenstvo z Přepěř se školními dětmi, místními rychtáři a několika tisíci obyvateli: poddaní radostně plesali a všude volali „sláva!“.

Jezdecký průvod se prodlužoval od hranice jedné obce ke druhé, takže u Čtveřína už se shromáždilo několik stovek sedláků.

Pak tento velkolepý průvod spěchal ze Čtveřína k malému zámečku Sychrov. Přivítání Jejich Jasnosti, které začalo u Březiny a pokračovalo až k Sychrovu, se opravdu podobalo triumfálnímu průvodu. Ve tváři jasného knížete se dala číst vrozená knížecí velikost, laskavost a otcovská láska; kníže srdečně lidem děkoval za neutuchající pozdravy a ráčil během této jízdy nechat rozdělovat mezi školní děti a chudé značné peněžité dárky.

Dojem, který knížecí velikost Jasného knížete udělala na jeho poddané, se slovy nedá vyjádřit: jeho důkazem je ale to, že si obce vyprošovaly milost, aby směly své jasné vrchnosti přinést uctivý slib věrnosti také na zámek v Sychrově.

Této uctivé prosbě bylo vyhověno, a tak se o svátku Panny Marie 10. září 1820 kolem poledne objevilo před zámek v Sychrově dvacet vyzdobených, skvostně zapřažených žebřinových vozů a na nich asi 200 sedláků, mužů a žen v nedělních šatech, s kapelou v čele. Předváděla se selská svatba, na níž

fol. 3a [s. 3]

byl ženichem Josef Neumann z Loukova č. 10, tehdy devětadvacetiletý, a nevěstou byla Marie, dcera Jiřího Krejčího z Březiny č. 8, tehdy devatenáctiletá. Všichni byli Jeho Jasností laskavě přijati a pohoštění, a tak mezi přítomnými panovala veselá nálada. Tanec střídal zpěv. Při této příležitosti si Jeho Jasnost kníže milostivě ráčil nechat představit svatební pár, jemuž jasná kněžna Berta s mateřskou a milostivou blahosklonností osobně podala občerstvení a Jeho Jasnost kníže Karel jak ženichovi, tak nevěstě na památku daroval dukát.

Tak skončil nádherný a milý svátek, který lidé až do této chvíle (1860) uchovávají v živé paměti.

## Zámek Sychrov

Ačkoliv byl zámek odedávna sídlem vlastníků statku nebo případně úřadujících vrchností, vyplňoval do roku 1820 pouze jisté místo v dějinách vlasti. Malý, jednopatrový zámek Sychrov měl domácí kapli, kterou nechala roku 1693 postavit paní Helene Lamotte z Frintropu a jež byla zasvěcena Narození Panny Marie, dále věž, která shořela v roce 1804, když do ní uhořel blesk, a byl obklopen ovocným sadem a malou okrasnou zahradou. Patřila k němu i další stavení, totiž ovčín před zámeckou budovou, poplužní dvůr a byt zahradníka, dále malý domek, který obýval zámecký duchovní, myslivna a také chalupa ševce Quinta, dohromady šest čísel. Zámek tedy nebyl žádnou znamenitou nebo přitažlivou stavební památkou z dávných rytířských časů; bez ohledu na to si jej však Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu pro jeho krásnou volnou polohu a nádherné okolí v údolí Mohelky vybral a povzněl ho na sídlo hlavní větve jasného velkoknížecího rodu, a tak se začaly psát jeho dějiny.

Je samozřejmé, že starý zámeček Sychrov nemohl stačit velikosti a dědičnému lesku jasně knížecí rodiny Rohanů, a proto ráčil Jeho Jasnost kníže Karel hned při svém příjezdu na podzim 1820 ustanovit, že se zámecká budova zcela přestaví. S přestavbou se nicméně mělo začít následujícího roku.

fol. 3b [s. 4]

Statisticko-topografický popis panství Svijany s přivtělenými statky Loukovec, Koryta, Sychrov a Albrechtice

Zprávy o starších majitelích jednotlivých panství v Království českém sahají většinou pouze do poloviny 16. století, protože královské české desky zemské, o nichž podávají výklad částečně již Schaller a zevrubněji Johann Gottfried Sommer v statisticko-topografickém popisu Království českého, byly zničeny požárem v 15. století.

Z náhrobního nápisu, který se ještě dochoval ve vlastibořickém farním kostele, vyplývá, že Albrechtice patřily do roku 1580 panu Johannu Kegowi nebo Kegi z Kygow (pozn. autora: Kyjovští z Kyjova). V roce 1690 byl Sychrov v majetku rytíře Lamotte z Frintropu, který tehdy, jak uvádí Jaroslav Schaller ve své *Topographie Böhmens*, IV. díl, fol. 228, postavil zámek Sychrov.

Zdá se, že statek Albrechtice se Sychrovem byl od té doby stále v držení této rodiny, dokud jej v roce 1740 Franz Inigo Lamotte z Frintropu neprodal Franzí Josefu Jiřímu hraběti z Valdštejna. Tento poslední majitel spojil oba statky se statkem Svijany.

Po smrti tohoto majitele zdědil roku 1761 panství Svijany s přivtělenými statky Loukovec, Koryta, Sychrov a Albrechtice Emanuel Philibert hrabě z Valdštejna, od nějž přešel tento komplex statků v roce 1792 na Josefa hraběte z Valdštejna.

V roce 1814 přešlo vlastnictví panství Svijany se všemi k němu náležejícími statky na Franze Adama hraběte z Valdštejna, od něhož panství 1. září 1820 koupil Jeho Jasnost Karel Alain Gabriel kníže z Rohan-Guémenée, vévoda z Bouillonu a Montbazonu, c. k. rakouský generál polní podmaršál, rytíř Zlatého rouna, rytíř c. k. rakouského Řádu Marie Terezie a rytíř královského francouzského Řádu sv. Ludvíka, majitel statků Vrutice, Sušno a Velké Všelisy etc. podle kupní smlouvy sepsané 20./24. září 1820:

- a) panství Svijany za ..... 400 000 zl. k. m.  
kromě klíčného za Svijany, Loukovec  
a Sychrov ..... 1 000 duk.

- b) panství Loukovec s Koryty za ..... 200 000 zl. k. m.  
c) statky Sychrov a Albrechtice za ..... 50 000 zl. k. m.

Celé panství Svijany leží v Boleslavském kraji; zaujímá plochu 2 1/2 čtvereční míle a má 19 000 obyvatel, kteří v jižní části panství hovoří převážně česky, v severních, východních a západních místech hlavně německy.

Vrchnostenská půda je obhospodařována jedenácti dvorci ve fol. 4a [s. 5]

vlastní režii: Svijany, Loukovec, Dařenice, Koryta, Mokřý, Arnoštice, Borčice, Přepeře, Sychrov, Mohelnice a Příšovice; ostatní dvorce v Albrechticích, Chlumu a Kostřicích byly již roku 1784 emfyteutizovány.

Velmi rozptýlené lesy tvoří šest revírů, totiž: svijanský, arnoštický, žehrovský, liberecký, sychrovský a okenský revír.

Vlastní držba půdy Jeho Jasnosti založená na katastrálních údajích:

Čtvereční plocha  
jednotl. dohr.

#### **I. Produktivní půda: jitro č. sáh jitro č. s.**

- a. role ..... 1867 622  
b. louky ..... 708 1410  
c. zahrady ..... 41 1230  
d. pastviny ..... 366 739  
e. lesy ..... 5392 564 8376 1374

#### **II. Neproductivní půda:**

- a. rybníky ..... 49 813  
b. močály ..... 1 670  
c. řeky a potoky ..... 169 363  
d. stavební plocha ..... 128 676  
e. neužitečné plochy, cesty a skály ..... 45 23 393 945  
Celková výměra 8770 719

fol. 4b [s. 6]

#### **1821**

Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu svým dekretem datovaným 29. ledna 1821 na Sychrově nařídil vrchnímu úřadu ve Svijanech toto:

1. Stavební kámen, potřebný k přestavbě zámku, dát nalámat a přivést ještě během této zimy, v průběhu příštího léta udělat a vypálit cihly a střešní tašky, stavební dřevo vytěžit v libereckém revíru a vůbec všechno připravit tak, aby se zkraje roku 1822 mohlo začít se stavbou zámku.
2. Truhlář z Řepína vyrobí parkety, truhlář z Podolí, který se jmenuje Zeimann, zhotoví zařízení z ořechového dřeva, dveře a okenní rámy z dřeva dubového.
3. Bylo nařízeno strhnout zchátralou věž.

Dále následovaly další dva dekrety ze Sychrova, datované 20. září 1821 a 30. října 1821, jimiž Jeho Jasnost svijanskému vrchnímu úřadu nařizuje:



1. Podle zhotoveného plánu založit a osázet velký park.
2. Položit velký vodovod.
3. Materiál, který ještě bude třeba ke stavbě, dovézt na místo stavby.
4. Od jara roku 1822 rychle pokračovat ve stavebních pracích zahájených v roce 1821.
5. Udělat hlavní příjezdovou cestu směrem na východ od zámku přes sychrovský dvorec až k liberecké státní silnici a na jaře 1822 tam po obou stranách vysázet dvojitou alej z topolů.

Za tím účelem bylo podle protokolu, přijatého 21. února 1821 u vrchního úřadu ve Velkém Rohozci, přenecháno Jeho Jasnosti ze selských hospodářství č. konskr. 1., 3., 11. a 27. v Paceřicích 2 jitra 703 4/6 čtverečních sáhů orné půdy mezi státní silnicí a velkým kanálem v Huse a za to byla hospodářství odškodněna loukou o stejné výměře 2 jitra 703 4/6 čtverečních sáhů z dvorce Sychrov na pravém břehu potoka Mohelky nad malým vodovodem.

fol. 5a [s. 7]

### 1822

Potřebný materiál byl na místo stavby roku 1822 z větší části dovezen, a tak se roku 1822 se vši horlivostí na zámku v Sychrově stavělo, nicméně zámek nebyl dokončen a nedalo se v něm bydlet.

Zámek tak získal druhé patro a byl ještě významně rozšířen přístavbou středního západního křídla, totiž o byt Jeho Jasnosti Karla knížete Rohana, a nad západním průjezdem o velkou jídelnu s taškovou střechou.

Budova zámku tvoří uzavřený čtyřúhelník. Starý ovčín před zámeckou budovou úplně zmizel; za zámkem západním směrem k Radimovicím a kousek od něj vlevo i vpravo byly vybudovány konírny.

Během stavebních úprav ráčil Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu s urozenou princeznou dcerou, Její Jasností kněžnou Bertou z Rohanu po čtyři letní měsíce bydlet na faře v Loukovci, neboť Její Jasnost kněžna Berta z Rohanu, dáma opravdu výjimečně velkodušná, čistého srdce a plna dětinské starostlivosti o svého knížecího otce, byla knížeti stále věrně po boku a vřele mu projevovala svou lásku.

Stejně tak následoval Jeho Jasnost kníže Karla z Rohanu v nejvěrnější oddanosti a úctě jeho urozený synovec, Jeho Jasnost princ Kamil z Rohan, kterému tehdy ještě nebylo 21 let a který pod otcovským dozorem svého urozeného jasného strýce bral u knížecího purkrabího Franze Spenglera v Loukovci se zvláštní zálibou hodiny praktické ekonomie a hospodářské botaniky.

Díky právě popsané stavbě zámku vyrostl Sychrov s novými budovami ve vzácný zámecký areál, poskytl již v roce 1823 jasné knížecí rodině pohodlný a příjemný pobyt a stal se oblíbeným sídlem.

Nyní pamatoval Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu také na svou oblíbenou činnost, ušlechtilé myslivectví; do té doby nemělo lovectví na statku Svijany žádný velký význam. Během roku 1822 bylo na příkaz Jeho Jasnosti knížete Karla z Rohanu lesmistrem Franzem Keilem v polích dvorce Dařenice poblíž Doubravy založeno velké mlází, 4200 dlouhé, 990 široké s 12 pěšinami 3 stopy širokými. Zabíralo plochu 25 jiter 260 čtverečních sáhů.

fol. 5b [s. 8]

**1823**

Po zrušení rodinné hrobky ve farním kostele ve Skalsku zřízené roku 1819 ráčil Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu zvolit po konání rodinné rady za budoucí místo odpočinku jasných členů knížecí rodiny hrobku u kostela v Loukově.

Koncem tohoto roku byl v kostele zazděn starý vchod do hrobky a udělán nový ze strany, kde teče Jizera.

Zřízení této rodinné hrobky bylo dodatečně úředně povoleno výnosem boleslavského c. k. krajského úřadu z 24. ledna 1824, č. 709.

**1824**

Dne 16. května 1819 tiše v Pánu zesnula jasná paní, paní Ludovika kněžna z Rohanu-Guémenée, vévodkyně z Bouillonu a Montbazonu, rozená markýza z Conflans, v padesátém šestém roce svého příkladně zbožného života. Urozená zesnula se narodila 12. listopadu 1763. Její tělesné pozůstatky byly 19. května 1819 za doprovodu jejího urozeného jasného zete Jeho Jasnosti knížete Viktora z Rohanu převezeny z Prahy do Skalska a téhož dne ve dvě hodiny odpoledne pohřbeny do země, 7. října 1819 pak byly přeneseny do knížecí rodinné hrobky Rohanů ve farním kostele ve Skalsku. Dne 29. ledna 1824 byly pozůstatky s povolením c. k. boleslavského krajského úřadu datovaným v Mladé Boleslavi 24. ledna 1824, č. 709, vyzdvíženy z kostelní krypty ve Skalsku a 30. ledna 1824 slavnostně pohřbeny do knížecí rodinné hrobky Rohanů ve farním kostele v Loukově na panství Svijany. Na cínové tabulce rakve lze číst vyrytá slova:

„Louise Aglae Fürstin von Rohan, geborene Marquise von Conflans.“

Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu-Guémenée, vévoda z Bouillonu a Montbazonu, ráčil rozšířit své panství. 1. září 1824 dohodl s panem Wenzlem Veitem výměnu za statky Vrutice se Sušnem a Velkými Všelisy

fol. 6a [s. 9]

a získal tak podle smlouvy z 5. října 1824 do knížecího vlastnictví panství Semily se statkem Jesenný a železnou hutí Úzké údolí, a to:

a. Semily se Škodějovem a Olešnicí za ..... 304.000 zl. k. m. kromě klíčného ..... 200 dukátů

b. statek Jesenný za ..... 70.000 zl. k. m.

kromě klíčného ..... 100 dukátů

c. železná huť Úzké údolí za ..... 6.000 zl. k. m.

Panství Semily a Jesenný leží na jižní straně Jizerských hor a rozprostírají se od jejich vrcholu až k patě v délce 3 1/2 míle, totiž od Bukovce k hranici panství Frýdland a k hoře Kozákov v šířce jedné míle.

Obě tato panství tedy zaujímají plochu 3 1/2 čtvereční míle, mají 36 000 obyvatel, z nichž většina mluví česky a jen v severozápadní části se hovoří německy.

Větší část vrchnostenské orné půdy a luk byla v roce 1784 emfyteuticky prodána. Na panství Semily existují pouhé dva dvorce - v Podmoklicích a Rejdicích, které jsou propachtovány.

Panské lesy leží z velké části ve vysokých Jizerských horách; ve střední a jižní části jsou více rozptýleny a jsou rozděleny na šest revírů, totiž: polubenský, bukovský, příchovický, pasecký, velkohamerský a semilský.

Vlastní majetek Jeho Jasnosti činí:

---

Na panství Semily:

čtvereční plocha

jednotl. dohr.

jitro č. sáh jitro č. sáh

I. Produktivní půda

a. role ..... 223 1135

b. louky ..... 47 558

c. zahrady ..... 1 719

d. pastviny ..... 24 91

e. lesy ..... 5.336 1314 5.633 617

II. Neproduktivní půda

a. močály ..... 449

b. řeky a potoky ..... 242 774

c. stavební plocha ..... 15 1417

d. neužitečné plochy, cesty a skály ..... 81 1083 340 523

Dohromady 5.973 1140.

fol. 6b [s. 10]

Na statku Jesenný vlastní Jeho Jasnost majetek:

čtvereční plocha

jednotl. dohr.

jitro č. sáh jitro č. sáh

I. Produktivní půda

a. role ..... 152 441

b. louky ..... 18 933

c. zahrady ..... 1 890

d. pastviny ..... 8 214

e. lesy ..... 319 1136 500 414

II. Neproduktivní půda

a. rybníky ..... 1 483

b. řeky a potoky ..... 23 845

c. stavební plocha ..... 14 946 39 674

Dohromady 539 1088.

## 1825

### I.

Dne 3. října 1825 ráčil Jeho Jasnost Benjamin princ Rohan, princ z Rochefort a Montauban - narozený 13. června 1804 - oslavit sňatek s Její Jasností Stephaníí princeznou z Croy - narozenou 5. června 1805 - princeznou dcerou Jeho Jasnosti Augusta Philippa knížete z Croy-Dülmen.

### II.

Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu hodlal vyřešit panující nedostatek píče na svijanském hospodářství, a proto ráčil svým dekretem datovaným na Sychrově 4. července 1825 nařídít, aby byl realizován návrh učiněný purkrabím Spenglerem - proměnit žďárský rybník o rozloze 579 měřic v umělou louku.

---

V rámci plnění tohoto příkazu se hned začalo s vysoušením žďárského rybníka. Náklady na melioraci dosáhly 4 000 zl. v. m. a byly splatné ve třech ročních splátkách.

fol. 7a [s. 11]

Toto opatření nejen významně zlepšilo svijanské hospodářství, ale přineslo i zvýšení počtu ovcí.

Stádo vyšlechtěných španělských ovcí – merinek -, které bylo umístěno v ovčinech ve Svijanech a v Sychrově, bylo v témž roce 1825 převezeno do nově postaveného dvorce Dařenice a kromě jiného bylo také řízení chovu ovcí předáno purkrabímu Franzi Spenglerovi.

**1826**

**I.**

Dne 28. května 1826 ráčil Jeho Jasnost Kamil Princ z Rohanu, princ z Rochefortu a Montaubanu - narozený 19. prosince 1801 - oslavit sňatek s Její Jasností Adelheid princeznou z Loewensteinu-Wertheimu-Rosenbergu - narozenou 19. prosince 1806.

**II.**

Dekretem datovaným na Sychrově 29. října 1825 ráčil Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu nařídít, aby byla ve Svijanech založena stromová školka, kam bylo již na jaře roku 1826 zasazeno:

2952 kusů plané jabloně

1681 kusů plané hrušně

588 kusů plané třešně

1093 kusů plané višně

6314 celkem

fol. 7b - 8b vacant

fol. 9a [s. 12]

**1831**

Již v roce 1829 předložil svijanský lesní úřad Jeho Jasnosti knížeti Karlu z Rohanu projekt na založení obory v žehrovském lesním revíru. Po jeho schválení byl do poloviny roku 1831 díl lesa o ploše 517 jiter 1218 čtverečních sáhů ohrazen zčásti zdí, zčásti sekanými latěmi (hrázkou) a byla tam postavena myslivna Bellevue.

Asi v červnu a červenci 1831 bylo do této nové obory převezeno 149 kusů daňčí zvěře ze Štířína. Později se počet zvěře zvětšoval. V říjnu 1831 bylo zakoupeno 60 kusů daňčí zvěře, 4 kusy vysoké zvěře a 4 kusy černé zvěře z obory hraběte Šternberka v Častolovicích a konečně v listopadu 1831 z obory hraběte Valdštejna byl koupen jelen šestnácterák, 3 kusy vysoké zvěře a 10 kusů černé zvěře.

I když tato obora není žádnou pamětihodností, zůstává vršek pahorku Kozí hřbítek, který se v ní nachází a který je výjimečný svou krásnou vyhlídkou, pro potomstvo úctyhodnou památkou.

Vždycky, když dobré nebe obdarovalo manželství Jeho Jasnosti prince Benjamina Rohana a Její Jasnosti princezny Stephanie Rohanové rozené princezny Croy uzavřené 3. října 1825 princem, byl na zmíněném vrcholku Kozího hřbítku vysazen jeden dub. Postupně, počínaje 13. červnem 1826 a konče 9. prosincem 1835, zkrášluje pět dubů

toto nádherné místo: budou zde jako symbol jasných princů:

Arthura, narozeného 13. června 1826,  
Victoria, narozeného 15. října 1827,  
Alaina, narozeného 8. října 1829,  
Louise, narozeného 17. června 1833,  
Benjamína, narozeného 9. prosince 1835

ještě po staletích opatrovány a zvány:

„U pěti knížecích bratří“

a potvrdí se jejich heslo:

„Štít bez poskvrny.“

„Lépe zemřítí, než zneuctěn býti.“

fol. 9b [s. 13]

### 1832

Dne 20. dubna 1832 koupil Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu, vévoda z Bouillonu a Montbazonu, od paní hraběnky Desfours statek Jílové, který má rozlohu asi 1/4 čtvereční míle a 2000 obyvatel, za 80 000 zl. k. m.

Dvorec Jílové má: čtvereční plocha

jednotl. dohromady

#### I. Produktivní půda jitro č. sáh jitro č. sáh

a. role ..... 244 987

b. louky ..... 31 720

c. zahrady ..... 7 741

d. pastviny ..... 28 1309

e. lesy ..... 178 1264 491 221

#### II. Neproduktivní půda

a. řeky a potoky ..... 4 514

b. stavební plocha, cesty a kamenolomy ..... 12 1027

c. neužitečná plocha ..... 61 17 2

Dohromady 508 223.

### 1833

Roku 1833 potěšila jasnou knížecí rodinu Rohanů na zámku v Sychrově svou osvícenou návštěvou Její královská Výsost Maria Karolina vévodkyně z Berry, královská princezna z Neapole, manželka Jeho královské Výsosti Karla Ferdinanda z Bourbonu, vévody z Berry, a matka Jeho královské Výsosti Jindřicha z Bourbonu, vévody z Bordeaux.

V témž roce potěšil jasnou knížecí rodinu Rohanů na zámku v Sychrově přátelskou návštěvou Jeho královská Výsost Jindřich z Bourbonu, vévoda z Bordeaux, ve svých 13 letech - neboť se narodil 29. září 1820 - v doprovodu svého hofmistra, hraběte Damase.

Přátelská smlouva, kterou se upřímně spojili velcí monarchové, Jejich Veličenstva rakouský císař, ruský car a pruský král, dala roku 1833 podnět k světovému kongresu.

Městečko Mnichovo Hradiště na

fol. 10a [s. 13a]

panství Mnichovo Hradiště hraběte Valdštejna bylo určeno jako místo, kde se rokovalo o nejdůležitějších událostech světa a kde byla uzavřena pro blaho národů ve jménu Nejvyšší Trojice svatá aliance mezi těmito třemi velmocemi.

Jeho Veličenstvo ruský car Mikuláš cestoval do Mnichova Hradiště pruským Slezskem přes Frýdland, Liberec, Hodkovice, Podolí u Svijan.

Dne 10. září 1833 ráčil Jeho Výsost František I., rakouský císař, jet naproti svému spojenci caru Mikulášovi z Mnichova Hradiště do Podolí u Svijan na panství Svijany knížete Rohana.

Na hranici panství u Březiny přivítal jeho c. k. apoštolské Veličenstvo císaře Františka I. Jeho Jasnost Viktor, kníže z Rohanu-Guémenée, v oděvu maďarského velmože a obklopen všemi úředníky knížete Rohana u velkolepé triumfální brány, která byla postavena na náklady knížecích rent z panství, a doprovodil Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo k nedávno postavenému kamennému domu rychtáře Antona Berana č. p. 22 v Podolí. V domě urození páni prodlévali od 10 hodin dopoledne do 3 hodin odpoledne.

Během této doby obsluhovali Jeho Veličenstvo kníže Karel z Rohanu-Guémenée a kníže Louis Rohan-Guémenée.

Myslivecký sbor knížete Rohana v čele s lesmistrem Keilem měl to štěstí, že směl dělat Jeho c. k. apoštolskému Veličenstvu čestnou stráž.

Po třetí hodině odpoledne ráčil Jeho Veličenstvo císař František na příjezd Jeho Veličenstva ruského cara Mikuláše už nečekat a vydat se na zpáteční cestu do Mnichova Hradiště, ovšem zanechal zde císařský poštovní vlak. Teprve po čtvrté hodině odpoledne přijel Jeho Veličenstvo ruský car Mikuláš do Podolí, odkud císařský poštovní vlak s příjezdi odjel s Jeho Veličenstvem do Mnichova Hradiště.

fol. 10b [s. 14]

**1834**

V roce 1833 se začaly provádět stavební práce na rozšíření zámku. Hlavní fronta sychrovského zámku se roku 1834 na zahradní straně díky přístavbě pravého a levého křídla významně prodloužila. Západní zadní fronta, kde se dříve nacházela jídelna, byla na jihovýchodě značně zvětšena přístavbou Bertina zámku a na severovýchodě stavbou divadelní budovy.

V této epoše byla také přestavěna stará domácí kaple na jihovýchodě nového zámeckého křídla k úzkému průčelí, tak že stará sakristie, která se nacházela vpravo za oltářem byla stržena a zřízena vlevo od oltáře v novém východním zámeckém křídle. Přitom byla domácí kaple značně rozšířena novou přístavbou za hlavním oltářem.

Zámek Sychrov byl skvostně zařízen, a proto získal první místo mezi všemi panskými zámky v okolí. Jeho nádherný park přilákal pozornost mnoha cizích návštěvníků zblízka i zdaleka.

Přátelské svazky, které spojovaly jasný knížecí dům knížat Rohanů již od pradávna ve Francii s královskou dynastií Bourbonů, nemohly utrpět ani v nově zvolené vlasti - v Čechách.

Jeho Veličenstvo Karel X., francouzský král, připravil s několika členy královské rodiny 17. září 1832 z Anglie do Hamburku, odkud rodina 28. října 1832 dorazila přes Berlín do Prahy a bydlela v královském zámku na Hradčanech. Potom si Jeho Veličenstvo zvolilo za svou rezidenci toskánský zámek v Buštěhradu.



Jeho Veličenstvo v tiché samotě odpočívalo od těžkých vladařských záležitostí obklopeno semknutými členy královské rodiny - s výjimkou Jeho královského Veličenstva vévodkyně z Berry - a na zámku v Buštěhradu milostivě přijalo opravdu věrnou a oddanou poklonu jasného knížete Rohana.

Na potvrzení tohoto svazku Jeho Veličenstvo přislíbilo, že Jeho Jasnost knížete Karla z Rohanu v roce 1834 na oplátku poctí návštěvou na zámku Sychrov.

Tato nejmilostivější návštěva následovala 8. září 1834, kdy Jeho Veličenstvo přijelo z Buštěhradu na zámek Sychrov.

V jeho urozeném doprovodu byli:

1. Jeho královská Výsost Louis Antoine de Bourbon, vévoda z Angoulême, dauphin Francie,
2. jeho urozená manželka, královská Výsost Therese de Bourbon, vévodkyně z Angoulême, dauphine Francie, dcera

fol. 11a [s. 15]

nešťastného francouzského krále Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty rakouské, a:

3. jejich urozený synovec, královská Výsost Heinrich de Bourbon, vévoda z Bordeaux, dále:
4. jejich neteř, královská Výsost Louise Marie Therese de Bourbon, mademoiselle de France.

Panovnický dvůr tvořili: hrabě Damas, pak Jeho Eminence kardinál Latill, nejvěrnější přívrželec královské dynastie Bourbonů, a také početné služebnictvo.

Přijetí Jeho Veličenstva na zámku Sychrov bylo jak srdečné, tak královsky vznešené. Ze členů jasně knížecí rodiny Rohanů byli přítomni:

- a. Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu;
  - b. jeho urozená princezna dcera, Jasnost kněžna Berta z Rohan,
  - c. se svým urozeným manželem, Jasností knížetem Viktorem z Rohanu;
  - d. Jeho Jasnost kníže Ludvík z Rohanu;
  - e. Jeho Jasnost princ Kamil z Rohanu se svou urozenou manželkou Jasností princeznou Adelheidou z Rohanu, rozenou princeznou z Loewensteinu;
  - f. Jeho Jasnost princ Benjamin z Rohanu se svou urozenou manželkou Jasností princeznou Stephanií z Rohanu, rozenou princeznou z Croy, a se svými urozenými syny, jasnými princů Arthurem z Rohanu, Viktorem z Rohanu, Alainem z Rohanu, Louisem z Rohanu.
- Na počest Jeho Veličenstva se konaly dvorské hony, při nichž Jeho Jasnost princ Benjamin z Rohanu zastával funkci nejvyššího dvorského lovčího Jeho Veličenstva.

Dne 9. září 1834 se konal pod Husou, v polích u Doubí a Čtveřína hon na zajíce. Zde připravil Jeho Jasnost princ Benjamin z Rohanu královskému princovi Jindřichu vévodovi z Bordeaux, kterému tehdy bylo 15 let, překvapení. Předal mu malou, pěkně zdobenou brokovnici. Před očima Jeho Veličenstva krále a dědečka byla královskému princovi udělena radost a ten si směl pod dohledem Jeho Jasnosti prince Benjamina z Rohanu poprvé ve svém životě vypálit ránu z brokovnice. Jeho radost byla ještě větší, když se podařila rána, která dobře trefila cíl, jímž byl list papíru pověšený na trní.

V následujících dnech se konaly tyto hony:

10. září 1834 u Svijan,
11. září 1834 v mlázi u Doubravy,

---

12. září 1834 v bažantnici u Arnoštic.

Výsledek těchto honů ukazuje následující seznam zástřelů:

fol. 11b [s. 16]

1834 Do-

Datum hrom.

Měs. Den Název honu zající bažanti tchoř koroptve chřástal kusů

Září

9. Pod Husou v polích u Doubí a Čtveřina ..... 238 - - 76 1 315

10. Svijany ..... 241 - - 47 - 288

11. Mláží u Doubravy ..... 34 73 1 1793 1 1902

12. Bažantnice u Arnoštic ..... 8 274 - 59 - 341

Celkem 521 347 1 1975 2 2846.

Potom strávil Jeho Veličenstvo ještě dva dny v kruhu jasné urozené knížecí rodiny Rohanů. Denně bylo s ostatním urozeným panstvem přítomno v osm hodin ráno mši svatě v sychrovské zámecké kapli. Snídaně byla v devět hodin dopoledne, večere v šest hodin večer.

Jeho Veličenstvo mělo ze skvělého přijetí velkou radost, po mši svatě dne 16. září 1834 se co nejsrdečněji rozloučilo se členy jasné knížecí rodiny Rohanů a ráčilo nejmilostivěji přijmout pozvání Jeho Jasnosti knížete Karla z Rohanu na hony v příštím roce. Pak ale v 10 hodin dopoledne spolu s ostatním urozeným panstvem odjelo zpátky do Buštěhradu.

Jeho Veličenstvo ráčilo obývat pokoje, které pro ně byly nádherně zařízeny v západní části zámku, nově postavené v roce 1834. Tyto pokoje se díky jeho přítomnosti staly navždy posvátnými a dostaly jméno „Králov byt“.

## II.

Panství Lomnice se statkem Čistá koupil Jeho Jasnost kníže Karel z Rohanu, vévoda z Bouillonu a Montbazonu, od dědiců Ignaze Falge 31. ledna 1834 za 213 383 zl. 52 kr. k. m. Pět dvorců o rozloze 1127 jiter 1068 čtver. sáhů, které dříve patřily k panství Lomnice, a tři dvorce o rozloze 541 jiter 1066 čtver. sáhů, které se nacházely na statku Čistá, byly již roku 1781 emfyteuticky rozděleny mezi poddané.

Nyní má Jeho Jasnost ve vlastnictví:

fol. 12a [s. 17]

čtvereční plocha

A. Na panství Lomnice jednotl. dohr.

### I. Produktivní půda jitro čt. sáh jitro čt. sáh

a. role ..... 77 1586

b. louky ..... 19 1354

c. zahrady ..... 796

d. pastviny ..... 5 650

e. lesy ..... 1618 193 1721 1379

---

## **II. Neproduktivní půda**

- a. rybníky ..... 7 1167
- b. řeky a potoky ..... 7 1131
- c. stavební plocha a cesty ..... 15 1221 31 319

Dohromady ..... 1753 98.

B. Na statku Čistá.

### **I. Produktivní půda**

- a. role ..... 24 829
- b. louky ..... 9 919
- c. zahrady ..... 470
- d. pastviny ..... 3 125
- e. lesy ..... 645 1024 683 157

### **II. Neproduktivní půda**

- a. rybníky ..... 1069
- b. řeky a potoky ..... 24 1352
- c. stavební plocha, cesty a kamenolomy ..... 11 212
- d. neužitečná plocha ..... 60 36 1093

Vcelku ..... 719 1250

Obě tato dominia leží v Bydžovském kraji Čech. Panství Lomnice zaujímá 1 1/6 čtver. míle plochy a má 12 000 obyvatel. Plocha statku Čistá je něco přes 3/4 čtver. míle, obývá ji 5000 osob. Řeč je vesměs česká.



Obr. 2. Nejstarší známé zobrazení barokní podoby zámku Sychrova na kresbě Slezana F. B. Wernera z roku 1752.



Obr. 3. Klasicistní podoba zámku Sychrov (40. léta 19. století).



Obr. 4. Portrét Karla Alaina Gabriela z Rohanu (1764–1836), sig. A. Clarot.